

LEVÉLTÁRI SZEMLE

72. évfolyam

2022. 2. szám

LEVÉLTÁRSZAKMAI FOLYÓIRAT

- A termőföldek kapcsán felmerülő adattisztítási kérdések
- A Konkoly-Thege család iratanyaga
- Levéltári (kényszer)megoldások a pandémia idején
- European Digital Treasures
- Az 1828. évi országos összeírás feldolgozása
- Krónika I. – Válogatás a levéltári élet híreiből

A Levéltári Szemle előfizetési felhívása

Kérjük segítse előfizetésével folyóiratunk megjelenését!

A Levéltári Szemle megrendelhető:

a Magyar Posta Zrt. bármely postahivatalában,
valamint elektronikusan a Magyar Posta webshopjában
[https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/szakmai-lap/
leveltari-szemle/prodB605100.html](https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/szakmai-lap/leveltari-szemle/prodB605100.html)

E-mailben: hirlapelofizetes@posta.hu

Telefonon: +36/1 767-8262

Levélben: Magyar Posta Zrt. 1900 Budapest

Belföldi éves előfizetési díj: 1600 Ft

Külföldre történő megrendelés esetén
az előfizetési díj a szállítás költségét is magában foglalja,
amely a Magyar Posta Webshop felületén
a megrendelés helyétől függően automatikusan hozzáadódik
az előfizetési díjhoz.

Korábbi lapszámaink fellelhetők itt:

[https://library.hungaricana.hu/hu/
collection/mltk_leveltari_szemle/](https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_leveltari_szemle/)

<http://epa.oszk.hu/01100/01117>

LEVÉLTÁRI SZEMLE

72. évfolyam ▪ 2022. 2. szám

LEVÉLTÁRI SZEMLE

A Magyar Nemzeti Levéltár (MNL),
a Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) és
a Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa (MLVT) folyóirata

A megjelenést támogatja:

Szerkesztőség:

Kovács Eleonóra, főszerkesztő
Szálkai Tamás, felelős szerkesztő
Németh Ágnes, szerkesztő
Sasfi Csaba, szerkesztő
Világi Dávid, szerkesztő
Szabó Dorottya, olvasószerkesztő
Gáty István, műszaki szerkesztő

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.
levszemle@gmail.com

ISSN 0457-6047

Felelős kiadó: az MNL főigazgatója, az MLE és az MLVT elnöke
Nyomdai munkák: Fellini Kft.
Felelős vezető: Marosi Attila

Oláh András Pál: A termőföldek kapcsán felmerülő adattisztítási kérdések földhivatali és levéltári problémái	5
FORRÁS ÉS ÉRTÉK	
Schmidt Anikó: A Konkoly-Thege család iratanyaga	16
MŰHELYMUNKÁK	
Cseh Gergő Bendegúz: Levéltár Covid idején. <i>Járványkezelés, szolgáltatások, ÁBTL</i>	20
Fehér Csaba: Ügyfelek, kutatók, média. <i>Budapest Főváros Levéltára kommunikációs stratégiája a pandémia idején (2020–2021)</i>	26
Polgár Tamás: Egy megyei levéltár a Covid alatt. <i>Az MNL Somogy Megyei Levéltára a járványhelyzet idején</i>	36
Batalka Krisztina: Vírus üzemmódban a BME Levéltár	39
LEVÉLTÁR TÖRTÉNET	
Pálfi Ádám: Egy viharos évtized. <i>A nagykőrösi levéltári iratanyag sorsa a II. világháborúban és azt követően (1940–1951)</i>	45
Szálkai Tamás: „mennyivel megbecsülendőbb az írásban fennmaradt források anyaga...” <i>Herpay Gábor tanulmányútja és a debreceni városi levéltár rendezési terve (1915)</i>	49
MÉRLEG	
Szabó Dorottya: European Digital Treasures – Új perspektívák a digitális világban	57
Szerényi Ildikó: Az 1828. évi országos összeírás feldolgozása mesterséges intelligencia támogatásával és önkéntesek segítségével	73
Richefort, Isabelle – Nathan, Isabelle (szerk.): <i>Sorties de guerre de l’armistice au traité de Lausanne, 1918–1923. [A fegyverszünetről a Lausanne-i békéig, 1918–1923] État des sources. Acte de colloque 4 et 5 décembre 2018.</i> (Garadnai Zoltán)	87
HÍREK	
Krónika I. – Válogatás a levéltári élet híreiből (Világi Dávid)	90
Az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása és az Osváth Lajos-díj átadása (Török Ádám – Világi Dávid)	97
IN MEMORIAM	
Nyulásziné Straub Éva (Dr. Péntekné Unghváry Mária)	102
KÉPMELLÉKLET	

Batalka Krisztina, levéltárvezető

- Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

Cseh Gergő Bendegúz, főigazgató

- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Fehér Csaba, főosztályvezető

- Budapest Főváros Levéltára

Garadnai Zoltán, főlevéltáros

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Oláh András Pál, kormánytisztviselő

- Csongrád-Csanád Megyei Kormányhivatal, Földhivatali Főosztály

Pálfı Ádám, segédlevéltáros

- Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára

Péntekné Unghváry Mária, ny. főlevéltáros

- (Magyar Országos Levéltár)

Polgár Tamás, levéltár-igazgató

- Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára

Schmidt Anikó, főlevéltáros

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Szabó Dorottya, főlevéltáros

- Magyar Nemzeti Levéltár Informatikai és Innovációs Igazgatóság

Szálkai Tamás, főlevéltáros

- Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

Szerényi Ildikó, főlevéltáros

- Magyar Nemzeti Levéltár Informatikai és Innovációs Igazgatóság

Török Ádám, főlevéltáros

- Budapest Főváros Levéltára

Világi Dávid, gyűjteményvezető

- Ráth Mátvás Evangélikus Gyűjtemény

A termőföldek kapcsán felmerülő adattisztítási kérdések földhivatali és levéltári problémái*

Bevezetés

A 2021. január 1. napjától hatályba lépett, ún. osztatlan közös tulajdon megszüntetéséről szóló törvényként elhíresült jogszabály (a továbbiakban Foktftv.)¹ a nyomtatott és elektronikus sajtóban máris nagy visszhangot kapott.² Ez a törvény végre kísérletet tesz arra, hogy az ingatlan-nyilvántartási adatbázisban szereplő hibás vagy pontatlan tulajdonosi adatokat kijavítsa, bár egyelőre még csak a termőföldek vonatkozásában.³ Ez a földhivatalok részéről már régóta esedékes feladat volt, sőt több alkalommal kísérletet is tettek hasonlóra. Ilyen volt például az ingatlan-nyilvántartásban⁴ szereplő, azonosnak vélemezett személyek összevonásának kísérlete.

Az adattisztításra azért van szükség, mert az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonosi adatok sajnos távolról sem pontosak.⁵ A pontatlan adatbázis következményeként pedig az egyes ingatlanok forgalomképessége csökkenhet,⁶ a földhasználat nehézkes, sőt adott esetben még az ingatlan-nyilvántartás közhitelességének elve⁷ is csorbulhat.

---

* Jelen írás „A termőföldek tulajdonosai kapcsán felmerülő adattisztítási kérdések” című cikk kibővített változata. (Hivatali Tájékoztató XI. évfolyam, 2021. évi II. szám feltöltés: 2021. március 24., <http://www.csmkh.hu/en/hirek-mind/hivatal/hivatali-tajekoztatok>, letöltés ideje: 2021. október 26.)

¹ 2020. évi LXXI. törvény (Foktftv.) a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről.

² A törvény bevezetője alapján a jogalkotó célja a magyar földművesek agrárpiaci versenyképességének javítása, gazdasági pozícióik megerősítése, valamint az optimális méretű, a stabil tulajdonosi szerkezeten alapuló hazai agrárium kialakulásának támogatása. Ebből következően a jogszabály célja egyrészt az osztatlan közös földtulajdoni viszonyok felszámolásának gyorsítása, másrészt az elmúlt évtizedekben kialakult tulajdonviszonyok rendezése, végül pedig a magyar földművesek javára gazdaságosan művelhető, adminisztratív terhek nélkül használatba vagy tulajdonba vehető birtoktestek, valamint optimális méretű és átlátható használati és tulajdoni viszonyokkal rendelkező nemzeti birtokstruktúra kialakulása.

³ Meggyőződésem szerint ez felvezeti a teljes ingatlan-nyilvántartási adatbázis adattisztítását.

⁴ A jelenleg hatályos törvény: 1997. évi CXLI. törvény (Inyvtv.) az ingatlan-nyilvántartásról

⁵ Viszonyításként csak Csongrád-Csanád megyében tízezres tömegű pontatlan, illetve hiányos adat szerepel a nyilvántartásban!

⁶ Még elbirtoklási pert sem lehet anélkül megindítani, hogy a perkeresetben ne lenne pontosan feltüntetve az alperes személye. Ez azonban az elektronikus nyilvántartásból sok esetben éppen a hiányos adatok miatt nem rekonstruálható.

⁷ A közhitelesség elve azt jelenti, hogy az ingatlan-nyilvántartás nemcsak az egyes ingatlanok leírása, hanem bizonyítékként szolgál az ingatlanok valóságára, vagy valósággal megegyezőségére vonatkozóan. Szabályozza: Inyvtv. 5. §.

Az erre irányuló munka vázlatos ismertetéseként a továbbiakban a törvény III. fejezetében⁸ rögzített adatfeltárási, vagy inkább adattisztítási eljárás földhivatali, valamint levéltári problémáit járom körbe.

Az adatfeltárási eljárás földhivatali alkalmazása

A törvény, mint ahogyan a címében is szerepel, az osztatlan közös tulajdon felszámolása mellett „a földnek minősülő ingatlanok” tulajdonosi adatainak rendezését kívánja megoldani. Tehát az adattisztítás problematikája a törvény szellemében kiterjesztő értelmezést nyer, azaz minden, az ingatlan-nyilvántartásban szereplő és termőföldnek minősülő ingatlan tulajdonosi adatait érintené. Ez mind a földhivatali munka mennyiségét, mind a kutatás metodikáját nagyban bonyolítja.⁹

Néhány tényező rendkívüli módon befolyásolta az ingatlan-nyilvántartás adatrögzítéseit, közülük elsőként a bejegyzésekhez kapcsolódó történelmi háttér. Elég csak az utóbbi száz évben Magyarországon lezajló történelmi eseményekbe belegondolnunk, amelyek a földügyeket is nagyban befolyásolták: a trianoni béke, a két világháború közötti részleges földosztások, a földbirtok-rendezi kísérletek, a II. világháború és a párizsi béke, a II. világháború utáni földreform és földosztások, egyes kisebbségek és társadalmi csoportok jogfosztásai, az első ún. „sztálinista” tévesztés (kollektivizálás) és államosítás, a földrendezés és a második tévesztés, a kárpótlások, a részarány-kiosztások, a földért életjáradék programok, végül az állami földtulajdon árverésen történő értékesítése. Ezek mindegyike fenekestül forgatta fel az éppen fennálló tulajdonviszonyokat. Minden egyes történelmi eseménysor különbözőképpen ment végbe, tehát különböző iratanyagból, más-más módszerrel lehetséges a rekonstruálása, illetve a hiányos adatok felderítése.

Másodsorban az okirati kellékek koronként változtak. Jelenleg a földhivatal az egyetlen olyan közigazgatási intézmény, amely még konzekvensen használja a nyilvántartásához a személyi számot, minthogy az a jogszabály szerint kötelező okirati kellék. Az ingatlanok tulajdonosát egyértelműen meg kell tudni határozni, hiszen egy ingatlan tulajdonjoga az egyik legfontosabb, legnagyobb értékkel bíró intézmény. A személyi számot azonban Magyarországon csak 1975-től alkalmazzák, így nagyon problémás azon ingatlan-nyilvántartási bejegyzések és feljegyzések adatfeltárása, illetve adattisztítása, amelyeknek jogosultja már nem is élt 1975-ben. Ezek az adatok elektronikus adatbázisokból már nem feltétlenül nyerhetők ki, így bár az ingatlan-nyilvántartás szerkesztésekor¹⁰ a jogosult személyek kilétét és személyi számát megpróbálták azonosítani és rögzíteni, ez azonban nagyon sok esetben lehetetlen volt.

---

⁸ A fejezet címe: A földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről

⁹ Az adatfeltárással vonatkozóan nem közölt részletszabályokat a Fokftv. végrehajtására kiadott, a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásának részletes szabályairól szóló 647/2020. (XII. 23.) Korm. rendelet tartalmazza.

¹⁰ Az ingatlan-nyilvántartás szerkesztéséhez lásd: Oláh, 2021. 11.

Az azonosnak vélelmezett személyek összevonási eljárásának tapasztalatai szerint a tulajdonosi adatok megszüntetésénél nagyon körültekintően kell eljárni, hiszen a tulajdonjog nem évül el és azt csak a megfelelő kellékekkel ellátott okirattal¹¹ lehet bejegyezni, illetve törölni. Ez utóbbi az ingatlan-nyilvántartás egyik legfontosabb és talán legrégebbi alapelve (okirat elve).¹² Az adatfeltárási eljárás mégis teljesen új alapokra helyezi az eddigi gyakorlatot, és korábbi eljárások újraértelmezésével, illetve újak bevezetésével – mint az osztatlan közös tulajdon megszüntetése, az azonosítás és adattisztítás, a Magyar Állam részére történő tulajdonba adás vagy a kártalanítás – hosszú távon lehetővé teszi a teljes ingatlan-nyilvántartási adatbázis kitisztítását, legalábbis jogilag.

A törvény az adatfeltáráshoz két új jogi fogalmat vezetett be:¹³

- „a) *beazonosítatlan személy*: az ingatlan-nyilvántartásban tulajdonosként bejegyzett természetes személy, akinek a természetes személyazonosító adatai hiányosak, illetve személyi azonosító jele hiányzik vagy tévesen került feltüntetésre, ide nem értve a b) pont szerinti személyt;
- b) *nem beazonosítható személy*: az az ingatlan-nyilvántartásban tulajdonosként bejegyzett természetes személy, akinek a természetes személyazonosító adatainak e törvény szerinti feltárása eredménytelen volt és ezáltal személye egyértelműen nem határozható meg.”

Az adatfeltárási eljárás erre a két kategóriára vonatkozik, azaz arra a jogosult személyre nem, akinek minden bejegyzett adata rendben megtalálható volt. Maga az adatfeltárási eljárás képletesen szólva tehát egy többszűrős folyamat, amelynek célja az, hogy a beazonosítatlan természetes személyek mint tulajdonosok adatait a lehető legnagyobb mértékben azonosítani lehessen és a helyes, illetve teljes személyazonosító adatok az ingatlan-nyilvántartásban hivatalból rögzüljenek, azaz az adatbázis tisztuljon. További fontos új feladata lett a földhivatalnak a beazonosíthatóan elhalt jogosultak (pót)hagyatéki eljárásának hivatalból történő kezdeményezése.¹⁴

A jogszabály alapján az adatfeltárási eljárás hivatalból indul, aminek során felhasználják a földhivatali okirattárból, a személyiadat- és lakcímnnyilvántartásból, azaz az Integrált Portálalapú Lekérdező Rendszerből (a továbbiakban IPL) kinyerhető adatokat, valamint a nyilvántartásban bejegyzett adatokra hivatkozva a földhivatal szükség esetén személyes adategyeztetést kezdeményez az érintett személyekkel. Azok a tulajdonosok, akiket ezen folyamat során továbbra sem sikerül azonosítani, alkotják a „nem beazonosítható személy” kategóriát. E kategória kapcsán a földhivatal adategyeztetésre történő postai úton kiküldött felhívást, hirdetményezést, évenként újabb adatfeltárási kísérletet, illetve felülvizsgálatot végez. Ezt követően, de csak a fenti eljárások eredménytelensége

¹¹ Inyvtv. 32–36. §

¹² Szabályozza: Ptk. 5: 167. §, valamint Inyvtv. 28–31. §.

¹³ Foktftv. 19.§ a)-b)

¹⁴ Foktftv. 23. § Érdekességként megjegyzem, hogy alapesetben a közjegyző szintén kísérletet tehet a jogosult személyes adatainak pótlására, illetve azonosítására. Újdonságként az adattisztítás keretein belül a törvény 24. § szerint az ún. ingatlan-nyilvántartáson kívüli (a nyilvántartásba be nem jegyzett) jogok bejegyzetésére is lehetőség nyílik.

esetén az érintett ingatlanok a Magyar Állam tulajdonába kerülnek. Amennyiben a jogos tulajdonost, illetve örökösét az állami tulajdonba adást követően mégis sikerül azonosítani, e személyek határidő nélkül kártalanításra jogosultak lesznek. Itt egy pillanatra érdemes megállni és a hírekben közölt, sokszor téves információkra reagálni, a fenti-eket pedig nyomatékosítani. Egy ilyen folyamatnak különös történelmi felhangja van, hiszen ezeket az eseteket a közvélemény hajlamos úgy értékelni, mint újabb erőszakos államosítást.¹⁵ Ehhez képest törvényi garanciák biztosítják, hogy mielőtt a tulajdonjog az államra szállna, egy többlépcsős szűrőfolyamat menjen végbe, ezenfelül az államra átszállt tulajdonjogot is lehetősége van a régi tulajdonosnak helyreállíttatni, vagy ha ez már nem lenne lehetséges, akkor időkorlát nélkül jogosult a kártalanításra.

A törvény a személyek azonosítása kapcsán a földhivatalokra nagy felelősséget rótt, és bár az adatfeltárási eljárás elvégzésére nem szabott határidőt, mégis a társadalmi érdeklődésből az már most is valószínűsíthető, hogy a szükségszerűség siettetni fogja ezt a munkát.

Az adatfeltárás gyakorlati kérdései és levéltári problémái

A jogszabály tehát két úton rendeli el az adatfeltárás végrehajtását: egyrészt a földhivatali okirattárban, másrészt az IPL-ben kívánja fellelni a megoldást. Ennek okán a 2019. év őszétől megkezdtem Csongrád-Csanád megyében az adatfeltárási eljáráshoz szükséges iratanyag azonosítását és lehetőség szerinti rendezését is. A törvény gyakorlati alkalmazásához szükséges kutatási módszerek, metódusok kialakítása kapcsán lezárult egy átfogó kísérleti kutatás is, amelynek a „nem beazonosítható személy” kategóriára vonatkozó tanulságait is ismertetem az alábbiakban.

Az adatfeltárás kapcsán immár kiemelten fontossá vált a földhivatali irattárak állapotának kérdése. A földhivatali archiválás roppant nagy horderejű kérdés, ugyanis – noha az irattár a közhivataloknál hagyományosan a „mostohagyermek” szerepét tölti be, – a földhivatali ügyintézés a jelenlegi struktúrában és jogszabályi környezetben nélküle nem létezhet. A földhivatali irattárak is nagymértékű átszervezésen estek át a kormányhivatali struktúra kialakításával, illetve várhatóan átalakuláson mennek majd keresztül a közeljövőben bevezetendő új ingatlan-nyilvántartási törvény következtében is.¹⁶

Mint korábban már említettem, az ingatlan-nyilvántartás egyik legfontosabb alapelve az okirat elve. Ez kis túlzással egyidős az írásbeliséggel, de a 19. század utolsó harmadától datálható, a telekkönyvi nyilvántartás bevezetésével egészen biztosan.¹⁷ A földhivatali

¹⁵ A történelmi háttér szemléltetéséhez lásd: Vincze, 2013.

¹⁶ Két nagyobb horderejű változás bizonyosan be fog következni az új jogszabály alapján. Egyrészt a földhivatali ügyintézés teljeskörűen átvált digitális formára, valamint az archiválás kötelezettsége a közhivataltól jórészt átkerül az iratképzők (az ügyvédek) feladatkörébe. Mindkettő erős kételyeket ébreszt a földhivatalokban, az új rendszerrel kapcsolatos tapasztalatok levonása azonban csak 2022 után várható.

¹⁷ Az ingatlan-nyilvántartás másik alapelve a közhitelesség elve. Sajnos az adatbázisunkat tekintve ez távolról sem egyenlő a tökéletességgel, mégis a hiteles bejegyzések javítása, törlése okiratra kell, hogy támaszkodjon.

iratok legkevesebb 80-90%-a maradandó értékű, nem selejtehető iratanyag. A termőföldek iratai 30–50 évente, a belterületi ingatlanoké pedig 1–30 évente újból és újból előtérbe kerülnek, így a velük kapcsolatos adatigénylés, iratkérés igénye folyamatosan, ismétlődően felmerül. Az adattisztítást azonban komolyan hátráltatja, hogy a II. világháború utáni és különösen a termelőszövetkezeti idők földügyeinek történeti feldolgozása és a kapcsolódó iratanyagok archiválása és feltárása sajnos elég elhanyagolt terület. Pedig ez az átmeneti időszak vagyoni jogi szempontból roppant fontos, a kapcsolódó iratanyagok pedig elsődleges forrásanyagot jelenthetnek történelmi események mélyre ható vizsgálatához és feldolgozásához.¹⁸ Kérdés azonban, hogy az adattisztításhoz milyen iratanyag felkutatása szükséges, továbbá hogy ezek őrzése és kezelése levéltári, vagy földhivatali feladat-e? Utóbbi kapcsán – talán a levéltári közfelfogással szemben – határozottan azon a véleményen vagyok, hogy az ingatlan-nyilvántartás bevezetéséig keletkezett földhivatali iratok és kartotékok már levéltárérett, maradandó értékű iratanyagok. Ebből következően a leghasznosabb az lenne, ha ezek egységesen levéltári megőrzésbe és kezelésbe kerülnének.¹⁹

Kísérleti kutatásom tapasztalatai szerint az adatfeltárási eljárás során, a magyarországi földtulajdon-viszonyokat tekintve két szignifikáns történelmi eseménysor iratanyagára kell koncentrálni: elsőként az 1959-től meginduló földrendezésre,²⁰ másodikként az ezt követő, második téveszesítésre.²¹ A termelőszövetkezeti tulajdonok megszüntetése és a részaránytulajdon kiosztása kapcsán keletkeztek ugyanis legnagyobb részben azok a pontatlan és hiányos adatok, amelyeket ki kellene javítani.

Az eljáráshoz kétféle feltárási módszer alkalmazása kínálkozik:

1. Az elektronikus adatbázisokból történt legyűjtések-leszűrések eredményeinek feldolgozása, azaz az IPL rendszeren átszűrt és még mindig nem azonosítható jogosultak adatainak felkutatása az iratokból.
2. Az egyes helyrajzi számon bejegyzett adatoktól végrehajtott keresés visszafelé az iratári adatokra, amit szintén megelőz vagy kiegészít egy előszűrés az IPL-ből.

A leghatékonyabb módszernek eddig az bizonyult, ha az egyes osztatlan közös táblákban szereplő hiányos adatú személyeket kutattam visszafelé a részarányának a keletkezéséig. Az ilyen kutatás során a részaránykiadási határozattól a termelőszövetkezeti különlapon át (piros tsz. tulajdoni lap)²² a részaránylapig kell az esetet felfűzni. (lásd képmellékletek)

¹⁸ A témánk kapcsán ismertetett, főként termelőszövetkezeti részarányral kapcsolatos irattípusok részletes ismertetése jelenleg nem lehetséges, de mindenképpen érdemesnek tartom a jövőben foglalkozni vele.

¹⁹ Oláh, 2021: 15.

²⁰ A jogszabályi háttér magyarázatához lásd: Birkás, 1959: 45–112.

²¹ A jogszabályi háttér magyarázatához lásd: Fóris, 1968: 9–168.

²² Az iratformula időrendben a legutolsó releváns nyilvántartás. Bevezetése az ingatlan-nyilvántartáshoz, megszűnése a részaránytulajdon felszámolásához kötődik. Lásd: Egri, 1973: 21., 22–23.

Azt az ingatlan-nyilvántartási adatbázist érintő szűrőprogramok eredményei azonnal világossá tették, hogy egy gombnyomással nem lehet tömegesen megoldani a problémát. Sőt nyilvánvalóvá vált az is, hogy az adatfeltárási eljárás szabályozásából kimaradt egy fontos elem: az IPL elektronikus adatbázisa nem feltétlenül terjed már ki azon személyek adataira, akik már a digitalizációs időhatár előtt elhunytak. Ezeknek a személyeknek az adatait már nem töltötték fel az IPL-be. Amíg azonban az IPL országos hatáskörű elektronikus rendszere egy gyorskereséssel azonnal legyűjti a személyes adatokat, addig például a halotti anyakönyvekben való kutatás csak akkor lehetséges, ha ismerjük a keresett személy halálának dátumát, a halálának helyét, esetleg az anyakönyvezés helyét. Ha ezeket az információkat nem tudjuk, akkor sajnos az adatfeltárási esetlegessé vagy lehetetlenné válik. Az eljárásba tehát be kell, illetve be kellene vonni az illetékes anyakönyvi hivatalokat és a megyei levéltárakat, hiszen a szükséges iratanyagok egy része, valamint más olyan szervek iratai,²³ amelyeket valószínűleg érdemes lenne áttekintnünk, már csak ott lelhetők fel. Elsődleges feladatként adódik, hogy részletszabályozásban ezt a kérdést rendezzék: az anyakönyvi adatokban történő kutatásra, vagy az azokból történő adatszolgáltatásra mindenképpen felhatalmazást, illetve lehetőséget kellene biztosítani.²⁴

A gyakorlati alkalmazást nagyban befolyásolja néhány további kérdés is. Az első az IPL rendszerben történő keresés jogosultságának a beállítása. A földhivatalok jelenleg nem jogosultak az ún. töredékes keresés alkalmazására, azonban az adatfeltáráshoz a rendszerben történő elő-, és utószűréshez ez elengedhetetlen. A töredékes keresés segítségével ugyanis pontosan a hiányos adatok alapján lehet egyes személyeket azonosítani. Ennek az eszköznek a hiánya, illetve korlátozása nagy valószínűséggel sikertelenséget eredményez az adatfeltárási kapcsán. Emellett a kapcsolódó iratanyaggal összefüggő különböző nyilvántartási rendszerek közötti áttöltési műveletek során többszörös adatvesztés is történt. Ez gyakran azért következett be, mert a hibás adatok forrásaként felhasználható iratok túlnyomó többségénél a házastárs adatai szerepelnek és nem a ma használatos személyi adatok. A hiányos adatú földtulajdonosok személye jelentős részben azonosíthatóvá válna a házastárs személye után, ezt azonban a földhivatal az IPL-ből jelenleg szintén nem jogosult kikeresni, mint ahogyan a házassági anyakönyvek adatait sem tudja jelenleg hasznosítani. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a régebbi földhivatali bejegyzések sem voltak pontosak, azaz előfordulhatott, hogy nem minden adatot vezettek át a bejegyzés alapjául szolgáló okiratból. Az okiratok tartalmi vizsgálata során ezek a hibák azonban könnyebben kijavíthatók.

²³ A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltárában például az MSZMP Politikai Bizottság iratai (XXXIII. 3. sz. fond), a járási tanácsok iratai (XXIII. 201–214. sz. fond), a termelőszövetkezetek irattárai (XXX. fondfőcsoport), F.V.M.H. földkiadási határozatok, stb.

²⁴ Az anyakönyvi keresések, sőt inkább nyomozások a kísérleti kutatás tapasztalatai szerint túlnyomórészt csak nagyon bonyolult körbeírás alapján lehetségesek, azonban sok esetben az anyakönyvi adatok nélkül szintén garantált az adatfeltárási sikertelensége!

Zárszó

A fentieket összegezve a kutatási módszerek kialakítása és finomítása folyamatban van, a munkamennyiségre vonatkozóan pedig annyit már láthatunk, hogy egy-egy jogosult hibás vagy hiányos adatának „átszűrése” hozzávetőlegesen 1,5–6 munkaórát is igénybe vehet annak garanciája nélkül, hogy a régi hiányos adat az adatbázisban tisztázhatóvá válik-e a végén. A feladat nem egyszerű és minden bizonnyal elhúzódó lesz. Nyugtasson minket mégis az a tény, hogy a végrehajtása bizonyosan méltó és maradandó nyomot fog hagyni munkánkról az utókor számára.

Levéltári források és szakirodalom

MNL CSML = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára
XXIV. 202. = A Csongrád Megyei Földhivatal Szegedi Kirendeltségének iratai

Birkás, 1959 = Útmutató a mezőgazdasági nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakítására. Kiadja a Földművelési Minisztérium Földbirtokpolitikai Főosztálya (Felelős kiadó: Birkás Imre), Zrínyi Nyomda, Budapest, 1959.

Egri, 1973 = Útmutató az ingatlannyilvántartás szerkesztéséről. (Felelős kiadó: Dr. Egri Antal), Petőfi Nyomda Vállalat, Budapest, 1973.

Fóris, 1968 = Mezőgazdasági termelőségvetkezeti törvény, Földjogi törvény (Összeállította és jegyzetekkel ellátta: Dr. Fóris Imre), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Oláh, 2021 = Oláh András Pál: A telekkönyvtől az ingatlan-nyilvántartásig. Levéltári Szemle, 2021. 3. sz. 5–22.

Vincze, 2013 = Vincze Gábor: A „harmadik kolhozosítási roham” Csongrád megyében. Emlékeztető, 2013. 2. sz. 9–36.

Törvények:

Inyvtv. = 1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700141.tv> (a letöltés ideje: 2021. szeptember 15.)

2013. évi V. törvény (Ptk.) a Polgári Törvénykönyvről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv> (a letöltés ideje: 2021. szeptember 15.)

Foktftv. = 2020. évi LXXI. törvény a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000071.tv> (a letöltés ideje: 2021. szeptember 15.)

1–2. Nyilvántartási adatlap (127. sz.). Ezt az iratformulát más néven 46-os adatlapnak is hívták. Ez volt az első rendszeresített termelőszövetkezeti nyilvántartó adatlaptípus. (Forrás: MNL CSML XXIV. 202.)

2.

1.

Község: ..... „A” törzslap száma: .....

BIRTOKVALÓSÍTÁS EREDMÉNYE

Használó neve	Lakcíme	ha	m ²
---------------	---------	----	----------------

127 sorszám ..... betétszám .....

NYILVÁNTARTÁSI ADATOK

Tényleges birtokos neve	Birtok aránya	Lakcíme
Balla Főzetné n. Tanács elnöke	1/1	Fegyed D. 445 alf n 9

5014 hrsz.

Alrészlet	Minőségi osztály	Művelési ág	Terület				Ktj.		Alosztály		Jegyzet
			ha	m ²	kh	□-öl	ha	m ²	kh	□-öl	
5	ak	-	7197	1	kei	8	75			9	

11.15 Balla Főzetné

3.

RÉSZARÁNYLAP
I. 1910 Borbas Zsuzsanna

1	A tulajdonos neve és lakácíme	Jegyzet
a	Laczi Antal (n. Jandani Juliannával) Zókónyszék n. HHA	Zókónyszéki Homokúti TSZcs tag I/A-274
b		
2	A hasznélvező neve és lakácíme	
3	Feljegyzések	
4	A földet használó mg üzem neve és székhelye NAPSUGÁR MTSZ RUZSA	

3–4. Adatgyűjtőlap vagy számbavételi adatlap (Napsugár MTsz. Ruzsa). Az iratformula bevezetése 1959-től történt a termelőszövetkezeti tagok nyilvántartására. (Forrás: MNL CSML XXIV. 202.)

- 5-6. Ruzsa 3/767. sz. Részaránylap. Az iratformula a részaránytulajdon nyilvántartására volt hivatott az ingatlan-nyilvántartási szerkesztésig. (Forrás: MNL CSML XXIV. 202.)

6.

Külterületi				Belterületi				Zártkerti			
i n g a t l a n o k											
Helyrajzi száma	Műv. ága	területe		kat. jöv.		területe		kat. jöv.		területe	
		kh	□-öl	K	f	kh	□-öl	K	f	kh	□-öl
Áthozat											

5.

Pál község

tsz.

Birtokívek sz. *0021*

1. sz. kimutatás sorszáma: _____

Adatgyűjtőlap

a termelőszövetkezeti tag földrendezés alá vont községben levő ingatlanról.

A tsz. tag és házastársa neve: *Napsugár M. P. Panna* Lakcíme: _____

A tulajdonos neve: *Napsugár Ferenc* Lakcíme: *utolsó felosztás n. 14. sz. 1/2*
Szociális Szövetkezet *— 11. sz. 14. sz. 1/2*

utolsó felosztás n. 14. sz. 1/2

Összesen

Megjegyzés:

Külterületi				Belterületi				Zártkerti			
i n g a t l a n o k											
Helyrajzi száma	Műv. ága	területe		kat. jöv.		területe		kat. jöv.		területe	
		kh	□-öl	K	f	kh	□-öl	K	f	kh	□-öl
<i>0278/32nd</i>		<i>800</i>		<i>12</i>	<i>-</i>						

II.

1	Tulajdonos /hasznélvező/ száma		a	<i>3</i>	<i>278</i>	b	<i>3</i>	<i>415</i>	c	<i>3</i>	<i>767</i>
A közös használatban levő föld											
fekvése		Műv. terület	területe		kat. t. jöv.		Jegyzet		Dok. sz.		
/község	K-B-Z/	kód	kh/ha/	□-öl/m/	Kor	f					
2		3	4	5	6	7	8	9	10		
<i>Ruzsa</i>	<i>K</i>	<i>1904</i>	<i>2253</i>			<i>125</i>		<i>187</i>			
<i>Ruzsa</i>	<i>K</i>	<i>1904</i>	<i>2251</i>			<i>10087</i>		<i>391</i>			
<i>Összesen:</i>						<i>10212</i>		<i>578</i>			

4.

M.F.T.H. - P.É.É.

ZÁKÁNYSZER

Közléti földkönyv száma: 004. Mágora Község

Kimutatás

bordányi Dobó István, termelőszövetkezet tagjainak közös használatba adott ingatlanairól.

Sorszám	A termelőszövetkezeti tag és házasfarsza neve, lakcíme	Az ingatlanulajdonos neve és lakcíme	Külfelület				Belfelület				Zártkert				Jegyzet
			terület		kat. t. jöv.		terület		kat. t. jöv.		terület		kat. t. jöv.		
			áh ha	□ ⁰¹ m ²	K.	f.	áh ha	□ ⁰¹ m ²	K.	f.	áh ha	□ ⁰¹ m ²	K.	f.	
Áthozott:															
1	Óbora István (f. Kálai Erőss)	Óbora István (f. Kálai Erőss)	1507		126										
2	Bordány Jánosné Földvár Anna	Bordány Jánosné Földvár Anna	2	953	10	63									
3	Bécsi István Bordány (f. Jókai Mária) d. 112	Bécsi István Bordány (f. Jókai Mária) d. 112	1	125	14	55									
4	Börösö Géza Bordány 238/a	Börösö Géza Bordány 238/a	3	851	12	64									
5	Császár István Bordány (f. Jókai Mária) 153	Császár István Bordány (f. Jókai Mária) 153		600		53									
6	Csisz András Bordány (f. Jókai Mária) 145	Csisz András Bordány (f. Jókai Mária) 145		925		56									
7	Dobó István Bordány (f. Jókai Mária) 140	Dobó István Bordány (f. Jókai Mária) 140	7	697	14	09									
8	Farkas István Bordány 149	Farkas István Bordány 149	1	800		22	25								
9	Fekete István Bordány (f. Jókai Mária) d. 112	Fekete István Bordány (f. Jókai Mária) d. 112		1084		9	15								
10	Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142	Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142		260		82									
11	Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142	Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142		261		82									
		Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142		260		81									
		Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142		260		81									
12	Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142	Gyémánt István Bordány (f. Jókai Mária) d. 142		1041		32									
13	Jókai István Bordány (f. Jókai Mária) d. 112	Jókai István Bordány (f. Jókai Mária) d. 112	2	30		8	12								
14	Kovács István Bordány (f. Jókai Mária) d. 151	Kovács István Bordány (f. Jókai Mária) d. 151		763		2	19								
15	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	1	1174		23	45								
16	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	1	421		10	04								
		Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	1	420		10	03								
17	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	1	813		8	87								
18	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158		1465		9	56								
19	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	4	608		37	77								
		Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158		290			44								
20	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158		965		6	19								
		Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158		964		6	19								
21	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	1	453		3	72								
22	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	2	57		0	38								
23	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	3	242		5	22								
24	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	Mészáros István Bordány (f. Jókai Mária) d. 158	1	537		5	36								
I. Összesen:			49	1319	351	91									

P.É.É. 2013. - P.É.É. Nyomtatás 1918. - 1962. V. 180 050 db. - 60071/5 - Zrínyi Nyomda (24)

7. Zákányszék község részaránykimutatásának részlete. A részaránykimutatás kötetbe foglalva tartotta nyilván a község összes részarány tulajdonosát és tulajdonát. Két példányban (községi, ÁFTH) folyamatosan vezették a változásokat. (Forrás: MNL CSML XXIV. 202.)

TULAJDONI LAP I. RÉSZ

BALÁSTYA 3 20/2115

Sor-szám	község-város (üzemi központ)		tulajdoni csoportszám		termelőszövetkezeti különlap száma		Jegyzet (utalás a változásra)
	A termelőszövetkezet használatába adott föld adatai		fok-vés	művelési ág	terület	kat. t. jöv.	
1	2	3			4	ha	m ²
1	Balástya		k szántó	0,2065		2,20	

Megszűnt a ..... 2020. évi XL. sz. határozattal a 2020. évi XL. sz. határozat alapján

Megszűnt a ..... 2020. évi XL. sz. határozattal a 2020. évi XL. sz. határozat alapján

8.

TULAJDONI LAP II. RÉSZ

Sor-szám	Jogcím, a határozat száma, a beadvány érkezési ideje	A tulajdonos neve, személyi száma, lakcíme	Jegyzet (utalás a változásra)
1	2	3	4
1	ÖRÖKLÉS: 44544/1997 05 14	MAGONY FERENCné TAKÓ Anna 2 561214 Szabics Anna Dóc, Bodorszék 72	

Megszűnt a ..... 2020. évi XL. sz. határozattal a 2020. évi XL. sz. határozat alapján

Megszűnt a ..... 2020. évi XL. sz. határozattal a 2020. évi XL. sz. határozat alapján

TULAJDONI LAP III. RÉSZ

Sor-szám	Jogcím, a határozat száma, a beadvány érkezési ideje	A hasznélvező neve, személyi száma, lakcíme	Jegyzet (szélesítési stb.)
1	2	3	4
1	44544/1997 05 14	Az T/1 alatti terület öröklés jogcímén idejűgyezve a 20/1111 sz különlapról	

103. sz. - Termelőszövetkezeti különlap - FÁRCOSZ Nyomda '99/3.

9.

8–9. Balástya 20/2115 sz. termelőszövetkezeti tulajdoni lap, más néven a piros tsz. különlap. Az ingatlan-nyilvántartás szerkesztésétől a részarány tulajdon megszüntetéséig volt érvényben (Forrás: Csongrád-Csanád Megyei Kormányhivatal Földhivatali Főosztály)

Schmidt Anikó

A Konkoly-Thege család iratanyaga

A 14–21. századi időkorú családi levéltárat 2021 szeptemberében ajándékként vette át a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Az iratanyagot a család az 1945 utáni gyorsan változó és viszontagságos politikai helyzetben, a familiát ért számos atrocitást követően menekítette ki az országból. Több évtizedes külföldi őrzés után a család feje, Konkoly-Thege Miklós úgy döntött, hogy a rendkívül értékes, 1,88 ifm terjedelmű iratanyagot felajánlja intézményünknek, amit természetesen nagy örömmel fogadtunk. Az átadás a 2020-ban kezdődő koronavírus-járvány miatt sokáig húzódott, végül 2021. szeptember 22-én, szűk családi körben, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatójának, dr. Szabó Csabának, illetve dr. Arany Krisztinának, a Magánlevéltárak és Gyűjtemények Osztálya vezetőjének és munkatársainak a jelenlétében zajlott le. Az iratokat az állományba vétel során a HU-MNL-OL-P 2378-as törzsszámon helyeztük el.

A 20. századot megelőző dokumentumokat dr. Konkoly-Thege Balázs (1862–1923) gyűjtötte össze, jegyzékelt és rendezte, aki maga is magas színvonalon végzett családtörténeti kutatásokat. Erről szóló jegyzetei, illetve az általa készített családfák ugyancsak megtalálhatók a családi levéltár iratai között. A 20. századi iratanyagot pedig elsősorban a beadó, Konkoly-Thege Miklós és édesapja rendszerezte, akik számos, a szűkebb családra, köztük a norvég felmenőkre vonatkozó anyagokkal egészítették ki az irategyüttest.

A család a középkor óta jelen van a magyar történelemben, már az Árpád-házi királyok idején is jelentős birtokokkal rendelkeztek Komárom vármegyében és fontos tisztségeket töltöttek be. A családi levéltár alapján az első ismert ős egy bizonyos Máté, akit egy 1242. évi dokumentum említ, amely egykor másolatként volt meg az iratanyagban. Bár a családi levéltár őrzi ennek az iratnak az emlékét, annak további sorsa ismeretlen. A leszármazás kétséget kizáróan egy 1306-ban kelt okirat alapján Barnabástól igazolható. Az irat a családi levéltárban HU-MNL-OL-P 2378-1.-1.-1.-A. jelzeten szerepel, sajnos csak másolatban, mert az eredetije eltűnt. Eszerint Barnabás Konkol nevű birtokát sógora, Hindy Tamás kapta meg. A családi levéltárat sok veszteség érte a 20. század véres és kaotikus politikai eseményei idején, így többek között a 15 eredeti középkori iratból csupán 8 maradt a család őrzésében, a többi dokumentum – amelyek részben a házkutatások során tűntek el – sorsa, őrzési helye ismeretlen. A jelenlegi legkorábbi eredeti irat 1327-ből való (HU-MNL-OL-P 2378-1.-1.-1.-B.) és a többihez hasonlóan ez is a Konkol birtokra vonatkozik (Hyndy Erzsébet és gyermekei, Hyndy Péter, Benedek, Klára és Sebe a Konkol birtokot 33 márkáért eladják Magyar Pál mesternek, Gimes várkapitányának).

A dokumentumokból nyomon követhetők a család birtokszerzései, a részben ezekkel összefüggő peres ügyeik, illetve az egyes családtagok hivatali pályafutása.

Az iratanyag levéltári rendezése során figyelembe vettük a tényt, hogy egy család által rendezett irategyűttest kaptunk, így maximálisan igyekeztünk megőrizni az iratok eredeti egységét és rendszerét, és csak a legszükségesebb esetben változtattunk ezen, amikor az eredeti elgondolás összeegyeztethetetlennek bizonyult a levéltár-szakmai szempontokkal. Így például a beérkezett iratanyagból kiválogattuk az eredeti középkori okleveleket (amelyekből 6 db a HU-MNL-OL-P 2378-1.-1.-(1-18.) jelzeteken volt elérhető, 2 db pedig a Rokon családok iratanyagában a HU-MNL-OL-P 2378-1.-1.-32.-A. jelzetten), és ezeket a levéltárunk középkori gyűjteményének helyt adó, legbiztonságosabb raktárunkban helyeztük el, természetesen az eredeti iratanyagban kiemelésüket utalólapon rögzítettük a pontos jelzetet és az új helyet is feltüntetve. Miután az iratanyag a középkori gyűjteményünk (Diplomatikai Levéltár) része lesz, így a későbbiekben DL jelzetet fog kapni. Az anyagból ugyancsak kiválogattuk a 20. századi iratmásolatokat is: a legtöbb családi és személyi hagyatékban gyakran találkozhatunk ilyen, biztonsági okokból készített másolatokkal olyan iratokról, amelyeknek az eredetijét is a család birtokolja. Abban az esetben, ha az iratok eredetije is levéltárba kerül, ezek a másolatok az eredeti iratanyagban való tájékozódást és kutatást megnehezítik. Mivel azonban jelen esetben a másolatok kiválóan mutatják, hogy maga a család mit tartott fontosnak az iratanyagból, valamint tekintettel az ajándék nagy értékére, a másolatokat nem semmisítettük meg, hanem egy külön sorozatot hoztunk létre belőlük (2. sorozat). Ugyancsak kiválogattuk az iratokkal együtt beérkezett, a különböző családtagok által írt, vagy a familiáról szóló könyveket, amelyek könyvtárunk állományát fogják gazdagítani.

A HU-MNL-OL-P 2378-as törzsszámon elhelyezett iratanyagban tehát mindenekelőtt két sorozatot alakítottunk ki; az elsőbe az eredeti iratok, a másodikba pedig az iratmásolatok kerültek. Az első sorozaton belül külön alsorozatba rendeztük a *Család által rendezett iratokat*, ahol, mint a neve is mutatja, teljes egészében megőriztük az eredeti rendszert, a másodikba pedig a levéltár által rendezett iratok kerültek, ahol az eredeti, a család által kigondolt struktúra megőrzése valamilyen oknál fogva nem volt lehetséges. Utóbbiba kerültek például az egykor 0. fasciculussal jelölt eredeti iratok, hiszen a levéltári rendszerben 0. fasciculus nem létezik, de ugyancsak itt kaptak helyet azok a Konkoly-Thege családtagok számára kiállított jogi és orvosi diplomák (18–19. sz.), amelyek időkorük és tartalmuk miatt egyik fasciculusba sem illettek bele. A rendkívül nagy jelentőségű iratanyagot 13 savmentes dobozban és 3 tékában helyeztük el, az anyagok palliumozása és a beérkezett jegyzékkel való összevetése után a jegyzéket pontosítottuk, esetenként kiegészítettük, és adatbázisunkba (ScopeArchiv) felvittük. A jegyzék és az iratanyag az állományba vétel lezárása után nyilvánosan is elérhető és kutatható lesz; állományvédelmi okok miatt a középkori iratok feltehetően csak digitális másolatban, a 20. századi iratok pedig a hatályos adatvédelmi törvények figyelembevételével.

Az iratanyag önmagában is jelentős, hiszen több évszázadon keresztül dokumentálja a nagy múltú család történetét. A genealógiai kutatások mellett sok információval szolgál olyan nevezetes családtagokra vonatkozóan is, mint a neves csillagász és meteorológus Konkoly-Thege Miklós (1842–1916), akinek elévülhetetlen érdemei vannak a magyar csillagászat terén azzal, hogy 1869-ben ógyallai birtokán csillagvizsgálót építtetett,

amelyet az évek során nemzetközi hírű obszervatóriummá bővített. 1871-ben kezdődő megfigyelései főleg a meteorokra és üstökösökre irányultak, de foglalkozott bolygók észlelésével és spektroszkópiás (szinképelemzéses) vizsgálatokkal is. Emellett több távcsövet, spektroszkópot is tervezett, sőt, igazi polihisztorként közlekedéstervezéssel, hajótervezéssel, fényképészettel, valamint zenével is foglalkozott. Az iratanyagban széles körű érdeklődésének számos lenyomata megtalálható, például a HU-MNL-OL-P 2378-1.-1.-50.-A.-4. jelzeten kaptak helyet zongoraátiratai és kottái. 1899. május 16-án ógyallai birtokát és az obszervatóriumot nagylelkűen a magyar államnak ajándékozta: az adományozás teljes dokumentációja megtalálható a családi levéltárban (HU-MNL-OL-P 2378-1.-1.-50.-A.-1.). Ezenkívül a Konkoly-Thege Miklóshoz kötődő iratanyag nagy része fényképekből, levelezésből, illetve a csillagással kapcsolatos megemlékezésekből, rendezvények dokumentumaiból áll.

A családi levéltárba házasságok révén számos más família, személy iratanyaga is bekerült. Így például a Konkoly-Thege levéltár adatokkal szolgál Tessedik Sámuelre (1742–1820), a neves evangélikus lelkészre, pedagógusra és gazdasági szakíróra vonatkozóan is, mivel Tessedik Sámuel lánya, Johanna (1782–1862) Mikolay István orosházi evangélikus lelkészhez ment feleségül, így az anyag feltehetően az ő révén került be a Konkoly-Thege levéltárba, hiszen a Mikolay és Konkoly-Thege familiák között szintén fennállt házassági kapcsolat.

A beérkezett irategyüttes sok szállal kötődik a már levéltári őrzésben lévő iratokhoz. Magáról a Konkoly-Thege családról is őriztünk már korábban iratanyagot a családi fondtörédek között (HU-MNL-OL-P 2257-309.). Az anyag a Múzeumi Törzsanyag részeként került be a levéltárba, és a HU-MNL-OL-R 319-1083-as jelzetről 2009-ben helyeztük át a családi fondtörédek közé. Az 1578–1944 időkorú, 0,04 ifm terjedelmű anyag egyaránt tartalmaz a Konkoly-Thege és a rokon családokra vonatkozó dokumentumokat. A tervek szerint ezeket az iratokat a most beérkezett irategyüttesrel egyesítve a HU-MNL-OL-P 2378 fond 3. sorozatába helyezzük át, így kutatóinknak lehetőségük lesz arra, hogy a lehető legteljesebb egységben tanulmányozhassák a családi levéltárat.

A Konkoly-Thege anyaggal beérkezett rokon családok iratanyagából jelentőségét és mennyiségét tekintve egyaránt kiemelendő a Gregersen család hagyatéka, amely két doboznyi és egy tékányi dokumentumot tesz ki. Ez a Konkoly-Thege família történetében az úgynevezett „norvég szál”, amelynek köszönhetően a Konkoly-Thegéknek norvégiai rokonaik is vannak. A beérkezett iratok elsősorban Gudbrand Gregersenhez (1824–1910) és leszármazottaihoz kapcsolódnak. Az ácsmesterséget kitanuló Gregersen európai tanulmányútja során került kényszerűségről Magyarországra, miután a holmiját Bécsben ellopták. 1847-ben érkezett Pest-Budára, ahol bekapcsolódott a vasútépítkezésbe. Ezt követően ő építette meg a vasúti hidat a Vág völgyében. Az 1848-as forradalom idején önkéntesnek jelentkezett a IV. mérnökcsapatba, ahol utásztisztként szolgált, és rekordgyorsasággal, 36 óra alatt épített fel egy pontonhidat Paksnál. A szabadságharc leverése után 1851-ben tért vissza Itáliából. Elsősorban híd- és vasútépítéssel foglalkozott, Magyarországon számtalan vasútvonal, pályaudvar és vasúti híd megépítése fűződik a nevéhez, köztük az 1861-ben megnyílt Buda–Nagykanizsa vasútvonal, a budai indóház

vagy a nagykanizsai és a székesfehérvári vasútállomás fogadócsarnokai. Ő építette a komáromi Erzsébet hidat is. Az 1857-ben átadott szolnoki vasúti hidat, Magyarország leghosszabb vasúti fahídját is az ő cége készítette. A fahidat 1889-ben acélszerkezetűre cserélték, s ezt az átépítést szintén a Gregersen-építővállalat végezte. Emellett ácsmunkákkal is foglalkozott a cég, az 1875-ben elkészült Nemzeti Színház asztalos- és ácsmunkáit is az ő irányításával végezték, akárcsak az Országház és a Szépművészeti Múzeum hasonló munkáit. Az 1879-es szegedi nagy árvíz után is részt vett a vállalat a város újjáépítésében. Az ott végzett munkája elismeréseként Gudbrand Gregersen nemesi címet kapott, valamint a Ferenc József-rend kitüntetésre lett. 1888-ban jegyeztette be saját cégét (Gregersen G. és Fiai Építő Vállalat), amely egy 1865 óta működő cégen alapult.

A Gregersen családra vonatkozóan a Magyar Nemzeti Levéltár korábban is őrzött iratokat (például a P 1437-ben Bonta Károly ügyvéd hagyatékában a 19. tételben Gregersen család iratai, amely elsősorban a család peres ügyeit tartalmazza), ám most ezek mellé a Konkoly-Thege család révén olyan kiemelkedően fontos anyagok is bekerültek, mint például Gudbrand Gregersen 1884. szeptember 7-i kiadású címereslevele, amelyben Ferenc József magyar nemességet, címet és a „saági” előnevet adományozta számára (HU-MNL-OL-P 2378-I.-1.-32.-A-66.-1.), vagy leszármazottjainak személyes anyaga.

Az iratanyag nem csupán azért jelentős, mert ilyen gazdag és értékes, gyakorlatilag teljes családi levéltári adomány nem történt a Magyar Nemzeti Levéltár elmúlt évtizedeiben. Azért is nagyon fontos, mert ez a családi levéltár évtizedeken át külföldön volt magántulajdonban, a családtagok ugyanis csak ott látták biztosítottnak hosszú távú megőrzését. Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy az iratokat hazahozták, és a magyar államnak, a mi közgyűjteményünknek ajándékozták, ezáltal ránk bízta fennmaradását, szakszerű kezelését és kutathatóságának biztosítását.

- A Konkoly-Thege család iratanyagából mutat be ízelítőt a lapszám végén látható színes melléklet.

■ Levéltári (kényszer)megoldások a pandémia idején

A Magyar Levéltári Vezetők Tanácsa 2021. október 7–9. között Pécsen tartott vándorgyűlésén a levéltárosi pályakép a közalkalmazotti lét után és a levéltár(os) home office-ban voltak a fő témák. Utóbbi foglalkozott azzal a minden levéltárat érintő kérdéssel, hogy a koronavírus-járvány előidézte viszonyok milyen válaszokat hívtak elő az egyes intézményekben, s hogyan sikerült a levéltáraknak alkalmazkodniuk a megváltozott körülményekhez. A következő négy beszámoló – négy levéltártípusé is egyben – az MLVT rendezvényén elhangzott előadások szerkesztett változata.

Cseh Gergő Bendegúz

Levéltár Covid idején

Járványkezelés, szolgáltatások, ÁBTL

Ahogy más levéltárak – és a fél világ –, úgy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL, Történeti Levéltár) sem volt, nem is lehetett felkészülve a Covid-járvány villámgyors elterjedésére és a hétköznapi élet majd minden területét felforgató hatására. Amikor megpróbáljuk összefoglalni a járványügyi korlátozások hatását az ÁBTL tevékenységére, megkíséreljük figyelmen kívül hagyni azokat a közös tapasztalatokat, amelyeket minden levéltár többé-kevésbé hasonló módon szerzett meg, részben saját iniciatívából, részben egymás példájából okulva. Ehelyett inkább azokra a sajátosságokra koncentrálnunk, amelyek az ÁBTL speciális feladataiból és egyedi helyzetéből következtek, ezért némileg eltérhetnek más, hasonló intézmények gyakorlatától. Ehhez azonban bevezetésként néhány szót kell ejteni ezekről a sajátosságokról is.

A Történeti Levéltár 2022-ben éppen negyed évszázada kezeli az ún. szocializmus korszakának titkosszolgálati iratait Budapesten az Eötvös utcai épület falai között. Az elsősorban az információs önrendelkezési jog, vagyis az egykori áldozatok (és leszármazottaik) iratmegismerési jogának biztosítására létrejött levéltár máig egyik legfontosabb feladatának tekinti ezt a tevékenységet, huszonöt évi működés után azonban a hangsúlyok már kezdtek átrendeződni. Az utóbbi években az említett alapfeladat, valamint a tudományos kutatók kiszolgálása és egyéb, hagyományos levéltári teendők mellett már egyre nagyobb szerepet kapott az intézmény közművelődési, levéltár-pedagógiai, ismeretterjesztő tevékenysége is, hiszen az 1990 előtti titkosszolgálatok működésének megismerésére, módszereik bemutatására a fiatalabb korosztályokban is komoly igény mutatkozik. De nem csak e csoportokat célozza az ÁBTL közművelődési tevékenysége, hiszen a rendszerváltás óta eltelt több mint három évtized rengeteg elhallgatást, félreértést és félremagyarázást, és nem kevés előítéletet halmozott fel az „ügynökakták” és az „ügynöklevéltár” körül. Már ez utóbbi, a közbeszédben gyakran felbukkanó szóhasz-

nálat is pontosan jelzi, hogy mind az iratok jellege, mind azok megismerhetősége,¹ mind pedig a levéltár alapvető feladatai és az érintettek jogai tekintetében komoly felvilágosító munka vár még az ÁBTL munkatársaira. Részben ennek a komplex célnak a megvalósítása, részben pedig az intézmény szolgáltatásainak időszerű és radikális korszerűsítése érdekében dolgozta ki és fogadtatta el a fenntartóval a levéltár vezetése azt a hétéves intézményfejlesztési stratégiát, amelynek kezdete lényegében egybeesett a Covid-járvány berobbanásával, és attól alapvetően nem is választható el.

A Titkosszolgálati Levéltár a 21. században címet viselő dokumentum azokat a prioritásokat határozza meg és ütemezi, amelyek révén az intézmény a szakmai tartalmat a legkorszerűbb eszközökkel közvetítő, nyitott állambiztonsági archívummá, a korszak megismertetésének kulturális-tudományos központjává, valamint a legszigorúbb titokvédelmi követelményeknek is megfelelő, hiteles nemzetbiztonsági levéltárrá válhat. A fenti stratégia azon célkitűzése szerint, hogy mind a kutatói, mind pedig az állampolgári kutatás igénybe vehető legyen az interneten keresztül is, a regisztrációtól az adatszolgáltatásig, azaz teljes körűvé váljon mind az e-kutatás, mind pedig az e-ügyfélszolgálat, az intézmény igyekszik lebontani a levéltári szolgáltatások igénybevételének földrajzi és időbeli korlátait, már a ciklus első felében. Ugyancsak a levéltári tudás „társadalmasítását” szolgálja az ÁBTL által indított kutatási, közművelődési és oktatási programok összessége – kiemelten az ún. Topotéma Projekt –, amely a kor információtechnológiai színvonalán, de szigorú szakmai követelményeknek is megfelelő módon látta az 1990 előtti államvédelem/állambiztonság saját világát és az általa dokumentált Magyarországot. Nem kevésbé fontos eleme ennek a megújulásnak a sok okból hiányos állambiztonsági iratanyag pótlása és gyarapítása külföldi archívumok, hazai levéltárak, valamint magánirat-hagyatékok feltárása és forrásaik hasznosítása révén. A hétéves fejlesztési programnak a fentiekhez képest – egyelőre – talán kevésbé látványos oldala az infrastrukturális és informatikai felkészülés az 1990 utáni nemzetbiztonsági szolgálatok elektronikus iratainak archiválására, illetve hosszú távú, hiteles megőrzésére.

2020 első hónapjaiban, pár hónappal a stratégiai fejlesztés elindítása után a koronavírus-járvány első hulláma elérte a Történeti Levéltárat is. Márciusban a fenntartó jóváhagyásával és más közlevéltárakkal összehangoltan az intézmény kénytelen volt nyilvános szolgáltatásait (ügyfél- és kutatószolgálat, rendezvények, intézménylátogatások, előadások, könyvbemutatók) azonnali hatállyal felfüggeszteni és munkatársai többségét átirányítani otthoni munkavégzésre. Az átállás alapjaiban érintette a levéltár feladatellátását és a munkavégzés jellegét. Az eredeti levéltári iratok használata az otthoni munkavégzés során természetesen nem lehetséges, ezért márciustól az állampolgári és kutatói iratelőkészítés és az egyéb célú adatszolgáltatás csak a már korábban elkészült elektronikus vagy papíralapú másolatok révén, illetve – nagyon korlátozott mértékben – a levéltár falai között folytatódhatott. Mivel ebben az időszakban a levéltár informatikai rendszere és információbiztonsági megoldásai az online munkavégzés során még nem garantálták a személyes adatok szükséges védelmét, a munkatársak többsége olyan adat-

¹ Lásd még: „ügynökakták nyilvánossága”

rögzítési, adatbázis-építési, digitalizálási, kutatási vagy közművelődési feladatokat látott el, amelyek során vagy nem kezeltek védendő személyes adatokat, vagy pedig azt offline módon, biztonságos informatikai környezetben tehetők meg. A pandémia következtében ideiglenesen szüneteltetni kellett ugyan a levéltár személyes kontaktust igénylő közönségkapcsolati tevékenységét, az intézmény – évekkel ezelőtt bevezetett – online ügyfélszolgálatára azonban folyamatosan fogadta az állampolgári kérelmeket és ezek feldolgozása – habár korlátozott kapacitással – mindvégig folytatódott. Az állampolgári adatszolgáltatás és a tudományos kutatás statisztikai adataiban, és a sajnálatos módon megnövekedett várakozási időben egyértelműen tükröződött ugyan a koronavírus-járvány és a kényszerű bezárás hatása, az információk kármentesítése és a jogérvényesítés lehetősége azonban mindvégig biztosított volt bárki számára.

A pandémia okozta részleges bezárás viszont lehetőséget teremtett olyan feladatok és fejlesztések elvégzésére, amelyekre egyébként vagy egyáltalán nem, vagy csak hosszú évek alatt lett volna lehetősége az intézmény munkatársainak. A kényszerű részleges bezárás időszakára az intézmény vezetése az alábbi prioritásokat határozta meg:

1. a munkatársak, kutatók és az ügyfelek egészségének lehető legmagasabb szintű védelme;
2. a levéltári szolgáltatások alapvető szintjének fenntartása;
3. az otthoni munkavégzés lehetőségének biztosítása a lehető legszigorúbb adatvédelmi rendszabályok betartása mellett;
4. a feladatellátás átszervezése, a korábban időhiány miatt háttérbe szorult, a levéltár épületén kívül is végezhető adatrögzítési, ellenőrzési, feldolgozási munkák felgyorsítása;
5. az Eötvös utcai épületben esedékes energiahatékonysági és egyéb korszerűsítési munkálatok elvégzése;
6. a hétéves intézményfejlesztési stratégia aktuális feladatainak maradéktalan ellátása.

Az otthoni munkavégzéshez szükséges informatikai eszközöket a munkatársak hivatali munkaeszközeinek „házhoz szállításával” sikerült megoldani. Sokkal komolyabb problémát okozott ugyanakkor a biztonságos adatkapcsolatok kialakítása és a személyes adatok kellő szintű védelmének garantálása. A levéltáros kollégák egy része számára lehetett olyan adatfeldolgozási, adatbázis-építési feladatokat találni, amelyek egyáltalán nem érintettek védendő személyes adatokat, például azért, mert a védelmi idők már lejártak. Más esetekben az informatikusok biztonságos vpn-kapcsolatot alakítottak ki a levéltár szerverei és az otthon elhelyezett hivatali számítógépek között, így bizonyos területeken a feladatellátás „szinte” zavartalanul folytatódhatott. A legkomolyabb nehézséget a levéltár épületében működő informatikai hálózat struktúrája jelentette, hiszen az adatok védelme érdekében a központi adatbázis és az iratanyag feldolgozásának egyéb eszközei egy teljesen zárt, az internettel semmilyen formában nem érintkező belső hálózaton keresztül érhetők csak el, így a sok millió oldalnyi digitalizált iratanyag előkészítése, feldolgozása sem folytatódhatott a korábbi rend szerint. Mivel a kutatók számára való iratelőkészítés és a szükséges anonimizálás az ÁBTL-ben már évek óta

javarészt digitális eszközökkel, számítógépen történik, létre kellett hozni a külső hozzáférés lehetőségét ehhez a zárt központi adatbázishoz. Ezt azonban mindenképpen a „kapuk” megnyitása nélkül, offline módon terveztük megvalósítani. A megoldást egy sürgősen végrehajtott informatikai fejlesztésben találtuk meg: az ezzel foglalkozó munkatársak számára kifejlesztettük a központi adatbázis otthoni verzióját². Ez a rendszer a negyven terrabájtnyi méretű hatalmas belső adatmennyiséget természetesen nem tartalmazta, de az egyébként titkosított adatok használatához, olvasásához és gépi anonimizálásához szükséges legfontosabb eszközöket igen. Ezután már „csak” az éppen aktuálisan feldolgozandó anyag exportálását, otthoni feldolgozását, majd az elkészült adatok biztonságos csatornán történő visszajuttatását és a belső rendszerbe való átemelését kellett megoldani. Ennek a bonyolultnak tűnő rendszernek továbbra is maradtak helyhez kötött, vagyis csak a levéltár épületében végezhető elemei, de a munkafolyamatok többsége így már otthoni munkavégzés keretében is teljesíthetővé vált, az adatvédelem terén pedig nem kellett a szükségesnél komolyabb kompromisszumot kötni.

Természetesen a még nem digitalizált iratok esetében továbbra is szükség volt az eredeti iratanyag használatára. A belső központi adatbázis export-import funkcióinak működtetésére is csak az Eötvös utcában volt lehetőség, ezért levéltárosok, raktárosok és informatikusok váltott munkarendben, a személyes találkozást – és ezzel a fertőzés veszélyét – minimálisra csökkentve üzemeltették rendszert és végezték a munkafolyamatokat.

Mint más közintézményekben, a Történeti Levéltárban is az online térbe tevődött át a munkaszervezés: az értekezletek, workshopok, megbeszélések videókonferencia keretében zajlottak, az azonnali és folyamatos kapcsolattartást pedig okostelefonokra telepített biztonságos chatprogramon keresztül biztosítottuk mindenki számára. Ez utóbbi eszköz különösképpen beváltotta a hozzá fűzött reményeket: a szervezeti egységek szerint kialakított különböző munkahelyi csoportok rendkívül hatékonyan tudták megosztani tapasztalataikat, kérhettek segítséget vagy adhattak tanácsot egymásnak.

A levéltár alapvető szolgáltatásai az új munkarend kialakítása után továbbra is fenn tarthatóak maradtak, de természetesen nem lehetett teljes mértékben kizárni a személyes jelenlét okozta kockázatokat sem. A statisztikai adatok ugyanakkor azt mutatták, hogy az intézmény munkatársainak fertőzöttsége a járvány tetőpontján sem ért el kimagasló értéket (az egyidejűen megbetegedettek száma nem haladta meg a 10%-ot), és fertőzési gócpont sem alakult ki a levéltárban.

A személyes jelenlétben alapuló kutatótermi szolgáltatások kiesése számos kutatónak okozott komoly problémát, hiszen őket sok esetben szigorú határidők kötik, legyen szó akár kéziratok leadásáról, pályázatok lezárásáról, netán szakdolgozatok, disszertációk befejezéséről. Az online kutatás lehetőségét az ÁBTL egy előre rögzített menetrend szerint, a korábban vázolt intézményfejlesztési stratégia keretében tervezte megteremteni, a járványhelyzet következtében azonban ezt a fejlesztést egyedi megoldással, ideiglenes jelleggel kényszerült megvalósítani. Az intézmény informatikus munkatársai saját fej-

² A központi adatbázis otthoni verzióját ABTLINFO Light névre kereszteltük.

lesztéssel, a levéltár által egyébként is használt CMS³ rendszer alkalmazása révén a 2020. év folyamán létrehozták az ÁBTL e-kutatási szolgáltatását. Ennek keretében a regisztrált tudományos kutatók a digitalizált iratanyag „olvasói példányát” online megrendelhetik, ahhoz ingyenesen, korlátozás nélkül hozzájuthatnak, a letölthető pdf-állományokért pedig továbbra is reprográfiai díjat fizetnek. A kialakított rendszert 2020 decemberében kísérleti jelleggel, 2021 januárjától pedig „élesben” is bevezette az intézmény, és azóta is működteti. A tapasztalatok szerint az e-kutatási rendszert nem mindenki tudja könnyen kezelni – ez nyilván sok tapasztalattal fog szolgálni számunkra a végleges szolgáltatás fejlesztésében is. Mégis hatalmas könnyebbséget jelentett a kutatók számára nem csak a járványügyi korlátozások idején, de azok elmúltával is.

Az e-kutatási rendszernél bonyolultabb feladatnak bizonyult a teljes körű e-ügyfélszolgálat bevezetése. Ezt a fejlesztést ugyan szintén tartalmazza az intézményfejlesztési stratégia, de az ügyfélkapun keresztül, vagy ennek hiányában online úrlapon történő adatigénylés és az elkészült anyagok digitális formában történő kiadása sokkal körülményesebb előkészítési, fejlesztési, tesztelési munkafolyamatokat követelt meg. Fontos különbség, hogy míg az e-kutatás eleve anonimizált digitális iratmásolatokkal dolgozik, az állampolgárok saját magukkal vagy néhai családtagjaikkal kapcsolatban teljes körű megismerési joggal rendelkeznek. Ennek következtében olyan, a lehető legbiztonságosabb megoldásokat kellett kialakítani a beérkező személyes adatok és az elkészült iratmásolatok számára, amelyek a véltlen vagy szándékos illetéktelen hozzáférés lehetőségét egyaránt minimalizálják. Ennek a rendszernek a fejlesztése szintén a több hullámban bekövetkezett Covid-járvány időszakában kezdődött meg, és annak sürgősségét jelentős részben a személyes ügyfélszolgálat kényszerű bezárása indokolta. Mivel a fenti okok miatt a fejlesztés és a tesztelés az e-kutatói rendszerhez képest sokkal több időt vett igénybe, annak nyilvános próbaüzemére csak 2022 nyarán kerülhetett sor.

Az ÁBTL a járványügyi korlátozásokat és részben az otthoni munkavégzés lehetőségét is felhasználva tovább erősíti online jelenlétét és továbbfejleszti, gazdagítja az így elérhető tartalmakat. Ezen időszakban készültek el például az intézmény működését, az információs kárpótlás folyamatát és az épület rejtett kincseit bemutató rövidfilmek, illetve az első szabad választást megelőző állambiztonsági „felkészülésről”, vagy a nagy rendszerváltó demonstrációk, tüntetések történetéről szóló virtuális kiállításaink is.

Egészen más irányú fejlesztés, de szintén a járványügyi korlátozásokhoz köthető, hogy kihasználva a munkatársak többségének távollétét, komoly energiahatékonysági beruházás keretében napelemekkel borítottuk be az intézmény szinte összes szabad tetőfelületét. Ez jelentős hozzájárulást jelent az épület – már csak a raktárak szükséges légkondicionálása miatt is igen magas – fenntartási költségeihez.

A több hullámban érkezett járványügyi korlátozások, illetve az ehhez történő kényszerű alkalmazkodás számos tanulsággal szolgált az ÁBTL munkatársai számára is. Bizonyos tapasztalatok rendkívül hasznosak lehetnek a járványhelyzet elmúltával is, és a kialakított gyakorlat, a munkafolyamatok több területen is továbbélhetnek.

---

³ content management system

Nyilvánvalóan bebizonyosodott például, hogy a home office sokkal több levéltári területen alkalmazható haszonnal, mint azt korábban gondoltuk. Az adatvédelmi kockázatok kellő elővigyázatossággal és megfelelő informatikai fejlesztésekkel elfogadható mértékűre korlátozhatók, így sok levéltári munkafeladat távolból is elvégezhető. Ez nyilvánvalóan új munkaszervezési, épületgazdálkodási, elhelyezési megoldásokat, sőt motívációs eszközöket is adhat a levéltári vezetők kezébe. Ezekre egyébként is egyre nagyobb szüksége van szinte minden levéltárnak.

A járványügy rendkívüli módon felgyorsította az online kapcsolattartási formák, eszközök fejlődését és elterjedését, így ma már igazán hatékony megoldások állnak rendelkezésre távoli munkatársak összekapcsolására, még korlátozásoktól mentes időszakokban is. Az ÁBTL például a Covid-járvány elmúltával már két ízben is tartott ún. „hibrid” nemzetközi konferenciát, ahol a résztvevők egy része helyben, mások pedig különböző országokból online csatlakoztak a rendezvényhez, ezzel is csökkentve az utazással járó kiadásokat és nem utolsó sorban az ezzel járó környezeti terhelést. Tudományszervezési szempontból is rendkívül hasznosnak bizonyult ez a megvalósítási forma, hiszen konferenciák, workshopok számára olyan résztvevők közreműködését is biztosítani lehetett, akiket a földrajzi távolság és/vagy egyéb elfoglaltságuk miatt gyakorlatilag lehetetlen volna hagyományos módon vendégül látni.

Minden előnye ellenére az is bebizonyosodott a járvány alatt, hogy a home office lehetőségei több szempontból sem határtalanok. Nyilvánvaló egyrészt, hogy a papíralapú levéltári anyag irtatlan mennyisége miatt a hagyományos munkavégzési formákat a jövőben sem fogja teljes mértékben kiszorítani az online ügyintézés, legfeljebb annak aránya változik fokozatosan az utóbbi javára. A Történeti Levéltár Covid-tapasztalatai azt is megmutatták, hogy a munkatársak többsége – bár eltérő mértékben – de továbbra is igényli a személyes jelenlétet, a közvetlen kapcsolattartást, az élő értekezleteket, de a munkahelyi kávézás vagy kollektív étkezés közösségi – és közösségformáló – élményét sem szabad alábecsülni. A családi élet és a munkahelyi feladatok keveredése, a munkaidő és a szabadidő összeolvadása szinte sehol sem problémamentes, ezért a helyben történő munkavégzés a későbbiekben is minden bizonnyal domináns forma marad a levéltárakban, azonban alkalmanként, időszakosan és bizonyos munkakörökre szabva minden bizonnyal rendkívül hatékony munkaszervezési eszköz lehet – és lesz is – a jövőben.

Fehér Csaba

Ügyfelek, kutatók, média

*Budapest Főváros Levéltára kommunikációs stratégiája
a pandémia idején (2020–2021)**

A 2012-ben indult Nyitott Levéltárak programsorozat és koncepció a levéltári paradigmaváltás jegyében meghirdetett modern szolgáltató levéltár alapvető céljait hivatott képviselni. Ennek fő csomópontja a levéltári anyag legszélesebb körben való hozzáférhetővé tétele, az elektronikus ügyintézés alkalmazása és az ehhez szükséges feladatok elvégzése. Mellettük a hagyományos szolgáltatások bővítése, az elektronikus szolgáltatások biztosítása, a „felhasználói” igények és szokásrend követése, valamint a levéltárhasználókkal való kapcsolatteremtés és -tartás. Az új szemléletmód elsajátítása magában foglalja a képzés, továbbképzés megújítását, a nyitottságot és nyilvánosságot a társadalom irányába, továbbá a felhasználó-központú attitűd kiépítését is. Ide tartozik még tervezett és tudatos PR-tevékenységek folytatása, tartalmak, szolgáltatások ismertetése éppúgy, mint a korszerű információs és kommunikációs technológia felhasználása.

Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban BFL) Tájékoztatói és Közművelődési Főosztálya (továbbiakban V. főosztály) a fenti elképzelések megvalósítására törekszik, amit a hozzá tartozó széleskörű feladatkörök alapján próbál teljesíteni. Ezek közé tartozik a Kutatószolgálat, az Ügyfélszolgálat, a Szakkönyvtár, a Mikrofilmtár, a kiadványok gondozása, a közlési engedélyek kiadása, részben a levéltár-pedagógia irányítása, a szakmai gyakorlatok fogadása, a közösségi szolgálat, a kiállítások, konferenciák, előadások, könyvbemutatók szervezése, az online megjelenések és a kapcsolódó közösségi média (Facebook, Instagram, Videotorium, YouTube stb.), a különböző projektek, a pályázatok koordinálása, valamint a nemzetközi szakmai kapcsolatok támogatása is.

A 2020 februárjában megjelenő vírus és a március 11-én kihirdetett járványügyi veszélyhelyzet azonban olyan negatív következményekkel járt, hogy jelentősen megnehezítette a fent megfogalmazott célok, illetve az általam vezetett szervezeti egység feladatainak megvalósítását.

A legfontosabb negatív következmény, hogy a személyes jelenlét, a találkozás az ügyfelekkel, kutatókkal, érdeklődőkkel és a közönséggel lehetetlenné vált, a levéltár pedig bezárt.¹ A rendezvényeinket és programjainkat azonnal lemondtuk, a Kutatószolgálat

* Köszönöm Fazekasné dr. Toma Katalin és dr. Garami Erika segítségét, amelyet a cikk megírása során nyújtottak, valamint az V. főosztály minden munkatársának a pandémia alatt végzett munkáját.

¹ Budapest Főváros Levéltára által a pandémia idején hozott közel két tucat utasítás és szabályozás ismertetése szétfeszítené jelen írás kereteit, ezért azokra csak utalásszerűen és a konkrét tartalmi elemet ismertetve térek ki.

működését szüneteltettük. Kivételként fogalmazzuk meg a vis maior ügyek megoldását, illetve a fenntartó részéről érkező kérelmek elintézését. Ilyen esetben tehát a feladatot a berendelt kollégák végezték el, mintegy távkutatási kérés teljesítéséeként – például egy statikai hibákkal küzdő épület tervdokumentációjának feltárása esetén.

Ügyfélszolgálat

Az ügyfélszolgálati ügyintézés azonban nem állítottuk le, csupán a személyes jelenlét szünetelt, hiszen elektronikus és postai úton tovább folytattuk a levelezést. A megoldás végül az online kapcsolatok fenntartása, kiszélesítése vagy kiépítése lett, hiszen az épületüzemeltetéshez elengedhetetlenül szükséges műszaki munkatársak (1-2 fő) kivételével mindenki otthoni munkavégzésre (home office, a továbbiakban HO) kényszerült.

A HO munka kereteinek kidolgozására és feltételeinek megteremtésére nem állt sok idő rendelkezésre. Ezért a BFL felső- és középvezetése pár nap alatt mind hardver, mind szoftver oldalról kijelölte az egyes tevékenységi köröket, meghatározta a munkaidő nyilvántartásának mikéntjét, az elvégzett munka ellenőrzésének rendjét, illetve rendelkezett a munkafeltételek biztosításáról. Az egyes osztályok nem mindenkinek tudtak biztosítani otthoni munkát, vagy ha igen, olykor csak rész munkaidőre terjedt ki a feladat, de ennek megoldását is megtaláltuk. A BFL kimagasló mennyiségben digitalizál iratokat – évente milliós nagyságrendben² –, ezért azok ellenőrzése, „mappázása”, rendszerezése, adatbázisba rendezése bőven szolgáltatott feladatot a teljes munkatársi állomány számára.

A kialakult helyzetről természetesen naprakész tájékoztatást nyújtottunk a BFL elektronikus felületein, úgymint a honlapon³ és a Facebook oldalunkon (továbbiakban FB), valamint az általunk üzemeltetett Magyar Levéltári Portálon (továbbiakban MLP)⁴ is.

Az ügyfeleink számára általános tájékoztató választ fogalmazzunk meg, miszerint a kérelmet fogadtuk, nyilvántartásba vettük, és jeleztük, hogy a nyilvántartási szám meg egyezik az adott levél iktatószámával. Idézet a levélből: „A koronavírus miatt elrendelt veszélyhelyzet ügyfélszolgálati feladataink ellátását nagymértékben korlátozta. Az otthoni munkavégzésre való átállás az ügyintézés menetét meghosszabbíthatja, ezért egyes szolgáltatásaink nem, vagy csak részlegesen érhetők el. *A veszélyhelyzet idején kizárólag sürgős ügyekben, jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított határidők fennállása esetén tudunk érdemi ügyintézését végezni.* Ügyében a tényleges ügyintézés csak a veszélyhelyzet megszüntetése után, annak időpontjától számított 30 napon belül tudjuk vállalni. Önnek megkeresésével kapcsolatban további teendője nincs, a veszélyhelyzet elmúltával ügyét intézzük! Kérjük szíves megértését és türelmét!”

Az Ügyfélszolgálaton beindult a tényleges e-ügyintézés. Az elintézendő ügyeket az ügyfelek e-Papíron, Ügyfélkapun, vagy Hivatali Kapun, illetve e-mailben nyújtották be. Természetesen átvettük a hagyományos levélben, postai úton küldött megkereséseket is,

² Mikrofilmek és szálás iratok digitalizálása.

³ <https://bparchiv.hu/> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

⁴ <http://www.archivportal.hu/> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

de erre hetente csupán egyszer került sor. A válaszokat elsősorban elektronikusan adtuk meg, de nem tudtuk teljesen kizárni a papíralapú válaszadást, hiszen az állampolgárok egy része, kivált az idősebb korosztály nem használja az elektronikus felületeket. Az ügyek iktatását online módon, VPN-kapcsolat segítségével oldottuk meg. Az ügyiratokat digitalizáltuk és Google Drive-on feltöltve külön mappákban mentettük el.⁵ A többszörös visszacsatolás útja a főigazgatón keresztül, az ügyfélszolgálat vezetőjén át, az ügyfeles kollégán, az osztályvezetőkön az ügyintézőkig vezetett, majd a „láncon” visszafelé ugyanez a folyamat zajlott le. Az ezzel járó állandó értesítés, igazolás nemcsak jelentős e-mail forgalmat generált, hanem lelassította az ügyintézést is, így végül a főigazgató kikerült a láncolatból. A megkereséseket hivatalos, vagy magánjellegük szerint osztottuk szét és a magánjellegű ügyeket, például a családfakutatásokat, félretettük.

A zökkenőmentes tájékoztatás elősegítése érdekében külön ügyfeles mobiltelefont üzemeltettünk, amely minden nap 9 és 15 óra között volt hívható. (A vonalas számokat hiába hívták volna az érdeklődők, hiszen nem tartózkodtunk az épületben.) Az új mobilszámot publikáltuk a honlapon és a központi telefont kezelő őrség tudomására hoztuk.

Abban az esetben, ha az ügyfél nem ügyfélkapun, vagy hivatali kapun keresztül jelentkezett be, külön problémát okozott az azonosítása is. E-mail, illetve hagyományos levél esetén személyazonosságot igazoló dokumentumok megküldését kértük, amelyeket utóbb megsemmisítettünk. Az illetéket, amit 2020-ban még nem töröltek el, a BFL számlájára kellett átutalni.

A személyes jelenlét megszüntetése alól néhány eset mégis kivételt képezett. Az épület üzemeltetése, mint már korábban jeleztem, folyamatos jelenlétet igényelt, de időnként a halaszthatatlan hivatali, vagy egyéb, a jogérvényesítéshez elengedhetetlen ügyek elintézésére egy-egy referens egyénileg beléphetett az épületbe, külön főigazgatói engedély birtokában.

Hívd a levéltárost!

A Hívd a levéltárost! elnevezésű telefonos szolgáltatásunkat a kutatók felvilágosítására hoztuk létre, így nyújtva tájékoztatást a levéltári anyagról, adatbázisainkról, internetes kutatási lehetőségekről. E szolgáltatásunkat jelenleg is fenntartjuk.⁶ Célunk amellet, hogy általános tájékoztatást adunk a BFL által működtetett, illetve a közreműködésével és saját iratanyagára épült elektronikus szolgáltatásokról, kutatási tanácsadást is nyújtunk a BFL iratanyagáról és konkrét esetekben felvilágosítással szolgálunk a további kutatási lehetőségekről intézményünkön belül, illetve más intézmények irányába.

---

⁵ Az újrainytást követően az ügyiratokat papír alapon ezeknek a mappáknak a segítségével állítottuk helyre. Milyen érdekes, hogy akkor még az volt a fő szempont, hogy papíralapon legyenek meg az irataink, manapság pedig valóban a papírmentes iroda, vagy a papírmentes levéltár a döntéshozók célja.

⁶ <https://bparchiv.hu/hirek/hivd-leveltarost-telefonos-segitsegnyujtas-veszelyhelyzet-idejen> (A leltöltés ideje: 2022. május 29.)

A telefonos szolgáltatás kommunikációs stratégiája külön szakma, szabályai nem közismertek, és nem is kézenfekvők. A tájékoztatást végző kollégák számára külön sillabus készült a telefonos tájékoztatás során követendő viselkedésről.⁷ A 12 pontban összefoglalt tanácsok ügyfélcentrikus, pszichológiai töltetű stratégiákat adtak, mint például tudatosítsuk magunkban, hogy az ügyfél dühe nem személy szerint ránk vonatkozik, hanem a szolgáltatásra vagy annak hiányára, vagy figyelmesen, megszakítás nélkül hallgassuk végig az ügyfél panaszait és jegyzeteljünk közben, illetve mutassunk együttérzést, és fejezzük ki sajnálatunkat.

Online felületek és kommunikáció

Az V. főosztály kiemelt feladata az online felületek menedzselése és a folyamatos kommunikáció a közösségi médiafelületeken. A tájékoztatás és közművelődés szolgálatába állított online marketing tevékenység a minőségi tartalmak készítésével és megosztásával egyfajta „kultúrmissziót” jelent számunkra.

2020 tavaszán több kiemelkedő és sikeres kulturális „kampányt” vittünk véghez különböző sorozatok, rovatok készítésével és több online felületen történő publikálásával.

Levéltárunk Home Office-ban című sorozatunk beszámolókat közölt munkatársaink otthon végzett feldolgozó munkájáról, valamint bemutatta, hogy az így létrejött tartalom mennyire szolgálja a kutatók és ügyfelek érdekeit.⁸ 2019 végén indult Levéltári Mozaikok sorozatunk – amely ma már Budapesti Levéltári Mozaikok néven online folyóirat formájában olvasható – szintén egyre népszerűbbé vált. A tudományos igényű, de szélesebb rétegekhez szóló tanulmányokban a kollégák számtalan új kutatási eredményt, érdekes iratot mutattak be.⁹ Emellett elindult a BFL honlapján a Fotómesék¹⁰ sorozatunk is. A Városliget Topotéka oldalra¹¹ fotókat, digitalizált dokumentumokat töltöttünk fel, illetve a topotéka FB oldalán híreket posztoltunk

A BFL FB oldalán, a BFL YouTube¹² és Videorium csatornáin található kisfilmjeinkből válogatást közöltünk. Egy korábbi megállapodás alapján a BFL-es honlaptartalmak, -cikkek az *enbudapestem.hu* oldalon is megjelentek, ezzel újabb felületen népszerűsítettük intézményünket.

A BFL-t és a Budapest Időgép népszerűsítését szolgáló sorozatot is indítottunk, amelynek során – a „Maradj otthon!” jegyében – a követőkkel együtt fedeztük fel virtuálisan Budapest szebbnél szebb épületeit (például: Bazilika, Vígszínház, Mai Manó Ház),

⁷ A BFL-ben már a járvány előtt szerveztünk kompetenciafejlesztő tréningeket azon munkatársak számára, akik ügyfelekkel, kutatókkal találkoznak. Ennek során a kollégák megismerkedtek a konfliktuskezelés, a stressztűrés, a befolyásolási technikák nyújtotta lehetőségekkel. 2022-ben megismételtük a tréningeket.

⁸ <https://bparchiv.hu/search/node/Lev%C3%A9lt%C3%A1runk%20home%20office-ban> (A letöltés ideje: 2022. május 29.)

⁹ <https://bparchiv.hu/statikus/budapesti-leveltari-mozaikok> (A letöltés ideje: 2022. május 29.)

¹⁰ <https://bparchiv.hu/statikus/fotomesek> (A letöltés ideje: 2022. május 29.)

¹¹ <https://varosliget.topoteka.net/> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

¹² <https://www.youtube.com/user/Bparchiv1/videos>

majd egy „közös séta” során a Nagykörút érdekes házait, amelyekről posztoltunk képeket, tervrajzokat az Instagramra és a Facebookra. A *museum.hu* oldalára is küldtünk ismeretterjesztő cikkeket.¹³

Óvatos újrainyitás

A BFL Kutatószolgálatának és Ügyfélszolgálatának megnyitása 2020 júliusának második hetében történt, rendkívül óvatosan és jól szabályozott körülmények mellett. Bevezettük a Reservio időpontfoglaló rendszert, amelyben korlátoztuk a foglalható helyek számát.¹⁴ Délelőtti, délutáni és rövidített ügyeleti időt vezettünk be, csupán 6-6 főt fogadva, az egyébként több mint 40 fő számára alkalmas teremben. Külön teret biztosítottunk a 65 év feletti kutatók számára (3 fő részére). Itt a helyiség megközelítése is elkülönült a többitől. A galéria további 2 főt fogadott, vagyis egyidejűleg maximálisan 11 fő kutathatott a teremben. A helyzet bonyolultságára való tekintettel külön tájékoztatót adtunk ki a kutatók számára.¹⁵ Kiszolgálásukat tovább nehezítette a Levéltári törvény 2020. július 1-től hatályos változása, amely előírta a BM adatszolgáltatási tevékenységének igénybevételét, ha az a védelmi idők vizsgálatához szükséges.¹⁶

Szigorú higiéniai szabályokat vezettünk be, a kilincseket, billentyűzetet, asztallapokat a takarítószemélyzet folyamatosan fertőtlenítette. Előírtuk a maszkviselést, a kéz-fertőtlenítést, a hőmérsékletmérést, a távolságtartást, illetve plexifalakat állítottunk fel a kutató- és ügyfélfogadó pultokon.

Lehetőségek és feladatok az online térben

A nyitás ellenére a kötelező előírások és kormányrendeletek nem tették lehetővé a tervezett kiállítások megnyitását. 2020 decemberére megépült a Czigler Győző építőművészetét bemutató kiállítás, de megnyitóját csak 2021. június 14-én tarthattuk meg. Végül a tárlat virtuális formában is elkészült.¹⁷ Elmaradt a 2020. november 12-ére tervezett Kós Károly – A 20. század legmagyarabb európai építőművésze című kiállítás megnyitója a Párizsi Magyar Intézetben. A kiállítást felépítették, de csak a FB-on tekinthető

---

¹³ Hír - Korszerű világítás, fűtő-hűtőrendszer, központi porszívó 1905-ben - Museum.hu (A letöltés ideje: 2022. május 29.)

¹⁴ A Reservio alkalmazását végül az Ügyfélszolgálaton elvetettük, mert a pár hónapos elektronikus ügyintézés, illetve a még valós járványügyi fenyegetettség jelentősen csökkentette a személyesen megjelenő ügyfelek számát.

¹⁵ idopontfoglalasi_tajekoztato_21_06_25.pdf (bparchiv.hu) (A letöltés ideje: 2022. május 29.)

¹⁶ Ltv. 24.A. §. (4) A személyiadat- és lakcímnnyilvántartást kezelő szerv a levéltári anyagban azonosítható személyek elhalálzásának időpontjáról kérelemre adatot szolgáltat az iratanyagot őrző közlevéltár számára a 24. § (1) bekezdése és a (2) bekezdésben meghatározott védelmi idők leteltének megállapíthatósága céljából.

¹⁷ <https://memmdk.hu/cikkek/virtualis-kiallitasok/virtualis-kiallitas-czigler-gyozo-epiteszeterol> és <https://bparchiv.hu/hirek/virtualis-kiallitas-czigler-gyozo-epiteszeterol> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

meg virtuálisan.¹⁸ A 2020-as évben elmaradt még a Bor – mindenkor! című kiállításunk és a Falba zárt sorsok című kiállítás finisszázsa is.

A BFL 2019. évi Kommunikációs terve mellékletét képező Rendezvénytervnek szinte egyetlen eleme sem valósult meg, a tervezett események elmaradtak, elhalasztódtak. Szerencsére helyette új programok, online térbeli lehetőségek nyíltak, amelyek teljesen átalakították a BFL kommunikációját és a mai napig meghatározzák azt, úgy, ahogyan a magyar társadalom, de az emberi civilizáció szemléletmódja is átalakult. Ha a személyes jelenlét nem lehetséges, akkor online módszerekkel is el lehet érni a hallgatóságot.

2020 augusztusában vette kezdetét a Háborúkban megerőszkolt nők emlékezte elnevezésű projekt, a BFL közreműködésével. Feladatunk az *elhallgatva.hu* oldal karbantartása, feltöltése, hírek frissítése, valamint létrehoztunk egy FB oldalt,¹⁹ amelyre híreket töltünk fel és eseményeket hozunk létre a projekttel kapcsolatban. Levéltárunk adott helyet és rendezte meg a szintén e témához kapcsolódó, hat részből álló, A háborús erőszaktétel története, vizuális megjelenítése és a köztéri emlékművek változatai című online konferenciasorozatot. Az eseményekhez meghívókat készítettünk, a rendezvényeket megszerveztük, technikailag lebonyolítottuk, online streameltük, vagyis élőben közvetítettük a BFL Gárdonyi Albert terméből. A videók a BFL YouTube csatornáján jelenleg is megtekinthetők.²⁰

Összességében tehát az V. főosztály kezeli a BFL honlapját és FB oldalát, az MLP honlapját és annak FB oldalát, a Városliget Topotéka honlapját és a magyarországi topotékák FB oldalát, az *elhallgatva.hu* honlapot és FB oldalát, valamint hozzá tartozik az intézmény YouTube és Videotorium csatornája is. Az említetteken túl a BFL Instagram oldalának a fejlesztése is feladataink közé tartozik.²¹ Az Instagram népszerűsége folyamatosan növekszik, amit felismerve e felületen is további tartalmakat osztunk meg, indokolt esetben az új funkciókat (például: Instagram stories) is használva. A BFL Instagram oldalán 2020-ban hatvankilencszer posztoltunk és ötvenhárom alkalommal tettünk fel ún. story-kat (egy-egy alkalommal kb. 4–6 történetet).²²

2020-ban a *bparciv.hu* honlapra összesen 146 hírt és cikket írtunk az *archivportal.hu* oldalra pedig 70 hírt töltöttünk fel, továbbá frissítettük az elavult tartalmakat. A BFL FB oldalán 170 alkalommal, a Magyar Levéltárosok Egyesülete FB oldalára 65 alkalommal posztoltunk. A BFL FB oldalon 2560-ról 3080-ra nőtt a követések száma 2020-ban, ami 17%-os növekedést jelentett.

2021-ben a *bparciv.hu* honlapra összesen 35 hírt és 20 cikket (például: Levéltári Mozaikok, Fotómesék) tettünk fel, valamint létrehoztunk egy aloldalt V4 Project néven. Az *archivportal.hu* oldalra 50 hírt töltöttünk fel, ezenkívül frissítettük az egyéb tartal-

¹⁸ <https://www.facebook.com/institutliszt/videos/398466198263092/> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

¹⁹ <https://www.facebook.com/haborukbanmegeroszkoltnok>

²⁰ <https://www.youtube.com/user/Bparciv1>; <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=JNuQiVN8Vd0&list=UUM-u-tuplRM82p8SJEmIsw&index=27>; https://hvg.hu/kultura/20201020_haboru_aldozatok_eroszak_emlekmu (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

²¹ 2020-ban 724-re nőtt a követők száma a 2019-es 517 főhöz képest.

²² https://www.instagram.com/bfl_leveltar/ (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

makat is. Az MLP FB oldalán 60, a BFL FB oldalán 73 alkalommal posztoltunk, utóbbin 3080-ról 3166-ra nőtt a követések száma. A levéltár Instagram oldalára 26-szor posztoltunk, a követők száma 724-ről 801-re nőtt (jelenleg 918).

Oktatás, közönségkapcsolatok, könyvkiadás, rendezvények

Az eddig említetteken kívül oktatási területen egyéb közönségkapcsolati feladatokat is ellátunk. 2020-ban két gyakornokot tudtunk fogadni a Soter-Line-tól (100 órás gyakorlat keretében), egy hallgatót a Károli Gáspár Református Egyetemről (30 óra erejéig), továbbbi egyet pedig a Kodolányi János Egyetemről (1 hónapra), vagyis összesen csupán négy főt, szemben a 2019-es 23 fővel! Az érdeklődőket a bezárások miatt el kellett utasítanunk. Az 50 órás közösségi szolgálatra 2020-ban a veszélyhelyzet ellenére a nyár és az ősz folyamán 13 középiskolás tanulót fogadtunk 10 iskolából, ez közel a duplája volt a 2019-es számnak. Mindeneddig összesen 58 középiskolával kötöttünk megállapodást. A közösségi szolgálatosok által végzett feladatok többnyire az iratrendezés, mintaállványozás vagy adatbázisépítés egyes feladatait fedik le.

A levéltár-pedagógiai tevékenységünk, valamint az úgynevezett levéltári séta (backstage túra) a vizsgált időszak alatt jelentősen visszaesett, a korábbi statisztikai mutatók töredékére. 2020-ban csupán 205 diáknak tartottunk levéltár-pedagógiai foglalkozást, mert a pandémia miatt a megbeszéltek nagyobb részét le kellett mondanunk. 2021-ben 14 csoportban 289 diák tudott részt venni programunkon, míg például a 2019-es tanévben összesen 512 diák volt részese levéltár-pedagógiai foglalkozásainknak. A backstage túrán 2020-ban 10 csoportot fogadtunk 196 fővel, 2021-ben pedig 26 csoportot 321 fővel (2019-ben 40 csoportunk volt 461 látogatóval).

Könyvkiadás tekintetében, ami szintén az V. főosztály feladata, eredményesnek bizonyultunk 2020–2021-ben. A következő kötetek jelentek meg ebben az időszakban: Budapest – Bergen-Belsen – Svájc / A Kasztner-vonat fővárosi utasai; Nagy János: Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen; Simon Katalin: A kocsmáktól a fogadóig; A Liget egykor; Urbs XIV. és XV. kötet; Fabó Beáta: Budapest katolikus templomépítészete; Géra Eleonóra: Budai úrinők romlakásban. Levelek a Fény utcából.

2020-ban sok rendezvényünk elmaradt, illetve elhalasztottuk őket, mint például a IV. Levéltári Pikniket, vagy a Múzeumok éjszakája rendezvényt, de az online streamelés technikájának elsajátítását így is eredményként könyvelhetjük el. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ felkérésére, a Frontvonalmenedzsment című online képzés keretén belül oktatást is tartottunk Zoomon a BFL szolgáltatásairól, különös tekintettel a kutató- és ügyfélszolgálatra, valamint a levéltár-pedagógiára. Az Év levéltári kiadványa és az Év levéltára díjak átadására is online rendezvényen került sor.

Az első nyilvános programunk végül közel másfél év után, 2021. június 27-én a Múzeumok éjszakája rendezvény volt, amely rendkívül sikeresnek bizonyult több mint 200 látogatóval. Talán már az emberek is vágytak a kultúrára és a személyes jelenlétre a hosszú bezártság után.

A Háborúkban megerőszkolt nők emlékezete című előadássorozatról²³ már esett szó, de 2021. március 11–12-én újabb streamelt konferenciát és könyvbemutatót valósítottunk meg. Az Önéletrajz és filozófia – Heller Ágnes emlékére rendezett konferencia első napján 600, a másodikon 400 látogató volt jelen a virtuális térben, amely többszöröse a BFL előadóterme (120 fő) befogadóképességének. 2021. márciustól júniusig pedig A háborús erőszaktétel sorozatban készített interjúkat közvetítettünk online.

2021. június 9-én tartottuk Heller Ágnes Tragédia és filozófia című, posztumusz megjelent kötetének bemutatóját. A könyv bemutatására a Heller-konferencia folytatásaként került sor, szintén a Zoom platformon. A prezentációnak 200 megtekintése volt.

2021 őszén tértünk vissza a személyes jelenlétű programok megrendezéséhez: szeptember 1-én tartottuk meg a Ripka Ferenc emlékére rendezett konferenciát, majd szeptember 9-én került sor az ún. „Statisztikai konferenciára”. Nagyon jól esett személyesen is találkozni az előadókkal, illetve az érdeklődőkkel!

A pandémia alatt több sikeres projektet készítettünk elő, illetve valósítottunk meg. A BFL Trianon 100, trianoni utcanévek elnevezésű projektje²⁴ az V. főosztály terméke. A szócikkeket nyolc munkatárs készítette el az osztályvezetéssel együtt, 934 objektumot feltárva – egyik legkedvesebb elfoglaltságként a nehéz, nyomasztó járványhangulat idején.

A BFL támogatásával, valamint adminisztrációs és szakmai történési segítségével valósult meg az *Open the Door VR – Scitovszky villa* projekt, a *Small Grant Program, USA* részeként. A program a II. világháború előestéjét jeleníti meg VR filmes eszközök segítségével a villa falai között.²⁵ Állományvédelmi projektünk a V4 támogatásával szintén zöld utat kapott.²⁶ Ez idő alatt négy délvidéki levéltárral – a Zentai, Zombori, a Szarajevói Történelmi Levéltárral és a Vajdasági Levéltárral – készítettünk elő partneri megállapodást.²⁷

2021-ben már a Könyvhét is nagy sikerrel zárult, míg a Nemzetközi Könyvfesztivál 2020 után 2021-ben is elmaradt. Végül 2021. szeptember 24–25-én tarthattuk meg a 2020-ban elmaradt IV. Levéltári Pikniket, amely 2017 óta a Nemzetközi Levéltári Napon induló Nyitott Levéltárak éves programsorozat nyitó rendezvénye. A látogatók számát tekintve a Pikniken is nagy visszaesést tapasztaltunk. A 2019-es 880 fős látogatottsághoz képest 550 látogatónk volt, vagyis harmadával csökkent a résztvevők száma.

2020–2021 folyamán az országos médiában is szerepeltünk, amire különösen büszkék vagyunk, hiszen sikerült áttörnünk az egészségügyi hírek által emelt falat és kultúrát csempészni a feszült mindennapokba. A levéltárba szállított, majd a Hungaricana közgyűjteményi portálon publikált Főfotó-gyűjtemény interaktív feldolgozása – a fotók

²³ A sorozat előadásai 2020. szeptembere és decembere között voltak meghallgathatók.

²⁴ <https://enbudapestem.hu/trianon-100-terkep/> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

²⁵ https://magyar.film.hu/filmhu/hir/magyar-vr-film-a-velencei-filmfesztival-szakmai-vasaran?fbclid=IwAR0vIY3_UgaxZYM3N3YyGfubS8HB15FC2AR15OP4IhmusG3AsfOmrQ28GbU (A letöltés ideje: 2022. június 2.)

²⁶ <https://bparchiv.hu/visegrad> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

²⁷ <https://bparchiv.hu/statikus/partnereink> (bparchiv.hu) (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

beazonosítása a felhasználók bevonásával – sokakat megmozgatott.²⁸ A még közvetlenül a járvány kitörése előtti hetekben bemutatott kötet, a híres Fradi edző Tóth Potya naplójából, feljegyzéseiből, edzésterveiből készült kiadvány megjelenése szintén elérte az országos média ingerküszöbét.²⁹ A Falba zárt sorsok: Budapest – Bergen-Belsen – Svájc. A Kasztner-vonat fővárosi utasai című kiállításunk finisszázsát 2019-ben már nem tudtuk megtartani, de helyette elkészült a kiállítás egy részét bemutató, igényes kivitelezésű, angol–magyar nyelvű kiállításvezető füzetünk.

Mérleg, összegzés

Mérleget vonva a 2020–2021-es évekről a regisztrált kutatók számában emelkedő tendencia tapasztalható. A 2016-os csúcs, 3314 fő óta a szám folyamatosan csökkent, 2019-ben érve el a 2800 fős mélypontot. 2020-ban már 3152, 2021-ben pedig 3176 kutató iratkozott be levéltárunkba. A kérések számát és a beadás módját vizsgálva meglepő eredményt kapunk. Eszerint 2020 folyamán a leadott kérések nagyobb része, közel 60%-a már online módon történt, az arány tehát az előző évek gyakorlatához képest megfordult. 2021-ben a folyamat előrehaladt és már több mint 72% volt az online kérések aránya. Ez utóbbi egyértelműen a pandémia hatása, amely alatt az online felületek használata megerősödött.

A járvány időszakának sajnos negatív következményei is voltak: ezek között említhetjük az adminisztráció felduzzadását, a jelentősen megnövekedett e-mail forgalmat és a mindezzel járó többletmunkát. A HO körülményei között kialakult a szinte folyamatos képernyő előtti munkavégzés, ahol a munkahely már nem vált el élesen a privát szférától. Mentálhigiénias problémák jelentkeztek, a személyes kommunikáció is nehézkessé vált, amely feszültségekhez, félreértésekhez, eltávolodáshoz vezetett. A valódi emberi kapcsolatok nagyon hiányoztak és természetesen a rendezvényeink elmaradása miatt az ügyfelektől, kutatóktól, levéltárhasználóktól való eltávolodás sem jelentett örömet.

Előnyös, pozitív következményként foghatjuk fel az informatikai képzettség és gyakorlat erősödését. Az informatikai eszközök beszerzése is zöld utat kapott. Az informatikai szoftverek, és lehetőségek kihasználása – felhő, zoom, e-aláírás, e-hitelesítés – nagy lendületet vett. Kialakult az e-ügyintézés gyakorlata, és ez elősegítette az e-iratok készítését is. A korábban digitalizált tartalmak feldolgozása rendkívül felgyorsult, köszönhetően a HO-ban kiadott feladatoknak. Több tudományos és ismeretterjesztő cikk jelent meg a kollégák tollából, ezért nem szűkölködtünk a publikációkban. A közösségi szolgáltatók száma is megnövekedett.

²⁸ <https://bparchiv.hu/hirek/elerhetove-valt-az-interneten-fofoto-gyujtemeny> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

²⁹ <https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/et-forma/mit-rejt-a-legendas-zsidomontofutballedzo-toth-potya-istvan-hagyateka> (A letöltés ideje: 2022. május 31.)

A megelőző két év nem volt könnyű a felhasználók, a munkatársak és a levéltárak számára sem. Mindenki sokat tanult, és nemcsak szakmai szempontból, hanem pszichológiai értelemben önmagáról is. Véleményem szerint a BFL megfelelő választ adott a kihívásra, és a lehetetlen körülmények között is helyt tudott állni, biztosítva ezzel az intézmény folyamatos működését.

A Falba zárt sorsok: Budapest – Bergen-Belsen – Svájc. A Kasztner-vonat fővárosi utasai című kiállítást megidéző kötet, 2020.

Polgár Tamás

Egy megyei levéltár a Covid alatt

Az MNL Somogy Megyei levéltára a járványhelyzet idején

A 2020 elején kitört világméretű járvány ma már csillapodóban van, azonban így is több millió ember életét követelve változtatta meg az emberi élet kereteit, és a mindennapokat. A Covid aktuális és jövőbe mutató hatásai alól és a járványhelyzet alatt szerzett tapasztalatok hasznosításából a levéltárügy sem maradhatott ki. Számos olyan technikai megoldást használunk most is, amelyet a kényszerhelyzet indukált, valamint a járvány közösségekre gyakorolt hatását sem felejtjük el, hiszen egy levéltári kollektíva is egy közösségnek tekinthető.

Levéltárunk első ilyen próbája rögtön a vészhelyzet korai szakaszában 2020. március elején következett be. Intézményünk igazgatóhelyettese ekkor éppen Franciaországban képviselte a Magyar Nemzeti Levéltarat (MNL) egy családtörténeti konferencián. Magyarországon a veszélyhelyzet kihirdetése március 11-én történt meg, a főigazgatói utasítás a védelmi intézkedésekről pedig március 12-én jelent meg. Igazgatóhelyettes kollégánk visszatérte utáni karanténjával kapcsolatban a munkatársak eltérő nézeteket vallottak. A közös döntés érdekében a levéltár vezetője munkaértekezletet hívott össze és a kollektíva itt hozta meg a döntést, ami egyhetes karantént irányzott elő a visszatérő helyettes számára. A vezető nem vállalta ez ügyben az egyszemélyi döntést, helyesebbnek tartotta, ha a levéltár munkatársai közösen hoznak határozatot a szóban forgó ügyben. A kérdésnek/problémának ily módon való kezelése véleményem szerint a csoport további összetartozását is erősítette.

A Magyar Nemzeti Levéltáron belül 2020. március 19-én jelent meg a Home Office szabályzat, ami lehetőséget teremtett minden munkavállalónak az otthoni munkavégzésre. A kérvényeket a levéltár által létesített közös mappába kellett helyi vezetői indoklással feltölteni, s így elbírálásra eljuttatni a felső vezetőkhez. Levéltárunkból öt fő végzett otthon levéltári feladatokat. Az MNL-en belül a home office lehetőség használata széles skálán mozgott. Volt olyan levéltár, ahol szinte elnéptelenedett az intézmény, de volt olyan intézmény is, ahol az igazgató kevésbé propagálta ezt a lehetőséget és senki nem élt a home office előnyeivel.

Az otthoni munkavégzés keretein belül többféle levéltári munkát végeztek a kollégák. Néhány példa a megvalósult feladatokból: a Megyei Tanács digitalizált állományának feldolgozása, fájlok elnevezése és a tanácsülések szerinti mappákba rendezés; dobozcímkek készítése; adatbázisépítés digitalizált állományok alapján. Intézményünkben ekkor kezdődött el az útlevelel iratok feltáró munkája is. A home office adminisztrálása azonban nem kis feladatot rótt a vezetőkre. Minden munkanap végén a kollégáktól kapott,

órára lebontott excel alapú jelentés alapján kellett az MNL HO mappájába feltölteni az adott nap munkavégzését igazoló táblázatot, hétvégén pedig az eltelt munkahétre vonatkozóan igazolójelentést kellett készíteni. A home office munkavégzési lehetőség alapvetően maximum 45 napra szólt, de szabadsággal meg lehetett szakítani.

A márciusi főigazgatói rendelet után a kutatóterem is bezárt és a járvány első hullámát követően csak július 1-vel nyitottak újra a levéltár kapui. A zárva tartás alatt intézményünk egyes, kisebb mennyiségű, kutatói másolat-megrendeléseket digitalizálás után e-mailen keresztül teljesíteni tudott, ezzel is igyekeztünk kutatóink munkájának folyamatosságát fenntartani, segíteni. AZ MNL ügyfélszolgálati eljárásrendjében 2020 áprilisától vezették be az elektronikus ügyfélszolgálati rendszert. A ma már könnyedén működő rendszer két évvel ezelőtti indulása sok nehézséget okozott a vidéki levéltárak számára. A járványhelyzet annyiban enyhített a bajokon, hogy kevesebb megkeresés érkezett magánúton az intézményhez. A 2020-as év a Poszeidon EKEIDR bevezetésével és működésével kapcsolatos problémák kezelésével telt.

A járványhelyzet természetesen befolyásolta intézményünk rendezvényeit, a nagyközönséggel való kapcsolattartást, a tudományos és ismeretterjesztő tevékenységet, minden olyan programot, amelyek alkalmával személyes találkozásra került volna sor a hozzánk ellátogatókkal. Levéltárunk éppen 2020. március 19-én tartotta volna éves levéltári napi konferenciáját, amelynek megtartása vagy elhalasztása is komoly döntés volt. Végül a rendezvény elhalasztása mellett döntöttünk, s a megvalósulásra csak két évvel később 2022 márciusában került sor. Fontosnak tartottuk, hogy személyes jelenléttel történjen meg a nagyrendezvény, amely kutatóinkkal, a levéltárhasználókkal való találkozásra is jó alkalom lehet, valamint a hullámzó járvány veszélyeit is igyekeztünk szem előtt tartani. (Nemcsak a 2020., hanem a 2021. évre elnyert NKA-s konferenciátámogatást is csupán 2022 májusában tudtuk felhasználni.)

2019-ben indult a nagy sikerű Levéltári esték sorozat, amelyet 2020-ban is folytatni kívántunk, csakúgy, mint a családkutató kurzust is, amely már többszörös túljelentkezéssel igen népszerű rendezvényünk volt. Sajnos e két sorozat folytatását a járványhelyzet keresztülhúzta. A levéltár iránt érdeklődők számára azonban nem akartunk teljesen eltűnni, ezért a már meglévő YouTube-csatornánkra töltöttük fel korábbi konferenciáink, előadásaink felvett változatát. E megoldás gyakorlattá vált esetünkben, s legutóbbi rendezvényeink anyagai is láthatók már a nagyközönség számára a YouTube-ra felöltve.

A Covid alatt a fizikai érintkezés szinterei megszűntek, illetve online térbe tevődtek át. Az MNL vezetői értekezletei, konferenciái Zoom-on valósultak meg. Levéltárunk, Szántó László nyugalmazott igazgatóhelyettes 75. születésnapját szintén Zoom-konferencián ünnepelte 2020 végén. Izgalmas kísérlet volt. A megyei levéltárak közül többen tartottak Facebookon, vagy egyéb online formában elérhető programokat, könyvbemutatókat, konferenciákat, szakmai fórumokat.

Fontos az online jelenlét lehetőségeinek kihasználása, ám vannak olyan alkalmak, amelyek esetében az online tér nem versenyezhet a személyessel, s a helyszíni megvalósulással. Ezt is megtapasztaltuk. Az is fontos tény, hogy az online megoldások igénybevételéhez is idő, hozzáértés, munkaerő, sok esetben eszköz szükséges, amelyekkel

megfelelő színvonalon állítható elő az a tartalom, amelyet az intézmény nyugodt szívvel ajánlhat a levéltárhasználóknak.

A járvány első hulláma után a levéltári kollektíva újra teljes volt. A home office-on lévő kollégák is visszatértek, érdekes tapasztalatokat gyűjtve az egyéni munkavégzésről a társas kapcsolatok hiányával vegyítve. Nagy részük azt jelezte, hogy nem kíván élni a home office lehetőségével a későbbiekben.

A levéltár kutatóterme is megnyílt 2020. július 1-től. Létszámkorlátozás bevezetésével és fokozott higiéniai, biztonsági intézkedések (maszkviselés, kötelező fertőtlenítés, távolságtartás) mellett folytathatták a kutatók a munkát. Érdekes és egyben furcsa helyzet állt elő a második hullám novemberi indulásakor. Minden közgyűjtemény bezárhatta közösségi tereit kutató- és olvasószolgálatát, kivéve az állami fenntartású levéltárakat. Ezt senki sem értette akkor, főleg azért sem, mert az ügyfélszolgálati tevékenység nem feltétlen kötött személyes jelenlétet. Az új elektronikus rendszerben ügyfélkapun vagy postán is lehetett a megfelelő űrlap beküldésével a levéltárhoz fordulni. Sajnos mind a kutató-, mind az ügyfélszolgálat esetében a levéltárak kötelező nyitva tartással dolgoztak a harmadik hullám 2021. márciusi megjelenéséig. Ekkor már bezárt a kutató- és ügyfélszolgálat egészen május 11-ig.

A Covid-járvány legerőteljesebb időszaka alatt, 2020 végén zajlott le a közalkalmazot-
tak jogviszonyváltása is, amely során a dolgozók elvesztették közalkalmazotti státuszukat és jogállásukat tekintve a Munka törvénykönyve alá kerültek. Levéltárunkban senki sem választotta a pályaelhagyást, de MNL-szinten a dolgozók 5%-ának kilépése történt meg.

2021 márciusától a Covid-járvány brit variánsa súlyos veszélyhelyzetet idézett elő. Ebben az időszakban jelentette a vírus a legnagyobb veszélyt az emberi életre. Az intézmény vezetője is kórházba került, helyettese irányította a levéltárat egy hónapig. Szerencsére a kollégák szakmai elhivatottsága tovább működtette az intézményt.

A márciusi időszaktól kezdődött a tömeges oltás időszaka. Az oltáshoz való viszony egy csoport összetartó erejét is kikezdeheti. A 2021-es év végén, 2022 elején az MNL-ben az oltatlanokkal szemben jogi úton kellett eljárni, fizetés nélküli szabadságra küldve a dolgozókat. Levéltárunkban szerencsére, ha nem is könnyen, de mindenki megértette az oltás szükségességét és beoltatta magát.

E cikk kéziratának elkészültekor, 2022 szeptemberében a Covid még mindig jelen van az életünkben. A megbetegedések most is nagy számban előfordulnak, azonban már kisebb veszélyt jelent a vírus az emberi életre. Mondhatjuk, hogy a világ nem ugyanaz már, mint a járvány előtt.

Az emberek életében fokozottabb figyelmet követel a higiénia, a mentális egészség is egyre fontosabbá válik. Az emberi kommunikációban a Covid alatt teremtődött kapcsolattartó technikák sem vesztek el. Megmaradtak az online tér hasznos kommunikációs megoldásai.

A járványhelyzet ideje alatt levéltárba befutó kérések akár ügyfeles, akár kutatói megkeresések azt bizonyították, hogy a levéltár, mint intézmény nélkülözhetetlen.

Ne becsüljük le szakmánkat és tudásunkat, legalább mi, a benne dolgozók NE!

Batalka Krisztina

Vírus üzemmódban a BME Levéltár

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (a továbbiakban: BME) 2020. február 27-én jelent meg az első hivatalos tájékoztatás a fokozott járványügyi intézkedésekről (a fertőzött területen járt egyetemi polgárokat érintően). Március 9-én Koordinációs Bizottság alakult a járványügyi védekezéssel kapcsolatos tevékenységek összehangolt megvalósítására, a szükséges döntések előkészítésére és központi kommunikáció megvalósítására. Az egyetemi honlapon koronavírus infópont, illetve központi e-mail cím készült, ahonnan a rendkívüli helyzetben a hallgatók, oktatók, dolgozók tájékozódhattak. A Magyarország egész területére veszélyhelyzetet kihirdető és ennek intézkedéseiről szóló kormányrendelet alapján március 12-én bezárt az egyetemi levéltári kutatószolgálat, illetve a személyes ügyfélfogadás is szünetelt. Ugyanígy felfüggesztették március 12-től a jelenléti oktatást, majd kiürítették a kollégiumokat, így a teljes, több mint 300 ezer négyzetméter területű, több mint húszezer hallgatót és kézezer oktatót foglalkoztató egyetemi campus szinte néptelenné vált, ami vizuálisan azonnal megmutatta a helyzet rendkívüliségét.¹

Az első munkáltatói, munkairányítói intézkedések a levéltári munkatársakat is érintették (az iskolás gyermeket nevelő és veszélyeztetett munkavállalók előnyben részesítése, valamint a nyugdíjas önkéntes munkatársak távolmaradása okán). A 2020. március 16-tól kezdődő időszakban – ügyeleti rend tartása mellett – majdnem általános otthoni munkavégzést rendeltek el a BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárban (a továbbiakban: BME OMIKK), amelynek szervezetében a BME Levéltár is működik. Az otthonról végezhető munka feltétele volt, hogy az a távolból valóban megvalósítható, illetve nyomon követhető is legyen, valamint illeszkedjen az egyébként is elvégzendő teendők közé. Ez nagyrészt már ki is jelölte a levéltári munkatársak számára biztosítható otthoni feladatokat. A március 18-ára meghirdetett Műegyetemi Levéltári Napot természetesen már nem tartottuk meg. A rendezvény pótlására 2020 szeptemberében, első online konferenciánkon került sor.

A május 29-ig tartó első home office időszak kezdő napjaiban – egyetemi szinten – biztosítani kellett az azonnali biztonságos távoli szerverkapcsolatot, a Poszeidon iktatórendszer hozzáféréseket mindenhol, ahol ezek korábban még nem álltak rendelkezésre. Mellettük a telefonmellékek mobiltelefonokra irányítása is feladat volt, annak érdekében, hogy az egyetemi munkatársak közötti kapcsolattartás folyamatos maradjon, és a szemé-

¹ 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről, valamint 46/2020. (III. 16.) Korm. rendelet az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről.

lyesen nem működő különböző egyetemi hivatalok és ügyfélszolgálatok is elérhetők legyenek. Csak a BME OMIKK-ban 130 munkaórát fordítottak az otthoni munkavégzés informatikai megoldására.

A Humánerőforrás Igazgatóság az új helyzet kezelésének támogatására a munkaügyi intézkedésekről *Gyakran Ismételt Kérdéseket*, valamint home office vezetői és munkavállalói tanácsokat állított össze. Üzemeltetési és vagyonvédelmi megfontolásokból szigorították a beléptetést, illetve az egyik napról a másikra kiürülő egyetemi campus számos kapuját bezárták. Érdekes adalék, hogy az emiatt meghosszabbodott kézbesítési útvonalakon háromszorosára nőtt a BME OMIKK kézbesítő munkatársának lépszáma. A belépéshez szükséges munkáltatói dokumentumok is elkészültek, a munkavégzésük jellege miatt rendszeresen bejáró munkatársak számára pedig egyéni védőfelszereléseket biztosítottak.

A könyvtári osztályvezetők és a levéltárvezető közös munkaszervezési fájlban adminisztrálták az otthonról elvégzendő feladatokat, a vezetői és osztályértekezleteket online tartották. A BME OMIKK munkatársak közötti kapcsolattartás elsődleges felülete a Slack nevű munkahelyi üzenetküldő program (chat) volt, amelynek aktív használói aránya jelentősen megnövekedett ettől az időszaktól kezdődően. Mivel a BME Levéltár létszáma mindössze négy fő, a feladatok kiadása, egyeztetése, a helyzet- és állapotjelentések heti körtelefonok, kör e-mailek formájában a chat mellett is könnyen megvalósíthatók voltak. Ezzel együtt a levéltári munkatársakkal is tartottunk online értekezletet. Az egyetemi online kommunikáció legfőbb fóruma a Microsoft Teams volt, ám a Zoom és a Webex felületekkel is megismerkedtünk, elsősorban külső szakmai megbeszélések, konferenciák alkalmából. A tapasztalat szerint a Teams a jelenléti munkavégzés visszatérte után is rendszeresen használt kapcsolattartási és értekezletforma maradt, az online bekapcsolódást biztosító konferenciákkal pedig megnövekedett a levéltári tudományos rendezvényeken való részvétel aránya.

Az otthonról végezhető levéltári feladatok biztosítása nem ütközött nagyobb nehézségekbe, hiszen minden levéltári intézményben vannak olyan munkafázisok, amelyek koronavírus-járvány nélkül is elvégezhetőek (lennének) otthonról. A napi munkát négy fő levéltári munkatárs számára kellett megszervezni, valamint lehetőség nyílt arra is, hogy néhány könyvtári kollégát is bevonjunk otthonról végezhető levéltári feladatok elvégzésébe.

A rendkívüli időszak egyik fontos eredménye, korábban már tervezett feladata volt a hagyományos, MS Word formátumú raktári jegyzékek szabványos raktári nyilvántartássá fejlesztése. Az első home office hónapban 8000 levéltári őrzési egység adatait dolgoztuk fel. A munka azóta befejeződött, s e kézirat 2022. júliusi zárásakor már a rendelkezésre álló összesen mintegy 18 000 őrzési egység revíziója folyik.

Jelentős otthoni munka volt az egyik személyi hagyatékban található, összesen közel 10 ezer oldalra rúgó kézírásos visszaemlékezés szövegének gépbe vitele.² A korábban

² BMEL XIV. 437. Hegedős Károly építészmérnök (1895-1972) hagyatéka. Az egész életét felölelő, képekkel és dokumentumokkal gazdagon illusztrált memoárjait 1945-től kezdődően vetette papírra.

már digitalizált, több szempontból is unikális forrásértékkel bíró magánirat megjelenítésre előkészítése ezt megelőzően napi munkafeladatok mellett zajlott. A járvány első hónapjában 130 oldal átírása történt meg, ami nagyarányú gyorsulást jelentett, az átírás pedig jelenleg is zajlik. A levéltári támogató munkatárs által otthonról végzett munkát könyvtáros-történész kollégánk további gondozásba vette szerkesztőként, így 2020 októberétől 42 részes blogsorozat indult a hagyaték gazdájának, egy építészmérnöknek I. világháborús kalandjairól.³

Korábbi együttműködés eredményeképpen került levéltárunkba digitalizálva a Műegyetem 1948–1989 között működő pártszervezeteinek a Budapest Főváros Levéltárában őrzött iratanyaga.⁴ Ennek az állománynak része a BME MSZMP Bizottság jelentéseiben fellelt fegyelmi ügyek, illetve a BME MDP apparátusi irataiban található tagfelülvizsgálati kérdőívek, jellemzések anyaga, valamint a személyzeti és káderanyagok, amelyekhez névmutató készült. Csak az első home office hónapban több mint 1200 fő nevét rögzítettük a pontos levéltári jelzet hozzáadásával. A mutatóból nemcsak a fegyelmi eljárás alá vétel ténye derül ki, hanem az az alkalom is, amikor az illető más fegyelmi ügyet kezdeményezett vagy abban vizsgáló bizottsági tag, esetleg tanú volt. E név szerint rendezett személyzeti és káderanyag a felsőoktatási levéltárakban a főként personáliák iránt érdeklődő kutatók számára lehet hasznos kutatási információ és segédlet.

Ahogy szinte minden egyetemi levéltárban, nálunk is régebb óta folyik a hallgatói adatok rögzítése, amihez többféle hallgatói nyilvántartástípus áll rendelkezésre. A hallgatói anyakönyvek mellett az ezekhez készült névmutatókat, illetve a végzettség tényét rögzítő oklevélregisztereket is őrizzük, utóbbi két típusból már korábban digitalizáltattunk minden kötetet a napi adatszolgáltatási tevékenység felgyorsítására, illetve állományvédelmi célból. A végzettek már táblázatba vitt adataihoz most otthoni adat-rögzítéssel hozzákerülhettek a beiratkozási információk is. Csak az első home office hónapban 900 hallgató adatai kerültek be az adatbázisba. Mindehhez adatbeviteli útmutató is készült, mivel a munkát olyan, nem szakmai munkakörben dolgozó könyvtári kollégák végezték, akik az eredeti levéltári forrásanyagot nem ismerték. A jelenlegi adattár egy későbbi törzskönyv-digitalizálási projektben már az adatbázis alapját képezheti.

Végül a home office időszak tudományos kutatási feladatokra is különösen alkalmas volt, amelynek első hónapjában 103 fő I. világháborús műegyetemi hősi halott adatainak felkutatása és adatbázisba vitele történt meg (születési adatok, egyetemi státusz, bevonulás helye, hősi halál helye, ideje, körülményei, összesen kb. 600 adat). A névlista megtalálható a munka eredményeként megjelent, 2021-ben bemutatott levéltári mono-

A köteteket már korábban digitalizáltattuk, offline kutathatók a BME Levéltárban, illetve együttműködés eredményeképpen a jelentős helytörténeti adalékokat tartalmazó I. kötet az MNL Békés Megyei Levéltárában is.

³ A 2021 nyaráig tartó sorozat itt olvasható dr. Horváth Attila Levente gondozásában: https://nagyhaboru.blog.hu/2020/10/25/hegedos_karoly_haracteri_emlekei (a letöltés ideje: 2022. július 3.).

⁴ HU BFL XXXV.35 Budapesti Műszaki Egyetem MSZMP Bizottságának iratai (1956-1989), HU BFL XXXV.36 Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem MSZMP Bizottságának iratai (1956-1989), valamint HU BFL XXXV.168 Budapesti Műszaki Egyetem MDP Bizottságának iratai (1949-1955).

gráfiánk egyik fejezetében is. Magának a monográfiának a megszületését szintén elősegítette az otthoni munkavégzés.⁵

A munkafeladatok végzése mellett a külső-belső kommunikáció különösen fontos volt ebben az időszakban. A BME OMIKK rendszeresen készített infografikát egy-egy adott időszak eredményeiről a munkatársak tájékoztatására és az általuk végzett otthoni munka eredményeinek bemutatására. Ebbe a levéltári munkavégzés adatai is bekerültek. A levéltár működéséről, a szolgáltatások igénybevételének módjáról, valamint az online is kutatható anyagainkról pedig folyamatosan tájékoztatást adtunk a levéltári honlapon.

Szolgáltatásaink közül a szolgálati idő és végzettségigazolások, valamint az egyéb adatszolgáltatások száma az első home office hónapban az előző és következő év márciusához viszonyítva felére csökkent; ezeket ügyeleti rendben tudtuk teljesíteni. Az adatszolgáltatások között új típusú kéreseként jelent meg a nyelvvizsga nélkül záróvizsgázott hallgatók már levéltárban lévő törzskönyvi vagy záróvizsga adatainak szolgáltatása az illetékes egyetemi hivatal részére, összefüggésben a nyelvvizsga nélküli diplomaszerezést engedélyező kormányrendelettel.⁶

A kutatók és kutatási esetek számának változása drasztikusabb volt: amíg 2019-ben összesen 25 kutató 61 esetben járt nálunk, addig 2020-ban már csak 9 fő tudott eljönni 16 esetben, és ez a szám sajnos 2021-ben sem növekedett számottevően. Ennek oka lehet, hogy a leginkább kutatott iratgyűjteményeink online elérhetők a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon vagy a Műegyetemi Digitális Archívum nevű intézményi repozitóriumban.⁷ Emellett ez az időszak megnövelte a kutatóknak nyújtott felvilágosítások számát, arányát is, egyúttal bővítve annak tartalmát. Az egyszerűbb, kevés iratanyaghasználattal és rövid idő alatt is elvégezhető kutatások egy részét a kutatóterem zárása alatt adatszolgáltatás, felvilágosítás keretében vagy másolattal teljesítettük, amennyiben az szakdolgozathoz vagy más tudományos publikációhoz szükséges, vagy a fenntartó által igényelt információ volt. Kutatóink legnagyobb része egyébként is rövid idő alatt, a konkrét iratanyagot gyorsan áttekintve kívánja megszerezni az információkat, ahogyan ez más levéltárakban is jellemző. Hosszasabb, sok iratanyagot és időt igénylő tudományos kutatásra már a koronavírus-járvány előtti években is kevés példa akadt.

Szolgáltatásaink közül az iratkezeléshez kapcsolódó feladatok csökkentek érzékelhetően 2020 tavaszán. A selejtezési jegyzőkönyvek jóváhagyását elvégeztük ebben az időszakban is, amennyiben nem igényelt személyes kontaktussal járó egyeztetést vagy ellenőrzést, s csupán az iratátvételeket függesztettük fel. A gyakorlatban e néhány hónapban selejtezésre sem került sor, hiszen az illetékességi körünkbe tartozó egyetemi szervezeti egységek munkavégzését is jelentősen befolyásolta a járvány.

⁵ Batalka Krisztina: A Műegyetem az első világháborúban. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltárának kiadványai 5. Budapest, 2020. A kiadvány online itt érhető el: <https://www.omikk.bme.hu/leveltar/kiadvanyok> (a letöltés ideje: 2022. július 3.)

⁶ A 101/2020. (IV. 10.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során teendő egyes, a felsőoktatási intézményeket és a hallgatókat érintő intézkedésekről.

⁷ Online elérhető állományainkról itt lehet tájékozódni: <https://www.omikk.bme.hu/leveltar/kutatas/e-kutatas> (a letöltés ideje: 2022. július 3.)

Az aktuális járványügyi és egyetemi előírások követése mellett 2020 júniusában folytatódhatott a személyes jelenléti munkavégzés, majd július 2-től nyitott ki újra az intézmény. Az újabb hullám következtében a levéltár néhány hónappal később, 2021. március 8-tól kényszerült ismét bezárni. Az újabb távmunka-időszak május végéig, szintén ügyeleti rend fenntartása mellett tartott, amikor a 2020-ban kijelölt otthoni munkák egy része folytatódhatott vagy ismét nagyobb fokozatra kapcsolott. Azóta home office elrendelésére nem került sor, a kutató- és ügyfélszolgálat folyamatosan működik, de a kutatószoba alapterülete és létszámkapacitása miatt időpont-egyeztetést ajánlva.

Az elmúlt két év legfájóbb vesztesége az addig aktív közművelődési (kiállítási) és levéltár-pedagógiai tevékenységünk kényszerű szüneteltetése volt, bár a honlapon megjelenő Hónap dokumentuma című sorozatunk, valamint a közösségi médiafelületeink a zárás időszakában is frissültek.⁸ Mindez elodázhatatlanná teszi számunkra is ezen tevékenységek online térbe helyezését és feltételrendszerének átgondolását. Ezt az egyre gyarapodó virtuális levéltári kiállítások, illetve e-learning lehetőségek segíthetik. Ugyanakkor a levéltár 2021-ben, a járványból eredő korlátozások feloldása óta már több, személyesen látogatható kiállításban működött közre, jellemzően egyetemi eseményekhez kapcsolódva. 2022-ben – két év szünet után – újra tartunk levéltár-pedagógiai órát a BME Gyerekegyetemen is. Szintén megszakadt a levéltári önkéntesek által addig végzett, s az egyetemi fotóállományt feldolgozó munka folyamatossága (nyugdíjas oktatók, önkéntesek ugyanis egy ideig nem léphettek be az egyetem területére). A másik pihe-nőre kényszerülő projektünk pedig az alumni visszaemlékezések gyűjtése volt, amelyet a személyes találkozások korlátozása akadályozott az egyébként is leginkább védendő korosztály esetében. A hagyományosan májusban tartott, a járvány miatt elmaradt jubileumi diplomaosztók után 2022-ben viszont már újra akadt jelentkező életútinterjú készítésére, amivel élünk is.

A nyereség oldal sem maradt üresen: létrehoztuk a Műegyetemi Virotékát, azaz a koronavírussal összefüggő egyetemi és magándokumentumok gyűjteményét.⁹ Amikor arról gondolkoztunk, hogyan lehet ilyen kivételes események emlékezetét megőrizni, elkezdtük figyelemmel kísérni az egyetemen a témával kapcsolatban keletkezett dokumentumokat. Úgy láttuk, hogy ezek egy része (például a szenátusi határozatok vagy az oktatás és munkavégzés rendjével kapcsolatos új rendelkezések) az egyetemi iratkezelési szabályozásoknak megfelelően levéltárba kerülnek majd. Ezzel együtt nem vártuk meg a 15 éves átadási időhatárt, hanem az egyetemi honlapokon közzétett hivatalos dokumentumokat, illetve a különböző híryanagokat és az iratkezelés hatálya alá nem tartozó tájékoztatókat, plakátokat rendszerezve archiváltuk. Ezt folytattuk a későbbi jár-

⁸ A helyzetre azonnal reagálva 2020 márciusában az akkor 102 éve megjelent spanyolnátháról és az amiatt bezárt Műegyetemről mutattunk be dokumentumot: <https://www.omikk.bme.hu/leveltar/honap-dokumentuma/20200313/a-honap-dokumentuma-2020-marcius> (a letöltés ideje: 2022. július 3.).

⁹ Hasonló gyűjteményalakításba fogott itthon a Magyar Nemzeti Levéltár, illetve a felsőoktatási szférát tekintve a világ legjelentősebb egyetemlein alakultak ún. Covid-archívumok, mivel az egyetemi levéltárosok világszerte felismerték annak jelentőségét, hogy közösségük, intézményük történetének e különleges időszakát minél teljesebb módon megőrkítsék az utóknak.

ványhullámok során is, így jelenleg közel 500 dokumentum (szöveg-, illetve képfájl) található virotékánkban, amelybe beletartoznak a különböző egyetemi vonatkozású, illetve kezelésű közösségi médiafelületeken megosztott képek, mémek, valamint tárgyi emlékek, például maszkok is. Arra kértük továbbá a BME hallgatóit, oktatóit és munkatársait, illetve öregdiákjait, hogy valamilyen módon dokumentálják személyes tapasztalataikat a koronavírus-járványról, és ajánlják fel ezeket a BME Levéltárnak. A célunk az volt, hogy a távoktatás, az otthoni munka, a szakmai és tudományos életre gyakorolt hatások, az egyetemi szolgáltatások változása, a mindennapi élet ritmusának és tereinek, valamint a kapcsolattartásnak a változásai (beleértve a vidéki hallgatók hazaköltözésével kapcsolatos változásokat), illetve a karanténhelyzet megélése ne csak az egyetemi dokumentumokból, hanem az egyetemi polgárok saját élményeiből is megismerhetők, rekonstruálhatók legyenek. Bár a felhívás az egyetemi honlapon túl az országos sajtóban is megjelent, és számos módon lehetővé tettük az írásos és hangjegyzetek, posztok, fotók, videók, vagy akár művészeti alkotások eljuttatását, csak kevés felajánlás érkezett.

Összességében a 2020 tavaszán kitört járvány és annak kezelése, az országos és egyetemi szabályokhoz történő alkalmazkodás, a munka megszervezése, a csak személyes jelenléttel végezhető feladatok áttervezése, a munkatársak számára az otthoni munkavégzés ritmusának kialakulása és a járvány okozta személyes nehézségek megélése a BME Levéltár számára is különleges időszakot jelentett. A feladataink elvégzését és a szolgáltatások egy részének otthonról történő teljesítését nagyban elősegítette a korábban már digitalizált állományok megléte és a technikai háttérrel és támogatást stabilan biztosító fenntartói környezet.

Pálfi Ádám

Egy viharos évtized

A nagykőrösi levéltári iratanyag sorsa a II. világháborúban és azt követően (1940–1951)

Ritkaságszámba megy, ha egy város a pusztítás kegyetlen külső nyomai nélkül vészelt át egy háborút. Nagykőröst, az egykori mezővárost bár megérintette a háború szele, a települést és épületeit megkímélték a harcok. Ennek ellenére nem múlt el nyomtalanul e súlyos megpróbáltatásokkal teli időszak és örök időkre kitörölhetetlen emléket hagyott maga után, hiszen a város súlyos emberáldozatokat szenvedett a II. világháborúban; egyfelől a harctéri frontokon zajló küzdelmeknek több mint 500 nagykőrösi ember esett áldozatul,¹ másfelől, bár pontos számokat nem ismerünk, megközelítőleg 400 zsidó lakost hurcoltak el koncentrációs és kényszermunkatáborba.²

A községi és a városi levéltárak is nagy megpróbáltatásokon mentek keresztül a II. világháború pusztításai és a különféle iratsejtelezések nyomán.³ A mai napig rendkívül nehéz hiteles képet adni az ebben az időszakban végbement levéltári iratanyagpusztulásokról.⁴ Mivel az ország történelmi forrásait komoly veszteség érte, sok helyen a pusztulás mértékének felmérése még évtizedek múltán is zajlik. Hasonlóan nehéz sorsa volt annak az értékes iratanyagnak, amelyet Nagykőrös város levéltárában őriztek. 1940-ben Ember Győző, a Magyar Országos Levéltár későbbi főigazgatója a városban járt, ahol megtekintette és részletes felmérést készített a város levéltári anyagáról. Megállapításait a következőképpen összegezte: „a városi levéltár rendkívül becses és történelmi jelentőségű iratanyagot foglal magába, kezelése azonban semmiképpen sincs biztosítva. A különösen értékes iratanyag a szakszerű kezelést és megőrzést feltétlenül megkívánja.”⁵ Nagykőrösön az 1900 előtti iratokat tekintették hivatalosan levéltári anyagnak, ezek közül a legrégebb egy 1336-ból származó latin nyelvű oklevél. A tanácsjegyzőkönyvek és a városi számadások — hiányokkal — 1626-tól maradtak meg, a közigazgatási iratanyag 1631-től kezdődött. A levéltár nagy része rendezetten és csomókba kötve volt felrakva az állványokra, egy másik része azonban még a földön várta az elhelyezést. Az úgynevezett zárt vagy titkos levéltárat, amely a török iratokat és a város 1920 előtti jogbiztosító okmányait tartalmazta, két pánccs szekrényben a levéltárban helyezték el, a kulcsokat azonban

¹ Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – II. világháborús magyar katonai veszteségi adatbázis. <https://iivh-katonahoseink.militaria.hu/> (A letöltés ideje: 2022. augusztus 14.)

² Novák, 2008: 146–147.

³ MNL OL Y 7 32/1946.

⁴ Berényiné, 2018: 27.

⁵ MNL OL Y 1 2276/1940.

a polgármester őrizte. Az újabb kori bizalmas iratokat, amelyeket a polgármesteri iroda kezelt, további három páncelszekrényben ugyancsak a levéltárban tárolták.⁶ Emiatt, illetve a közelgő háborús helyzetre való tekintettel egy levéltárnoki állás megszervezését határozták el, amit a belügyminiszter az Országos Levéltár és a megye többszöri tárgyalása után végül jóváhagyott.⁷ A levéltári anyag őrzése így rövidesen Balanyi Béla közigazgatási gyakornok felügyelete alá került, akinek levéltárosi pályája nem a legszokványosabb módon kezdődött el. Erre vonatkozóan így ír naplójában: „Az 1944. év már tisztán mutatta a bomlás jeleit. 1944. április 3-án megláttuk városunk felett is az amerikai légierőt. 1944. szeptember végén a nagykőrösi ember is meghallotta a harctér ágyúinak dübörgését. Megkezdődött az éjjel nappali légitámadások sora. A légiriadók gyakran órákra megakasztották a munkát. Német autók százai vonultak az országutakon. A város utcáin német katonanóta hangzott, mindenütt csak katonákat lehetett látni. A front egyre közeledett. A Tiszántúlról is mindig közelebb hallatszott. A Sztálin orgona félelmetes dübörgését meg lehetett hallani. Menekültek ezrei jöttek kelet felől és mentek Nyugatra.”⁸

Az 1944. április 3-án megindult, nagyszámú amerikai bombázó repülőgép átvonulás miatt egy esetleges bombázástól tartva április 8-án a városi levéltári anyagot, annak pótolhatatlan történelmi iratait a fiatal hivatalnok lezárható ládába pakolta és elrejtette a település határában lévő Kalocsa Balázs-féle alapítványi szőlő présházaiba és pincéibe. Azon iratok sorsáról, amelyeknek már nem jutott hely a ládában, úgy határoztak, hogy e dokumentumok Horvát Zoltán gimnáziumi tanárhoz, valamint dr. Majláth Jolán egyetemi gyakornokhoz kerüljenek megőrzésre.⁹ A várost végül 1944. november 2-án foglalták el a szovjet csapatok. A hadsereg nem ütközött jelentős ellenállásba, harcok emiatt nem is alakultak ki igazán, azonban a szovjet katonák végigrabolták, fosztogatták a várost és környékét, rengeteg ingóságot tulajdonítva el az ott élő lakosoktól. Azok a városlakók, akik nem akarták elveszíteni vagyonukat, megpakolt kocsikkal a Nagyerdőbe vonultak ki és egészen addig ott tartózkodtak, amíg a szovjet csapatok el nem vonultak.¹⁰

A megszálló katonákat a város szélén lévő laktanyákban szállásolták el, akik egy-egy kimenő alkalmával megrohmozták a környékbeli „szőlőket” főként étel és ital után kutatva. A ládába rejtett iratok egészen 1944. november 3-ig sértetlen állapotban heverték, amikor is a katonák egy borkeresés alkalmával feltörték a pincéket, s a megtalált ládákat felfeszítették, ám a benne lévő iratanyag ekkor még szerencsés módon megmenekült. Rövidesen azonban, 1945. február 20-án az iratokat tartalmazó 36 ládát a városba érkező újabb nagyszámú szovjet katonai alakulat tagjai felforgatták, a benne lévő értékes levéltári iratokat – köztük számos törökkori oklevelet, kiváltságlevelet, 17. szá-

⁶ Balázs, 1988: 50.

⁷ MNL PML V. 276. c. 39/1943.

⁸ MNL PML XV. 47. Részlet dr. Balanyi Béla naplójából. 2–4.

⁹ MNL PML V. 276. c. 420/1944.

¹⁰ MNL PML XV. 47. Részlet dr. Balanyi Béla naplójából: „Október 31-én már három oldalról közelítette meg a szovjet és a román sereg a várost annyira, hogy a kézfegyverek ropogása is jól hallatszott. November 2-án vonult be a szovjet hadsereg Pálma elnevezésű hadteste. A város alsóvárosi részét román csapatok foglalták el.” 8–9.

zadi közgyűlési jegyzőkönyveket, számadáskönyveket, közigazgatási és bírósági tanácskozási jegyzőkönyveket – szétszórták és eltűzelték, másik felét pedig magukkal vitték.¹¹

A közvetlen veszély elmúltával 1945 márciusának elején Balanyi Béla erőfeszítéseinek köszönhetően mostoha körülmények között ugyan, de lovas kocsikon megkezdődött az iratok visszaszállítása. Első alkalommal csak a levéltári anyag egy kis hányadát (hat ládát) sikerült biztonságos környezetbe szállítani, ugyanis az orosz katonák folyamatosan hátráltatták a mentési munkálatokat. Végül a teljes iratanyagot majd két hónapnyi kitartó és megerőltető munka árán sikerült visszaszállítani ideiglenes őrzési helyére a városháza első emeleti folyosójára.¹² A korabeli iratok olvasása közben egyértelműen kirajzolódik, hogy az akkori városvezetés nem törődött a háború során komoly károkat szenvedett levéltári forrásanyaggal, nem biztosította a biztonságos őrzés legalapvetőbb feltételeit. Hiába kérvényezte többször is Balanyi Béla, akit szolgálatai elismeréseként hivatalosan 1945. április 5-én neveztek ki levéltárnokká, hogy a levéltári iratok visszakerüljenek eredeti méltó helyükre, a városi levéltár épületébe, sajnálatos módon törekvése a döntéshozók részéről folyamatos ellenállásba ütközött.¹³ A megmentett iratokat végül a katonai mentelep lepusztult főtiszti épületében helyezték el, s itt, az ablak nélküli fűtetlen termekben kezdte meg a frissen kinevezett levéltárnok a szétszórt iratanyag csoportosítását és rendezését.¹⁴ Abban az időben Balanyi Béla a károsodás mértékét 10%-ra becsülte, vagyis a teljes addigi iratanyag 10%-a semmisült meg.¹⁵

Nagykőrösön, a háborút követően idővel annyira tarthatatlanná vált a helyzet, hogy a rendkívül értékes iratok veszélyeztetett állapotát látva a Levéltárak Országos Központjának (LOK) vezetője, dr. Borsa Iván 1951-ben úgy határozott, az iratanyagot haladéktalanul a Kecskeméti Állami (későbbi nevén a Bács-Kiskun Megyei) Levéltárba kell átszállítani.¹⁶ Balanyi Béla az iratokat követve főállásban levéltárosi munkát vállalt a megyei levéltárban, ahol 1953-ig levéltárosként, majd 1973-as nyugdíjazásáig igazgatóként tevékenykedett.¹⁷ Élete a II. világháborútól kezdve szorosan összefonódott a Nagykovácsi levéltárral, s a levéltári iratok sorsával. Áldozatos munkája révén beszélhetünk még ma is nagykovácsi levéltári iratanyagáról, hiszen a saját életének kockáztatásával mentette meg a felbecsülhetetlen értékű és a város történelmének részét képező dokumentumokat. Nélküle a levéltári anyag nagy valószínűséggel elpusztult volna a II. világháborúban. Elévülhetetlen érdemei közt nemcsak a levéltár, hanem többek között a könyvtár és a muzeális gyűjtemény megmentése is megemlíthető. Nagykovácsi városa éppen ezért sokat köszönhet Balanyi Bélának a kultúra területén tett önzetlen szolgálatait, aki ezáltal a város történelmének része lett.

¹¹ MNL PML V. 276. c 1232/1945.

¹² MNL PML V. 276. c 1495/1945.

¹³ Uo.

¹⁴ Gyenesei–Tánczos, 2011: 8.

¹⁵ Valószínűleg a kár mértéke jóval meghaladta ezt a számot, ha csak azt nézzük, hogy a törökkori okmánytárból, ami meghaladta az 550 iratot, ma már

¹⁶ Böör, 2002: 94–95.

¹⁷ Novák, 2018: 81.

Utószó

A nagykőrösi levéltári anyag végül 1972-1973-ban került vissza az újonnan megszerzett Pest Megyei Levéltár Nagykőrösi Fióklevéltárába.¹⁸ Nemrégiben azonban újabb költözésnek lehettük szemtanúi. A fióklevéltár megszűnésének gondolata a Pest Megyei Levéltár új központi épületének elkészültétől kezdve rendszeresen felmerült. Végül a budapesti létesítmény modern, minden igényt kielégítő új épületszárnyát 2018 során adták át. Így lehetővé vált az iratanyag elhelyezése egy, a nagykőrösínél jóval korszerűbb épületben. A 3400 iratfolyómétert kitevő anyag költözésére 2020. november 9. és december 16. között került sor.¹⁹ Reméljük a nagykőrösi iratanyag, ami az elmúlt évtizedek során számos nehézségen ment keresztül végre elnyeri méltó őrzési helyét itt, a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárában. A jelenlegi és a jövőben itt dolgozó levéltárosokra hárul a feladat, hogy megfelelően gondozzák ezt a pótolhatatlan forrásegyüttest, amely jelentős történelmi időknek volt tanúja.

Források és szakirodalom

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Y 7. = Magyar Országos Levéltár iratai (1945–1994)

MNL PML = MNL Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára

V. 276. c. = Nagykőrös város polgármesterének iratai. Közigazgatási iratok. (1872–1949)

XV.47 = Dr. Balanyi Béla Nagykőrösre és környékére vonatkozó iratgyűjteménye.

Balázs, 1988 = Balázs Péter: A megyei városok iratanyaga a Horthy-korszak utolsó éveiben és a frontvonal áthaladása idején. I rész. Levéltári Szemle, 1988. 3. sz. 44–58.

Berényiné, 2018 = Berényiné Kovács Gyöngyi: Megyei levéltári iratanyag-pusztulások a II. világháború idején. Levéltári Szemle, 2018. 4. sz. 27–40.

Böör, 1981 = Böör László (szerk.): Útmutató a Pest Megyei Levéltár Nagykőrösi Osztálya irataihoz. Pest Megyei Levéltári Füzetek 3. Budapest, 1981.

Böör, 2002 = Böör László: In memoriam Balanyi Béla. Levéltári Szemle, 2002. 2. sz. 94–95.

Gyenesei–Tánczos, 2011 = Gyenesei József – Tánczos-Szabó Ágota: 100 éve született Balanyi Béla. Bács Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2011.

Hadtörténelmi Intézet és Múzeum = II. világháborús magyar katonai veszteségi adatbázis. <https://iivh-katonahoseink.militaria.hu/> (A letöltés ideje: 2022. augusztus 14.)

Novák, 2008 = Novák László Ferenc: „Hej, Nagykőrös híres város...”. Az Arany János Múzeum Kiállítási Monográfiái 4. Nagykőrös, 2008.

Novák, 2018 = Novák László Ferenc: Kecskemét, a Három Város gyöngyszeme. Forrás, 2018. július-augusztus. 7–8. sz. 80–99.

Schramek, 2021 = Schramek László: A Nagykőrösi Fióklevéltár emlékezete (1973–2021). Levéltári Szemle, 2021. 3. sz. 89–90.

¹⁸ Böör, 1981: 30.

¹⁹ Schramek, 2021: 89–90.

Szálkai Tamás

„mennyivel megbecsülendőbb az írásban fennmaradt források anyaga...”

Herpay Gábor tanulmányútja és a debreceni városi levéltár rendezési terve (1915)*

Herpay Gábor debreceni levéltárost 1915 nyarán a város tanulmányútra küldte, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia legkorszerűbb levéltárait felkeresse, s ott szerzett tapasztalatait felhasználva majd a városi archívum modernizálása és rendezése terén kamatoztassa a tanultakat. Talán nem érdektelen az utazás szakmai eredményeinek ismertetése előtt, annak előzményeként feleleveníteni egy – gyakran maradinak tartott – település igyekvését, fáradozását a saját történeti múltja írott forrásait őrző intézmény fejlesztésére.

A levéltári „reform” előkészítése

Debrecen város közlönye részletesen beszámolt az archívum „sokszor emlegetett” megújításáról.¹ Erre a célra már korábban létrehoztak egy bizottságot, amelybe a polgármester és a tanácsstagok mellett egyetemi tanárok is kerültek. A testület 1915. február 13-án elvi jelentőségű döntést hozott: a tudományos értékű, történetinek tekinthető iratanyagát le kell választani az irattárról, ahonnan huszonöt év után – kellő selejtezést követően – kerülhetnek át a dokumentumok a levéltárba. Az ügy intézésére egy szűkebb bizottságot alakítottak, amelynek elnökéül Csürös Ferenc közművelődési tanácsost, tagjaiul Iványi Béla, Rugonfalvi Kiss István, Papp Károly, Pápay József egyetemi tanárok mellett Koncz Ákos városi főlevéltárost választották. Az albizottság Csánki Dezső miniszteri tanácsost, országos főlevéltárost kereste meg, hogy a település archívumának rendezésére tegyen javaslatot. A törvényhatósági bizottság közgyűlése pedig a jogi- és pénzügyi bizottság és a városi tanács javaslata alapján kimondta, hogy a magánlevéltár hivatalnoka, Papp Ferenc lemondása után nem tölti be a tisztséget, s a magán- és közlevéltárat egyesíti.²

* Jelen írás a Levéltári Szemle 2021. 4. számában (45–55.) megjelent tanulmány folytatása abban az értelemben, hogy Herpay Gábor útinaplójából merít, de míg az a levéltáros fordulatos utazási élményeit, a látott városok érdekességeit és a gasztronómiai tapasztalatokat tárgyalta, e közlemény az utazás szakmai tanulságaira koncentrált.

¹ A Város (az 1915. évi 9. számtól Debreceni Közlöny néven), 1915. 4. 22–23.

² MNL HBML IV. 1406. o. 57–1406/1915.

Csánki Dezső debreceni látogatása

Csánki látogatásáról részletes leírást közölt a városi lap. Érkezése estéjén a Royal szálloda úgynevezett „fehér”, azaz dísztermében a vendég tiszteletére ünnepi vacsorát adtak, ahol a polgármester pohárköszöntője és Csánki válasza után, dr. Csürös Ferenc tanácsos és dr. Kun Béla tanár mondott az alkalomhoz méltó „szép beszédek.”³ Másnap délelőtt az országos főlevéltáros megtekintette a levéltárat és azt a két helyiséget, amelyet az új levéltári hivatal számára jelöltek ki, délután pedig részt vett a múzeumi bizottság ülésén.⁴ Csánki elmondta, hogy a „kultuskormányzat melegen támogatja” a debreceni levéltár ügyét, s hogy a könyvtárak és múzeumok mellé „méltán sorakoznak” a levél- és irattárak. A városi archívumról megállapította, hogy annak rendezése nagyon is szükséges, mert ott „szelíden szólva, meglehetősen zavaros állapotok uralkodnak”. Az új levéltári helyiségek kapcsán pedig a helytakarékos raktározás mellett szólt a biztonságos őrzésről, nevezetesen arról, hogy az archívumot vasajtókkal, jól zárható ablakokkal és rácsokkal kell ellátni. Javasolta, hogy új, mozgatható vasállványokat szerezzen be a város, mert azok „örökösök”, célszerűen használhatók s általuk nagyon gazdaságosan lehet a helyet kihasználni. Csánki közbenjárására a belügyminisztérium Tagányi Károly országos levéltárost mint levéltári szakértőt küldte ki a rendezési terv elkészítésére.⁵

Tagányi Károly jelentése

A levéltáros nyolc napon keresztül dolgozott „porban és piszokban” a levéltár régi rendszerének feltárásán és a rendezés elveinek kidolgozásán. A levéltárrendező bizottságnak írt jelentésében Tagányi leplezetlenül szólt a közlevéltár állapotáról: „nagy rakás irat és könyv ládába szegezve levegő és világosság hiányában senyved,” de a pincében sem volt jobb a helyzet, ahol nedves levegő és zsúfoltság fogadta, emiatt a valamikor rendezett iratok is „össze-vissza hányva” hevertek.⁶ Herpay Gábor levéltáros segítségével „halászták” ki az egykori segédkönyveket, hogy legalább alapeletár készülhessen. E kötetekről azonban hamar kiderült, hogy valamiféle rendezési kísérlet során a tartalmat figyelmen kívül hagyó sorszámozást alkalmaztak. Nehézséget okozott az is, hogy az egy-egy összefüggő sorozathoz tartozó kötetek az idők folyamán különböző kötetst és címetek, feliratokat kaptak, így beltartalmukat is vizsgálni kellett. Az iratcsomóknál is lesújtó volt a helyzet, mivel a gyenge spárgával kötött csomók a zsinég elmállása után széthulltak, s így összekeveredtek. Táblákat ritkán, palliumokat pedig egyáltalán nem használtak a kötegek védelmére, ráadásul az iratokat vízszintesen tárolták, így nagy volt a por és piszok. Tagányi az 1853. évnél két korszakra osztotta az iratokat. A korábbi időszak iratainál két nagy csoportot alakított ki: a város által kiadott és a városhoz érkezett iratok gyűjteményét.

³ Debreceni Közlöny, 1915. 12. 5.

⁴ Az ülésen többek között részt vett Koncz Ákos városi főlevéltáros és Zoltai Lajos, a városi múzeum vezetője, valamint a forráskiadásairól ismert Géresi Kálmán tankerületi felügyelő is.

⁵ Debreceni Közlöny, 1915. 14. 6., 1915. 16. 3–5.

⁶ Tagányi Károly: A városi levéltár rendezése. Debreceni Közlöny, 1915. 15. 1–3.

Emellett külön írt a magánlevéltár anyagáról, ami tulajdonképpen a város birtokaira és az egykor ezeket birtokló családokra vonatkozó okiratokat tartalmazta példás rendben. A levéltáros üde színfoltként emlékezett a középkori okleveleket, térképgyűjteményt is magában foglaló irategyüttesről és azok őrzőiről, akik „e nagy tudományos kincset ezernyi veszedelem között ilyen hűségesen és épen tudták számunkra megőrizni.”⁷

Tagányi hat pontba foglalta javaslatait, amelyek a következők voltak. Az új levéltári helyiségek mellett szükséges még egy helyiség, amely nemcsak a levéltáros dolgozószobája, hanem egyben kutatóteremként és szakkönyvtárként szolgálna. A raktárak és az összes iratanyag köbtartalmát a városi mérnöki hivatal mérje fel, hogy tervezni lehessen az elhelyezést és a beszerzendő vasállványok mennyiségét. A pincében tárolt iratokat száraz helyre kell szállítani és meg kell kezdeni az 1854 utáni anyag selejtezését előre kidolgozott selejtezési terv alapján. A levéltárban található nyomtatványok és muzeális tárgyak különválasztásával kézikönyvtár létrehozása. Az említettek mellett javaslatot tett arra is, hogy a városi levéltár egy munkatársa tegyen tanulmányutat a Monarchiában, hogy megismerkedjen az állam legkorszerűbb archívumainak anyagával és működésével. Debrecen – mint már szó esett róla – Herpay Gábor levéltárost küldte ki az épülőfélben lévő budapesti Országos Levéltár, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv, valamint a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesület levéltárainak tanulmányozására.

Herpay útjának „hivatali” eredményei

Az útinaplóban „Jegyzetek napról-napra” egy hónapon keresztül tudósítanak a levéltáros tanulmányútjáról. A feljegyzések közt utalás történik a levéltári tapasztalatok jelentésbe foglalására, amit aztán a városi közlöny több részletben közre is adott. Ezek közül az első közlemény a városi tanácshoz intézett ünnepélyes hangvételi gondolatmenet a levéltárak fontosságáról, a második a felkeresett intézmények épületeiről, a következő kettő pedig a bécsi és a kolozsvári levéltárakban őrzött iratanyag leírását tartalmazza.⁸ Az utolsó két rész már a tanulmányút hozadékát, a rendezési munkák terveit foglalja magában. Herpay Gábor jelentésének első része önmagáért beszél. Egy a levéltárügy iránt elkötelezett munkatárs portréja rajzolódik ki e sorokból. (E kifejező, ugyanakkor tanulságos szöveg a mellékletben olvasható.)

A fővárosba a levéltáros 1915. július 15-én érkezett, s 28-án utazott tovább Bécsbe. Felkereste az Országos Levéltár 1912 óta épülő tömbjét a Bécsi kapu téren, ahol az új levéltári helyiséget mutatták be neki. Másnap a nagy „dolgozóban” Döry Ferenc országos levéltárossal a mintaállványokat és a már rendezett fasciculusokat tekintette meg. Az iratok „fektetésére” vonatkozó elveket Baranyai Béla országos levéltári fogalmazó mutatta be számára. Július 17-én Herczog József fogalmazóval a levéltári anyag keletkezése, beosztása, a selejtezési „programm” volt terítéken és megismerkedett a rendezőszoba

⁷ Mindhárom csoporthoz iktató- és mutatókönyvek is tartoztak. Tagányi Károly: A városi levéltár rendezése. Debreceni Közlöny, 1915. 15. 1–3.

⁸ Az Országos Levéltár anyagáról nem írt külön, hiszen azt Tagányi Károly: A M. Kir. Országos Levéltár ismertetése című háromkötetes munkája alaposan bemutatja.

rendjével is.⁹ Közben a saját megyei levéltári selejtezési tervén is dolgozott. Az elkövetkező napokban az általános levéltári elvek gyakorlati megvalósulását, az iratok tagolását, segédleteit tanulmányozta. Július 21-én Herpay raktárlátogatáson vett részt. Büszkén jegyzi meg: „Korvin okleveleket olvastam”. Tanulmányozta a diplomák nyilvántartási és tárolási rendszerét (borítékban, fektetve, fiókban), mint megjegyzi Hajdú megyében ilyen fiókból elég lesz tíz darab, s hogy az iratok közül kiemelt diplomák helyére a kiemelésre utaló őrjegyet kell helyezni. Ugyanakkor az erdélyi és az udvari kancellária elenchusaival is megismerkedett.

Budapesti útja végeztének közeledtével Tagányi Károly meghívta vacsorára, s közben a levéltárrendezésről beszélgettek. Tapasztalt kollégájától „pontos és pompás tájékoztatásokat és különféle mintákat” kapott. Nagy elismeréssel ír az épülőben lévő országos levéltár épületéről, ami nemcsak „hazánknak vagy monarchiánknak, hanem az egész világnak legelső, legmodernebb és a külföldi szaktudósok” által felvetett minden körülménynek megfelel. Külseje impozáns, világvároshoz illő, belső közterei pedig művésziek, raktárai pedig praktikusak.¹⁰ Többször is előkerül a naplóban a korszerű vasállvány rendszer témaköre. Ismerkedett a polcok beosztási lehetőségeivel, fasciculálásáról, térképek elhelyezésére két polc összefogásáról, az oldalfalak kissebbitéséről. Egészen részletekbe menő, precíz, a levéltári munka valóban minden területére kiterjedő tapasztalatszerzésre volt lehetősége. Tárgyalásokat folytatott a Váci úton lévő Schlick-Nicholson Rt. főmérnökével, Vajda Lászlóval egy vasállványrendszer kiépítésének lehetőségéről is. Ehhez tájékozódott az új, Bécsi kapu téri épület padlójának és vasgerenda szerkezetének rendszeréről.

Július 29-én érkezett második állomására, Bécsbe, ahol augusztus 4-ig tartózkodott. A Haus-, Hof- und Staatsarchivban Nádudvari György Árpád aligazgatónál járt, majd Szekfű Gyula levéltáros mutatta meg neki a gyűjteményt és a segédleteket, később megtekintette a Hungarica gyűjteményt is. Jelentésében részletesen is taglalta Európa „egyik legnevezetesebb” levéltárával kapcsolatos tapasztalatait.¹¹ Mint írja a levéltár palotája „ez idő szerint legelső Európában!” Az épület kétemeletes, viszont a raktárak félemeletekre vannak osztva, amiből összesen tizenegy van. A hivatali szobák hermetikusan elzártak a raktáraktól, ahol minden alkatrész vasból van. Az állványok magasságát úgy tervezték, hogy az iratok kézzel is elérhetőek legyenek (2,2 m). A sorok végén római szám jelzi az emeletet, alatta pedig arab numerus az állvány számát. Herpay ezt nagyon célszerűnek tartva meg is jegyzi, hogy ez a megoldás a „topographiai” leltár „elégé nem is méltatható” előnyére szolgál.

Bécsi állomását követően Kolozsvárra utazott, miközben egy hétvégét otthon töltött. Az Erdélyi Nemzeti Múzeumban Kelemen Lajos és Kraxner György volt segítségére, akik a felügyeletük alatt lévő iratanyag tárolását, kezelését és rendszerét mutatták be.

⁹ Debreceni Közlöny, 1915. 29. 2–3.

¹⁰ Debreceni Közlöny, 1915. 25. 5.

¹¹ Debreceni Közlöny, 1915. 25. 4–5.

Herpay jelentésében kiemeli, hogy a kifejezetten egyetemi könyvtár és levéltár számára felhúzott épületben szintén vas állványrendszer van, azonban a bécsitől és a budapestitől eltérően nem polcok, hanem fiókok vannak használatban. Úgy vélekedik, hogy ez kisebb levéltáraknál, illetve olyanoknál, ahol az intézmény nem kapcsolódik a közigazgatáshoz, megfelelő megoldás lehet, viszont nagyobb gyűjteményeknél a zárt rekeszek akadályozzák a tájékozódást és csökkentik a raktári hely kihasználhatóságának mértékét.¹²

Herpay rendezési terve

A levéltáros már az út alatt – végiggondolva a frissen tapasztaltakat is – elkezdte írni a városi levéltár rendezési tervét. Tagányi vázlata alapján Herpay az alábbi sorrendben kívánta rendezni az iratokat:

1. Oklevélgyűjtemény (egy kivételével a magánlevéltári anyagból kiemelve)
2. Magánlevéltári anyag
3. Magyar Udvari Kancellária rendeletei
4. Magyar Udvari Kamara rendeletei
5. Magyar Királyi Helytartótanács rendeletei
6. Királyi biztosok iratai
7. Különféle levelezések
8. Vegyes gyűjtemények (pl. végrendeletek, árvaügyek)
9. Fogalmazványok
10. Jelentések
11. Polgári és büntető perek
- 12–13. Vegyes gyűjtemények téma szerint
(pl. köröztetések, különböző tartalmú iratok gyűjteménye)
14. Számvevősegi irattár anyaga
15. Pincékből és ládákból előkerülő anyagok
16. Újabbkori selejtezett iratanyag

Külön kiemelte az oklevélgyűjtemény rendezésének fontosságát, leltározását, amihez a diplomák darabszintű leírását is el kell végezni és jelölésükre „ruggyanta” bélyegzőt kell készíteni és vörös tintával rábélyegezni, hogy „Debrecen Sz. Kir. Város Levéltára. Oklevélgyűjtemény ... szám.” Azért számolt többször külön-külön a vegyes gyűjteményekkel, mert egy részük már egyébként is rendezett volt, ám – mint írja – a kormányhatósági rendeleteket akár 2-3 helyről kell összeszedni.¹³

¹² Debreceni Közlöny, 1915. 25. 4.

¹³ Debreceni Közlöny, 1915. 28. 1–3.

...és ami megvalósult

A városi levéltár rendezését Herpay Gábor a diplomagyűjtemény és a végrendeletek rendszerezésével kezdte, s az oklevelek regesztáit már 1916-ban kiadta.¹⁴ Igyekezete és nagy szorgalommal végzett munkája ellenére jelentősebb eredményeket azért nem tudott felmutatni, mert 1916-ban Hajdú megye levéltárának élére nevezték ki, ahol 30 éven keresztül látta el vezetői feladatait. Koncz Ákos főlevéltárnok 1917-ben bekövetkezett halála után Csobán Endre vette át a városi archívumot. Jelentéseiből arról értesülünk, hogy az iratok nagy része még évekig a padlón feküdt és tízezres nagyságrendű reponenda anyaggal kellett szembesülnie. A Herpay által felvázolt rendezési terv csak részben valósult meg, jelentősebb munkálatok és a mai levéltári egységekkel nagyjából azonosítható rendszert bemutató leltár már Csobán Endre nevéhez köthető.¹⁵

Források és szakirodalom

MNL HBML = Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

IV. 941. = Hajdú Megye Levéltárának iratai

IV. 1403. a. = Debrecen Város Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek

Kovács, 2015 = Kovács Ilona: „Debrecen város levéltárának gondviselőjévé választván.”

Csobán Endre, Debrecen város főlevéltárnoka. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXXIV. Debrecen, 2015.

A Város és a Debreceni Közlöny idézett lapszámai

---

¹⁴ Herpay Gábor: Debrecen sz. kir. város diplomagyűjteményének regesztái. Debrecen, 1916.

¹⁵ Kovács, 2015: 9.

Melléklet

Herpay Gábor levéltárnok jelentése levéltári tanulmányútról

Tekintetes Tanács!

A 11118–1915. sz. tanácsi határozattal abban a megtisztelő szerencsében részesültem a tekintetes Tanács részéről, hogy a magánlevéltárnak és a közlevéltárnak történeti anyagából szervezendő új levéltár felállítására és annak a tudományos kutatások céljára leendő megnyitására vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzése végett levéltári tanulmányútra küldtettem ki a budapesti országos-, a bécsi cs. és kir. családi-, udvari és állami, végül a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárának megtekintésére és az ottani levéltári rendszerek tanulmányozására.

Ezzel a ténnyel nemcsak azokat az áldozatokat növelte a tekintetes Tanács, amelyekkel a város legfontosabb érdekeit tudja összhangba hozni a kulturális haladás és a tudományok fejlesztése nagy, nemzeti érdekeivel, hanem egyszersmind ékes bizonyosságát szolgáltatva annak is, hogy a sok mindenben maradinak gúnyolt Debrecen ebben például állhat más városok előtt, mert még a világreformáló nagy politikai, gazdasági és nemzeti küzdelmek ezen válságos napjaiban is megérezte és kifejezésre juttatta azt a szellemet, mely manapság már, a levéltárakat nemcsak az idők végtelen folyásában egymás után következő korszakok írott emlékei tárházának s az elibünk tároló vallási, erkölcsi, politikai, társadalmi és nemzeti élet, életfelfogás és gondolatvilág minden legkisebb momentumait magában foglaló tényezőnek, hanem valósággal tudományos intézménynek tekinti, amelyből, mint soha ki nem apadó forrásból, a történelem és annak legfontosabb segéd tudományai a földrajz, a kronológia és a családtörténelem merítik anyagaikat.

Minél behatóbban és minél nagyobb kritikával művelik napjainkban már a történetírást, annál nagyobb buzgósággal és a történeti igazságok megállapításának annál nagyobb bizonyosságával fordul a mai történetírás az eredeti források kutatásához, vagyis a levéltárakhoz.

Az egyének ugyanis, éppen úgy, mint a nemzeteknek, a legfőbb java a maga története s valamiképpen az az egyén, aki csak az átlag emberek életét élte le anélkül, hogy valami emlékezetre méltót tett, alkotott volna, ha elhal, élete egyenlő értékű a lehullott falevél értékének értékével, azonképpen nyomtalanul tűnnek le a világtörténelem színpadáról azok a nemzetek is, amelyeknek minden tevékenysége a létért külső eszközökkel folytatott küzdelemben merült ki, de belső értékeinek fejlesztésével s a többi nemzetekkel való nemes versengéssel nem igyekezett fennmaradásának feltételeit belső, tehát emlékezetre méltó eszközökkel is biztosítani.

Mindenképpen szerencsés tehát az a nemzet, amelynek fiai nagy és nemes cselekedeteket vittek véghez, mert a nagynak és nemesnek rendkívüli hatása és szinte varázsereje van elsősorban az egyének lélek- és kedélyvilágának nemesítésére majd ezáltal a nemzet szellemi, erkölcsi életének, életfelfogásának emelésére.

Áll ez az igazság akkor is, ha vannak, akiről nekünk a történelem beszél, legnagyobb tette, legtöbbször nem azzal a szándékkal s olyan öntudattal történt, hogy abból a következő nemzedék tanuljon, mely annak a cselekedetnek esetleg sem pozitív, sem negatív értéket nem tulajdonít, de viszont jöhettek olyan idők, alakulhattak úgy a körülmények, hogy valamelyik előd tetteinek nagysága és emlékezetre méltó volta nemcsak nyilvánvalóvá lett, hanem egyszersmind szükségét érezték annak, hogy az valami látható módon álljon az utókor előtt, egyfelől emlékezetül a múltra, másfelől buzdításul és intő például a jövőre nézve.

Innen magyarázható annak a sok emlékjelnek, emlékoszlopnak és szobornak a keletkezése, rendkívül nagy fontossága és jelentősége, különösen az írás mesterségének feltalálását és feltalálása után, annak szélesebb körben való elterjedését megelőző időkből, mert hiszen azok nem egyebek, mint az illető nép szellemi nagyságának, alkotásra képes erejének s azon kor szempontjából vett kultúra magasabb fokaira való fokozatos emelkedésének csalhatatlan és kétségbevonhatatlan bizonyosságai.

Ha tehát ilyen fontos és szinte megbecsülhetetlen nyeresége a történettudománynak már az efajta források létezése is, amelyek pedig a valamikor hozzájuk fűződött nagy nemzeti ideálok és alkotások lényegét, tartalmát és minőségét, mennyivel fontosabb és belső értéke szerint mennyivel megbecsülendőbb az írásban fennmaradt források anyaga, mely a szomorú, vagy dicsőséges múlt képének nemcsak kontúrjait jelzi, hanem a lényeg és társadalom sokszor legaprólékosabb részleteiben úgy állítja a múltat a jelen szeméi elé, hogy az a nemzeti ideálok ébrentartásában és megvalósításában ha nem is mindig elhatározó, de kétségkívül állandó befolyást tud felmutatni.

A nyugati kulturálmok és ezek között elsősorban Németország, már régen felismerték ezeknek az írott emlékeknek s velük együtt a levéltáraknak nagy fontosságát, ami a levéltárak épületének, helyiségeinek, majd a levéltárak szakszerű rendezésének és hivatásuk magaslatán álló, valóságos tudós levéltárnokok alkalmazásának és egész levéltári szakirodalom keletkezésének külső tényeiből is eléggé kiviláglik.

Hazánkban még csak most kezd derengeni a hajnal a levéltárak jelentőségének komoly és a levéltárak jelentőségének komoly és a nemzeti műveltségi fokához illő felfogása és méltánylása tekintetében, amiből viszont – sajnos – minden rosszakarát nélkül vonható következtetés a tudományok fejlődésére és fejlettségére nézve a külföldi kulturálmokban tapasztalható haladáshoz képest.

Csodálatosabb ez annál is inkább, mert hazánkban a levéltárak, ha azok eredeti, kezdetleges állapotukban maradvá, semmi fejlődést nem mutatnak is, igen nevezetes szerepet játszottak és az úgynevezett hiteles helyek levéltárai, mint hasonlíthatatlan magyar specialitás, valósággal frappirozták a külföldi levéltári szakembereket a magyarországi levéltár-ügy szervezettségével.

Méltán illeti tehát minden dicséret és tisztelet azokat és kíséri méltó hála azoknak úttörő munkásságát, akik a magyar levéltárügynek a nemtörődömség és semmibebevétel méltatlan állapotából történt felemelésének és modern, magyar levéltári szakirodalmunk megszületésének bölcsőjénél állanak, amilyenek dr. Csánky Dezső országos főlevéltárnok és különösen egyetlen magyar levéltári szaktudósunk Tagányi Károly országos levéltárnok.

Szabó Dorottya

European Digital Treasures – Új perspektívák a digitális világban

A projekt

2018-ban a Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) egy olyan négyéves nemzetközi projekthez csatlakozott, amely a European Digital Treasures (*Európa Digitális Kincsei*, továbbiakban: EDT)¹ címet viseli. A kezdeményezés az Európai Unió által életre hívott Creative Europe (Kreatív Európa) program részfinanszírozásában valósul meg.² A program eredeti meghirdetése szerint a négyéves „futamidő” 2018. október 1. és 2022. szeptember 30. között tartott volna, a pandémiás helyzet azonban nagyban befolyásolta az együttműködés szervezését, lebonyolítását, így a projekt határidejét a konzorcium sikerrel hosszabbította meg 2022. év végéig.

A projekt nemzetközi konzorciumának fő résztvevői: a Spanyol Állami Levéltár – ők a programot vezető fél is egyben –, a Norvég³, a Máltai⁴, a Portugál⁵ és a Magyar Nemzeti Levéltár, valamint az osztrák ICARUS (Nemzetközi Levéltári Kutatóközpont)⁶ és a Munster Műszaki Egyetem (korábban: Corki Műszaki Intézet, Írország).⁷ A vállalkozás részesei további, a kulturális szektorhoz kapcsolódó partnerek és intézmények is, akiket a projekt egyes tevékenységeibe vont be. Az MNL részéről e nagy nemzetközi vállalkozást a Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Uniók Projektek Igazgatósága⁸ vezette, számos megyei tagintézmény és országos levéltári szervezeti egység bevonása mellett.

A vállalkozás levéltár-szakmai alapja az a felismerés volt, hogy bár több ismert európai levéltári portál is elérhető a nagyközönség számára – ilyen például az Archives Portal Europe (Európai Levéltári Portál, a továbbiakban: APE)⁹, az Europeana,¹⁰ vagy az ICARUS által életre hívott Monasterium¹¹ –, de ezek az online gyűjtemények a nem szakavatott

¹ A projekt fő oldala: <https://www.digitaltreasures.eu/> (A letöltés időpontja: 2022.március 31.)

² Ld. <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/958366306/project/400597380/program/31059083/details> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

³ <https://www.arkivverket.no/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁴ <https://nationalarchives.gov.mt/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁵ <https://antt.dglib.gov.pt/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁶ <https://www.icar-us.eu/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁷ <https://www.mtu.ie/courses/cork> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁸ Az MNL új – 2021. december 23-án aláírt – Szervezeti és Működési Szabályzata szerint az Igazgatóság új megnevezése Informatikai és Innovációs Igazgatóság.

⁹ <https://www.archivesportaleurope.net/hu> (A letöltés időpontja: 2022.március 31.)

¹⁰ <https://www.europeana.eu/hu> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

¹¹ <https://www.monasterium.net/mom/home> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

felhasználók számára sokszor továbbra is zártak maradnak. Ennek oka például a közzétett iratanyag értelmezhetőségi nehézségei, specifikus volta, de az is, hogy e portálok olyan nagy merítéssel kínálnak digitalizált iratanyagokra épített tematikus gyűjteményeket, hogy a professzionális keresés fogásait nem ismerők számára nem adnak érdemi keresési eredményt. A több százezer közzétett, ingyenesen hozzáférhető iratanyag ezeken a portálokon ugyanis különféle témák szerinti tagolásban szerepel. Az APE például több mint hatvan témát kínál, olyan tág kategóriákkal, mint a kommunizmus, a gyarmatosítás, a kultúra, a gazdaság, a demokrácia, maga az Európai Unió, a világháborúk, az iparosítás, az építészet, Napóleon és kora, vagy a tudomány (általában és egészében). Ezek a témakörök éppen elnagyoltságuk miatt válnak inkább a professzionális levéltár-felhasználóknak és a tudományos élet szereplőinek segítőivé. Olyan nagy mennyiségű digitalizált iratanyagot tartalmaznak, hogy a szakértői keresés ismerete nélkül kutató, nem szakavatott felhasználó könnyen „eltévedhet”. Az APE példájánál maradva: az ott kategorizált témakörök átlagosan 20 000 és 100 000 rekordot adnak közre – de az olyan témák például, mint a fényképészet vagy a közgazdaságtan majdnem 150 000 iratot tartalmaznak.

Ezért a szóban forgó projekt kiindulási alapja olyan levéltári források kiválasztása és digitális bemutatása volt, amelyek történelmi kontextusba helyezve tudnak egyrészt magával ragadó, felemelő vagy megrázó történeteket „elmesélni”, másrészt a közös európai történelem-értelmezés mátrixában képesek összekötni a földközi-tengeri, az ibériai, a közép-európai térség történeti iratait a skandinávval. És mindezt úgy, hogy az üzenetek a nem szakmai közönséghez is eljussanak, különös tekintettel azokra a korosztályokra, amelyek „vakfoltnak” számítanak a levéltári életben: a fiatalok és az aktív nyugdíjasok körére.

A négy fő munkaterület

Az EDT-együttműködés az érintett levéltári partnerek digitalizált örökségére és multidiszciplináris munkájára épül. Fő irányvonala a levéltári anyagoknak minél szélesebb körű, minél több platformot felhasználó és zömmel digitális formára hagyatkozó bemutatása. Mindezt a program egy tág, négy nagy munkaterületre osztott, 26 tevékenységből álló komplex tervvel célozta megvalósítani. Az alábbiakban nemcsak felsorolom a négy fő munkaterületet, de egyúttal értékelem is eredményeiket, amelyeket e kézirat lezárásakor már ismerünk.

I. A 21. század kihívásainak eleget tévő üzleti modell(ek) kidolgozása az európai levéltárak számára

E munkaterület új tapasztalatcsere-programok, üzleti modellek fejlesztését célozza, a levéltári partnerintézményekre egyénileg kialakítva.¹² Az érintett levéltárak országonként eltérő struktúrákban szerveződtek – kulturális vagy más minisztériumok és alapítvá-

---

¹² Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp-1-new-business-models-for-european-archives-in-the-xxi-century/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

nyok egységeiként. Költségvetési szempontból is eltérő bevételi forrásokkal, humán-erő-forrás-gazdálkodással, közönségkezeléssel, kommunikációs stratégiákkal rendelkeznek, ahogy az általuk őrzött iratanyag digitalizáltsági szintje és digitalizálási kapacitása is igen eltérő. Hogy számukra egy egyénileg értelmezhető üzleti modell mátrixa felállítható legyen, a projekt első évében olyan páneurópai levéltári állapotfelmérés született, amelyet a Spanyol Állami Levéltár megrendelésére független tudományos szakértők végeztek.¹³

Ezzel párhuzamosan olyan állapotfelmérés is készült, amely a világszerte működő köz- és magángyűjtemények – múzeumok, könyvtárak, örökségvédelmi és kulturális központok – által alkalmazott innovatív megoldásokat, a kulturális menedzsmentek által kifejlesztett és bevált gyakorlatot, illetve megoldásokat gyűjtötte egy csokorba. A gondolat alapja az volt, hogy a levéltárakéhoz hasonló célokkal rendelkező szervezetek bevált gyakorlata hasznos és tanulságos mintául szolgálhat.¹⁴

A megszerzett ismeretek alapján 2020 második felében a projektben részt vevő levéltári intézmények új üzleti modellekre vonatkozó, személyre szabott javaslatcsomagot kaptak. Ezek olyan ajánlásokat tartalmaztak, amelyek – megelőző intézményvezetési interjú alapján – az alábbi témakörökre fókuszáltak: az intézmény jelenlegi fő céljai, külső szemszögből objektíve megítélt erősségei, fejlődési lehetőségei, iratanyagának digitalizáltsági szintje, valamint az általa foglalkoztatott munkaerő helyzete. Az ajánlások a levéltárakat részben vállalkozásként tekintették, de céljuk nem a meglévő stratégiák helyettesítése volt, hanem azok kiegészítése egy rugalmas eszköztár, fenntartható javaslatok rendszerének felkínálásával.

Az intézményeknek a kapott ajánlások közül négyet ki kellett választania és be kell(ett) építenie a gyakorlatába. Ezek közül az első, amelyet az MNL beépített, illetve a meglévő gyakorlatot kiszélesítette, az a crowdsourcing tevékenység (közösségi önkéntesség) volt. Ennek elért eredményeiről a későbbiekben, az Új célközönség megszólítása című munkaterület kifejtésénél még szó esik.

A második választott tevékenység a felhasználók által beküldött tartalmak közzétehetőségének megvalósítása az Adatbázisok Online felületén. Az említett weboldalon már használható a bejelentés funkció továbbfejlesztett változata.¹⁵ Ez nemcsak azt teszi

¹³ A felmérés során az alábbi szakterületeket vizsgálták Európa nemzeti levéltáraiban: jogi struktúra, finanszírozás, humán és technológiai erőforrások, forgalmazási lehetőségek, digitalizálási politika és tevékenység, közönségkapcsolatok és kommunikáció. A 2020 júniusában véglegesített, angol nyelvű felmérés az alábbi linken érhető el: https://www.digitaltreasures.eu/wp-content/uploads/2020/08/1-EDT_SoA_Report.pdf (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

¹⁴ A cél ebben az esetben minimum negyven bevált és innovatív gyakorlat meghatározása volt, az alábbi témakörökben: crowdfunding és crowdsourcing projektek, értékesítési tevékenység, köz- és magán-szféra közötti együttműködések, kultúrák közötti termékek létrehozása (hibridizáció) és közönségmenedzsment. A szintén 2020. júniusában véglegesített, angol nyelvű felmérés az alábbi linken érhető el: https://www.digitaltreasures.eu/wp-content/uploads/2020/08/2-EDT_Benchmark.pdf (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

¹⁵ Az Adatbázisok Online felületének ilyen módú átalakítása az adatkezelési rendszer átalakítását, kiegészítését is feltételezte. Lásd: <https://adatbazisokonline.hu/adatkezeles> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

lehetővé, hogy a felhasználó hibás adatot jelezzon, vagy pontosítson egy adott leírásnál, hanem azt is, hogy kép(ek)et adhasson hozzá egy-egy bejegyzéshez, ezzel is gazdagítva a közös történeti tudást.

A harmadik ajánlás olyan programokban való részvételt tartalmazott, amelyek az embereket családi emlékeik digitalizálására készítetik. Ezt az MNL már az ajánlás megtételének idején működtette, például a Digitális Jólét Program által életre hívott Kézai Simon Program részeként. A Program minden állampolgár számára lehetőséget nyújt a papíralapú vagy analóg formában megtalálható családi fényképek és iratok digitalizálására, valamint azok tárolására 100 kép erejéig. A fotók önálló digitalizálása a Kézai Simon Program elnevezésű ingyenes applikáció segítségével végezhető el, illetve a szkennelt képek számítógépről is feltölthetőek a program weboldalán¹⁶ is.

Az utolsó ajánlás az önképzés kultúrája felé mozdítja el az intézményt, ennek keretében az MNL e-learning programokat, kutatószolgálati videós tartalmakat oszt meg, melyeknek például külön YouTube csatornát hozott létre.¹⁷

Ahhoz, hogy ezek az új modellek hatékonyak és fenntarthatók legyenek, az EDT-projekt több tapasztalatcserét és képzést is tervezett. A program továbbképzéseket, ötletbörzét, webináriumot és designerek számára szervezett tanulmányutat is magában foglalt. Ezek az alkalmak mind azt a célt szolgálták, hogy a levéltári élet szereplői, intézményei új ajtókat nyithassanak – vagy a meglévőket szélesebbre tárják – a kulturális szektor egyéb szereplői előtt, összekötve a történelmi örökséget az oktatás, a képzőművészet, a számítógépes játékok és az innovatív új digitális technológia világával. Az eredeti tervek szerint ezek az események mind az első két projektévben valósultak volna meg, de a pandémiás krízis az alkalmak némelyikét szükségszerűen módosította.

A levéltárak által bevont képzőművészek számára tervezett tanulmányutat még az eredeti terveknek megfelelően, 2020 februárjában meg lehetett valósítani Madridban.¹⁸ A tanulmányút egyrészt azt a célt szolgálta, hogy a designerek a saját megbízó intézményükön kívül más közgyűjteményeket is megismerjenek, másrészt, hogy bemutassák első terveiket, amelyeket a projekthez készítettek. Ezek az EDT-ben kiválasztott levéltári iratanyagokra és általánosságban a levéltári életre reflektálva megálmodott, kereskedelmi forgalomba hozható termékek tervei voltak, amelyek közül később – például a madridi tanulmányút tapasztalatait felhasználva – ötféle terméket kellett legyártaniuk.¹⁹

¹⁶ <https://kezai.hu/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

¹⁷ Az Országos Levéltár YouTube csatornáján két lejátszási lista is született ebből a célból, melyek a kutatás megkezdésének alapvetéseit és a genealógiai kutatómódszertan fogásait mutatja be. A korábbi New York-i Balassi Intézet, most Liszt Intézet New York pedig olyan angol nyelvű, szintén genealógiai ihletettséggű videósorozatot indított Facebook oldalán, mely a tengerentúlra szakadt, magyar származású családok gyökereinek kutatását támogatja (ROOTS // Discover your lineage címen). Ezek internetes linkjei túl hosszúak ahhoz, hogy itt szerepeljenek.

¹⁸ <https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp-1-new-business-models-for-european-archives-in-the-xxi-century/artistic-residencies/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

¹⁹ A designerek által elkészített, Madridban megvitatott és/vagy tovább finomított tíz tervből a megbízó levéltár választotta végül ki az öt megvalósítandót.

Az így készült termékek kivétel nélkül kiállítási vagy bemutatódarabok lettek,²⁰ de a projekttel párhuzamosan minden résztvevő levéltár eldöntheti, hogy saját büdzséjéből melyik képzőművészeti termék gyártását rendeli meg a későbbiekben. Az EDT kiállítási helyszínein ezek a bemutatódarabok kiemelt helyet kaptak, s később, a 2022 júliusában Budapesten megvalósult nemzetközi levéltári táborban részt vevő diákok fel is használtak egy prototípust – de erről majd később még szó esik. Az MNL által megbízott két képzőművész Kövér Dóra Rea²¹ és Neuzer Zsófia²² voltak. Munkáik között épp úgy szerepel hímezhető vászontáska, mint történetmesélős családi társasjáték, fémötvözetből esztergált és soha ki nem fogyó toll, időkapszula vagy palántázó szett bazsalikommagok hajtására. E tevékenység azt hivatott megmutatni, mennyire sokféle módon tudják a levéltárakban őrzött iratok inspirálni a képzőművészetet. Ezeknek a tárgyaknak a hasznosítása (levéltári utórendelésük, voltaképpeni felhasználásuk) egy-egy közönségkapcsolati, közművelődési eseményen még a jövőé.

A designerek tanulmányútja volt a tervezett programok közül az egyik, amely még eredeti „köntösében” valósulhatott meg. A másik pedig egy olyan online esemény, egy úgynevezett webinárium, amely természetéből fakadóan eleve nem volt személyes találko-

A Száműzetés, migrációs hullám és szolidaritás című kiállításon szereplő bemutatódarabok. Helyszín: Várkert Bazár (Fotó: Lantos Zsuzsanna, MNL)

²⁰ Lásd bővebben a termékkatalógusban: https://www.digitaltreasures.eu/wp-content/uploads/2020/11/Prototypes_Catalogue_compressed-1.pdf (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²¹ <https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp-1-new-business-models-for-european-archives-in-the-xxi-century/artistic-residencies/dora-rea-kover/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²² <https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp-1-new-business-models-for-european-archives-in-the-xxi-century/artistic-residencies/zsofia-neuzer/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

záshoz kötött, így a pandémia nem érintette a megvalósulását. Utóbbi rendezvény az EDT-projektben kifejlesztett Archival Literacy Online Course (Levéltári írástudás online tanfolyam) tanári segédanyag tartalmáról és iskolai hasznosulásáról tartott webinárium volt.²³ (Az online kurzusról bővebben esik szó *Az új célközönség elérése* című alfejezetben.)

A 2020 szeptemberében Budapestre tervezett innovációs és az új digitális technológiákat felvonultató workshop szervezését a COVID-helyzet nemzetközi alakulása azonban már akadályozta, s eredeti formájában nem lehetett megszervezni. Helyette – folyamatosan alkalmazkodva a partnerországok és a meghívott előadók országainak érvényes járványügyi intézkedéseire – a workshop végül egy év késéssel, 2021 szeptemberében valósult meg, a spanyolországi Alicantéban.²⁴ A tanácskozáson elhangzott előadások összefoglalóit az EDT-projekt hivatalos honlapja egy sorozat részeként folytatólagosan mutatja be.²⁵

Ugyanígy alakult át kényszerűségből a számítógépes játékvilággal tervezett GameLab esemény is. A GameLab egy olyan, a videojáték-iparra szakosodott nemzetközi vásár, amely évente több mint ezer résztvevőt és ötszáz vállalatot fogad Barcelonában. A COVID-helyzet európai alakulása miatt az eredeti rendezvényt, amelyen a projekt-partner levéltárak is részt vettek volna a neves videojáték-tervezőkkel való találkozás érdekében, egy olyan speciális online esemény váltotta ki 2021 áprilisában, amely az AltspaceVR digitális térben, személyre szabott avatárok „használatával” valósult meg. Az előadók és a résztvevők valós időben gyűltek össze az Altspace-en, de saját webkamerájuk használata helyett választott avatárjaik képviselték őket a platformon. A tanácskozás célja az volt, hogy olyan metszéspontokat találjanak a levéltári és a számítógépes- és videojáték univerzum határvidékén, amelyben közös kooperációra is mód nyílik.²⁶ E kooperációk eredményei, az EDT keretében kifejlesztett video- és kvízzjátékok a transzmédia kiállításokon élőben is megtekinthetők, az EDT honlapjáról pedig ingyenesen letölthetők.²⁷

II. Történetek a történelemtől

A Történetek a történelemtől elnevezésű munkaterület a három interaktív transzmédia kiállítás létrehozását és népszerűsítését tűzte ki célul, annak érdekében, hogy az ott be-

---

²³ Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/archival-literacy-online-course-webinar/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²⁴ <https://www.digitaltreasures.eu/new-business-models-workshop/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²⁵ Eddig Kerstin Arnold, Artem Reshetnikov, Joan Andreu Sánchez és Enrique Vidal, valamint Daniel Stromer előadás jelent meg a hírfolyamban: <https://www.digitaltreasures.eu/news/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²⁶ Bővebben lásd: https://www.digitaltreasures.eu/wp-content/uploads/2021/05/Videogames-and-Arc-hives_report.pdf (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²⁷ A linkelt weboldal minden, a kiállításokhoz köthető és letölthető tartalmat egy felületen mutat be. A játékok a Play with our games! résznél találhatók: <https://www.digitaltreasures.eu/exhibition-materials/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

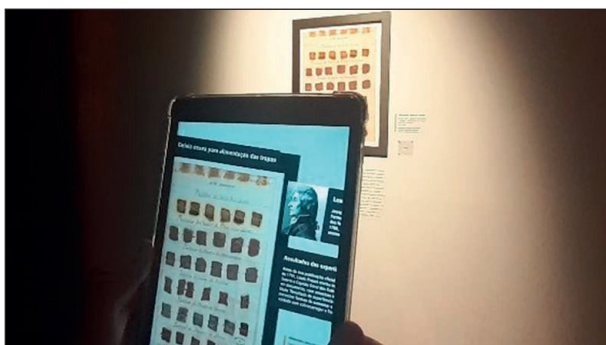

mutatott kulcsdokumentumok széles körben megismertetővé váljanak.²⁸ A kiállítások témái a következők:

1. *kiállítás*: Európa megteremtése: Történelem, emlékezet és az európaiság ezeréves mítosza;
2. *kiállítás*: Száműzetés, migrációs hullám és szolidaritás;
3. *kiállítás*: Európai felfedezések: Az Újvilágtól az új technológiáig.

Mindhárom kiállítás altémákra tagolódik²⁹ és bemutatásuk egymás után kerül sorra a hat levéltári partnerországban.

De mi az a transzmédia kiállítás? A transzmédia tárlat különböző csatornákat és digitális technológiákat használ, ezért a kiállítótérben a bemutatott történetek több eszköz, több platform segítségével jelennek meg. Az EDT-kiállításokon a látogató alapvetően nyomtatott paneleket és azokhoz kötött digitális kiegészítő elemeket talál, pár egyedi vitrinnel kiegészítve. A paneleken a kiállítás anyagának nagyobb részét megtekintheti, de a teljes anyagot csak a digitális katalógusok vagy a nyomtatott katalógus tartalmazza. Emellett egyes kiválasztott panelek előtt interaktív tabletes kijelzők is találhatóak, amelyek arra szolgálnak, hogy az érdeklődő a kiválasztott iratanyagról több háttérinformációt is megtudjon a beépített kiterjesztett valóság technológia (AR) segítségével.

AR technológia használata az Európai felfedezések: Az Újvilágtól az új technológiáig című kiállításon. Helyszín: Torre do Tombo Portugál Nemzeti Levéltár (Fotó: Annabela Ribeiro, Torre do Tombo)

A látogató a tárlaton megtekintheti a házigazda levéltár néhány olyan iratát is, amely eredetiben látható kiállítva, és mellette a kiállítás anyagán alapuló, általa inspirált designer termékeket is. A kiállítások szerves részei a játékpultok, ahol a már említett videojátékokat és kvízzjátékokat lehet kipróbálni. Ezek – és általánosságban a digitális technológia – kiállításra álmódása átfogó feladat volt. Megvalósításában az írországi Munster Műszaki Egyetem fiatal és lelkes munkatársai vettek részt. Nem csak azokat a kiterjesztett valóság (AR) technológiákat dolgozták ki, amelyek egyes kiválasztott iratok „mögé” emeltek

²⁸ Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/activities/exhibitions/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

²⁹ Lásd bővebben: <https://www.digitaltreasures.eu/activities/exhibitions/> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

plusz tudásszintet, de a kiállításon szereplő RPG játékot, infinite runner³⁰ játékot és kvízeket is. Szintén a Munster Egyetem csapata nevéhez kötődik a kiállítási katalógusok egységes látványtervének megalkotása.

Ahhoz azonban, hogy a transzmédia kiállítások médiatartalma előtérbe kerülhessen és az ír kollégák el tudják kezdeni a technológia megálmodását, szükség volt arra, hogy a levéltárosok előzőleg kialakítsák a koncepciót és azoknak megfelelően kiválasszák a kapcsolódó iratanyagot. Mindhárom kiállításnak volt egy-egy vezetője a levéltári partnerek közül, aki kurátorként tevékenykedve megalkotta a tárlat fő szerkezetét és tartalmát. Az 1. kiállításnál (Európa megteremtése) ez Magyarország volt; a 2. kiállítás (Száműzetés, migrációs hullám és szolidaritás) esetében Norvégia; míg a 3. tárlatnál (Európai felfedezések) Portugália.

Mivel az Európa megteremtése néven ismert 1. kiállítás összeállítását az MNL vezette, az itt megszerzett tapasztalat reményeim szerint további, nemzetközi együttműködésekben megálmodott hasonló tárlat létrehozásában is segítséget jelenthet. A kiállítás koncepciójának megalkotásában az jelentette az első lépést, hogy felmértük, a részt vevő közgyűjtemények milyen iratanyagot őriznek. Ebből magától értetődően következett, hogy a kiállításon nem lehetett érdemben egy kronologikus európai történelmet bemutatni – ehhez ugyanis számos kulcsdokumentum elérhetetlen maradt volna. Távolmaradásuk, hiányuk automatikusan devalválta volna a teljes iratgyűjtést, amely egyébként rendkívül kvalitásos merítést eredményezett.

A kronologikus tabló helyett a kiállítás alapja négy témán (pilléren) nyugszik, amelyek az európai tudományt, oktatást és művészetet mutatják be elsőként, az európai sokszínűséget másodikként – ideértve a kulturális, vallási és etnikai sokszínűséget is –, a kereszténység európai megnyilvánulásait és területeit, végül a felvilágosodásban kicsúcscsodó, az egyén szabadságát, az észszerűséget és az egyenlőség eszméit bemutató iratokra alapozott negyedik témát.

A kiválasztási folyamat során a magyar levéltárosok egyrészt az Országos Levéltár, másrészt az MNL megyei tagintézményeinek iratállományát vették górcső alá, harmadrészt a nemzetközi levéltári partnerektől gyűjtötték be a koncepció ismeretében elküldött iratjavaslatokat; e három körből összesen közel százhusz digitalizált iratét. A hazai és nemzetközi javaslatokat ezt követően erősen szűrni kellett, ahol szempont volt az iratanyag tartalma, „üzenete” mellett időbeli viszonylagos elosztottsága, vagy az irattípusok sokfélesége is. A szűkítésben az MNL Vas Megyei Levéltára által szervezett nemzetközi tábor³¹ középiskolás diákjai is a levéltárosok segítségére voltak. A kutatótábor egyik napjának az volt a feladata, hogy a diákok tekintsék át és értékeljék az összegyűjtött iratanyagot, majd érveljenek amellet, vagy épp az ellen, hogy egy-egy irat része maradjon-e

³⁰ RPG (Role-Playing Game) játék: számítógépes szerepjáték, ahol játékosok egy elképzelt világ egy-egy kitalált karakterét személyesítik meg. Infinite runner (vagy Endless runner) játék: egy számítógépes, vagy telefonos applikációban játszható játék, amely során a játékosnak folyamatosan futnia kell, miközben akadályokat kell kikerülnie.

³¹ Lásd bővebben: https://mnl.gov.hu/mnl/vaml/hirek/29_nemzetkozi_leveltari_kutatotabor_2019 (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

a végső válogatásnak, vagy sem. A fiatalok új aspektust adtak ehhez a válogatási folyamathoz: azt, hogy mennyire tudnak kapcsolódni az iratokban felmutatott témákhoz, mennyire van azoknak aktualitása.³² Mivel a projekt egyik célkorosztálya éppen az úgynevezett X generáció volt, ezért levéltári munkába való bevonásuk ennek az elvárásnak is megfelelt. E lehetőséget a későbbi projekteknél is hasznosnak és előremutatónak tartom. Azt a korosztályt bevonni egy kiválasztási folyamatba, amely a levéltáraktól többnyire távolmarad, egyrészt azért hasznos, mert a kollégák új perspektívákkal találkozhatnak, másrészt a fiatalok is érdekeltté és érintetté válnak, vagyis létrejöhet a kapcsolódás e potenciális levéltáhasználó csoport és az intézmények között.

Miután az iratok pontos levéltári leírása, majd előkészítése, esetleges restaurálási feladatok elvégzése és digitalizálása is megtörtént, következett a projektbe bevont történész „ideje”, akinek a kiválasztott iratok és a bennük rejlő történetek kontextusba helyezése, valamint a bevezető szövegek és magyarázó jegyzetek készítése volt a feladata. Nem volt könnyű olyan szakembert találni, aki magas színvonalú szakmai háttérrel, tudományos tevékenységgel rendelkezik, ugyanakkor vállalja, hogy rövid idő alatt egy ennyire széles témakörrel, mint Európa megteremtése írjon. A magyar választás Majtényi Györgyre esett, aki korábban az MNL Országos Levéltára levéltárosa volt, és főiskolai tanárként kutatási területe Magyarország 20. századi társadalom- és kultúrtörténete, valamint a magyar elitek története. Utólagos tapasztalat, hogy amennyiben a végső katalógus- és panelszövegeket nem – vagy nem kizárólag – levéltárosok szeretnék megalkotni, feltétlenül hasznos a kiválasztott szakembert, szakembereket már a koncepció megalkotásakor bevonni a munkába, hogy nagyobb szabadsága legyen a kiállítás anyagának tematizálásában. Az is tény azonban, hogy a levéltárosok szakértelme, irat- és korszakismerete ugyanakkor nélkülözhetetlen a kiválasztáskor.

Miután a történészek által írt szövegek elkészültek, megkezdődött a fordítás, hiszen a program közös nyelve az angol volt.³³ A kiállítások alapvetően kétnyelvűek: az anyanyelv mellett angolul is minden tartalom elérhető. A kiállítási térben ez úgy ölt testet, hogy az elsődleges felületeken magyar szövegek olvashatók, a melléjük elhelyezett fekete-fehér QR kódok mögött olvashatók pedig angol szövegek.³⁴ A katalógusok és panelek, valamint az eredetiben megmutatott iratok leíró szövegeinek fordítása mellett a fordítási feladatok a játékok, kvízek szövegeit is érintették. Szintén utólagos tapasztalat, hogy minden szövegalkotói folyamatnak előbb el kell készülnie és a fordítás csak ezután következhet, mert a párhuzamosan írt és fordított tartalmak rengeteg utójavítási munkát okoztak.

Mindezzel párhuzamosan zajlott a kiállítási tér megtervezése, amelyet a spanyol vezetők által megbízott kiállítástervező designer, Liana Castro végzett. Egységes és letisztult dizájnt alkotott, amely könnyen megépíthető, és a hat kiállító ország teljesen

³² 120-ról előbb 60-ra, majd a táborozók segítségével 50-re sikerült leszűkíteni az iratanyagokat.

³³ Így 1. számú (Európa megteremtése) kiállítás esetében magyarról-angolra, a másik kettő esetében angolról-magyarra fordítás zajlott.

³⁴ A QR kódok színe azért releváns, mert a paneleken a fekete-fehér kódok mellett olykor színes QR-kódok is megjelennek: ezek azok, ahol a már korábban említett, beépített AR-tartalom elérhető, tabletek, vagy ingyenesen letölthető Artivive alkalmazás segítségével.

eltérő kiállítótereire egyaránt rugalmasan adaptálható. Az eredeti elképzelések szerint ez a bútorzat is mozgott volna egyik kiállításról a másikra, míg mind a három transzmédia tárlat mind a hat országban – Ausztriában, Norvégiában, Spanyolországban, Portugáliában, Máltán és Magyarországon is – megjelenik. De, ahogy arra már többször kitértem, a COVID-helyzet jelentősen megváltoztatta a kiállítások megnyitásának eredeti koncepcióját, például ami az ütemezést illeti. 2020-tól kezdődően az eredeti terveket legalább öt (!) alkalommal módosítani kellett. Világossá vált, hogy sem a kiállítási be rendezéseket, sem az eredeti iratanyagot nem lehet a határokon átszállítani, így mindhárom transzmédia tárlat mind a hat helyszínen szükségszerűen máshogy kellett, hogy megjelenjen. A közös arculati és bútor dizájnhoz azonban továbbra is minden partnernek alkalmazkodnia kellett.

Végeredményben minden partnerlevéltár más és más ütemterv szerint mutatta/mutatja be a három kiállítást, 2021 és 2022 folyamán.³⁵ Míg Portugáliában az első két kiállítás bemutatása már megtörtént és a cikk írásakor az utolsó megnyitójukra készültek, addig Magyarországon az MNL 2022 márciusában még csak az első kiállítását mutatta be – ez a 3. számú kiállítás, amely az európai felfedezések témakörét járja körbe³⁶ –, osztrák kollégáink pedig májusban nyitották meg az első EDT kiállításukat, amikor Magyarországon már a 2. volt látogatható. E téren tehát nagy a különbség a kiállító országok időbeosztása között.

Magyarországon a COVID-helyzet alakulása nem csupán a kiállításmegnyitók időbeli eloszlását, de a kiállítás fizikai elhelyezését is súlyosan befolyásolta. Az MNL Országos Levéltára főépületében ugyanis az első járványügyi lezárást nem sokkal megelőzően tervezték megnyitni A nemzet emlékezete – A magyar történelem mérföldkövei című kiállítást³⁷, amelyet az EDT-transzmédia tárlatok követtek volna. A lezárások miatt azonban A nemzet emlékezete tárlatot nem lehetett a tervezett időben lebontani, mivel látogatottsága a korlátozások, lezárások miatt erősen elmaradt az elvárt és remélt szinttől. A három EDT-kiállítást tehát új helyszínre kellett adaptálni, hogy a két program párhuzamosan futhasson. Ez különösen nagy kihívásnak bizonyult, mivel a Liana Castro által tervezett installáció az MNL Országos Levéltárának kiállítóterére készült. Az új helyszín a Várkert Bazárban egy igényes, kiemelkedő, turisták által látogatott tér, amelyet néhány éve teljesen felújítottak, de a klasszikus kiállítóteréhez képest eltérő paraméterekkel rendelkezik (korábban egy borospince volt a Budai Várhegy oldalában). Az első kiállítás 2022 áprilisáig volt látogatható, a második és harmadik kiállításmegnyitő pedig 2022 májusában és nyár végén valósult meg.

E témában nehéz érdemi konklúziót levonni, mivel folyamatos vis maior-sorozat nehezítette a megvalósulást. Míg a kiállítások bemutatását a COVID világjárvány külön-

³⁵ Lásd még: https://www.digitaltreasures.eu/wp-content/uploads/2022/01/2022-01_Infografia-timeline.pdf (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

³⁶ https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/europa_digitalis_kincsei_az_mnl_uj_kiallitasa_a_varkert_bazarban (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

³⁷ https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_nemzet_emlekezete_a_magyar_tortenelem_merfoldkovei (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

bőző hullámai árnyékolták be folyamatosan, addig 2022 elején Ukrajnában már egy új, Európát és a világot is érintő, ezúttal háborús folyamat indult el. Ezért különösen és tragikusan aktuális mindhárom transzmédia kiállítás témája, amelyek – többek között – az európaiság értékeivel, a háborúk elől menekülő migrációval és a nagy világválságok hatásaival foglalkoznak.

III. Új célközönség elérése

E munkaterület a fiatal és az úgynevezett „ezüst generáció” mint aktív felhasználók elérését és a levéltári szintérre való bevonását valósította és valósítja meg, változatos módon.³⁸ Amint arról már korábban szó esett, a digitális levéltári anyagot felvonultató gyűjtemények virtuális felhasználói nagyjából hasonló profilúak, mint a levéltári kutatótermekben megjelenő kutatók: többnyire a társadalomtudományok egyes tudományágaiban dolgozó szakemberek, tudományos kutatók és levéltárosok, az ő egyetemi diákjaik, valamint történelemkedvelők és családtörténet-kutatók. Ezért volt dedikált cél, hogy a projekt új célcsoportok felé nyisson. Ennek érdekében egy sor kísérleti pilot tevékenység született, amelyek közül több is egyértelműen kapcsolódik az előző munkacsomagokhoz.

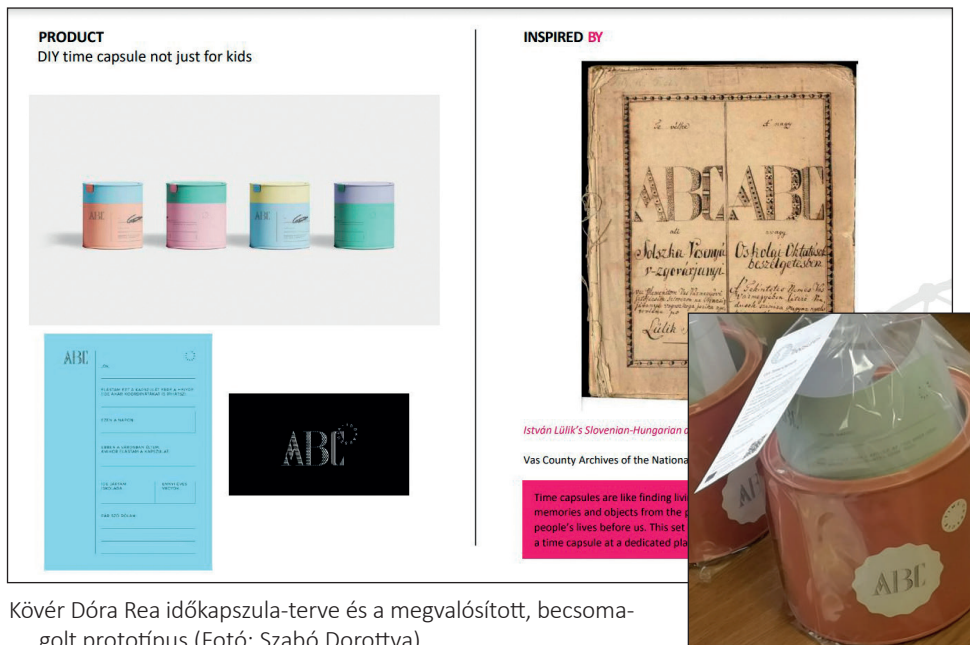
A kísérletek között elsőként két olyan nemzetközi pályázatot említék, amelyek a fiatal korosztályt szólítják meg. Mindkét versenyfelhívás külön internetes oldalt is kapott, amelyek hasonló struktúrával rendelkeznek: a menüben a pályázók inspirációul szolgáló iratanyagot találhatnak – az 1. EDT-kiállítás (Európa megteremtése) kibővített iratválogatását – idővonalal, galériával. Mindkét pályázat határideje lejárt már, eredményhirdetésük és díjazásuk viszont a cikkírás pillanatában még nem történt meg.

A gimnazisták számára kiírt pályázat, a Young Digital Treasures (Ifjúsági Európai Levéltárak),³⁹ azokat a diákokat szólította meg, akik otthon vannak a média tartalomgyártásban, szeretnek írni, rajzolni vagy akár podcastot készíteni. A benyújtott pályázatoknak tartalmaznia kellett az Európa megteremtése című EDT-kiállítás egy kiválasztott iratának szabadon értelmezett, multimédián keresztül megalkotott bemutatását. A megfelelő formátum (vers vagy szabadvers, kép, hanganyag, videó, fénykép stb.) kiválasztásával a versenyzők multimédiás bemutatót alkottak arról a kiválasztott dokumentumról, amely szerintük európaiságunk meghatározója. A pályázat nyereségéért Norvégia, Málta, Portugália, Spanyolország, Írország, Ausztria és Magyarország legsikeresebb pályázói egy nemzetközi tábor résztvevői lehettek 2022 nyarán Budapesten, az MNL vendéglátásában. Itt a diákok egyrészt bemutathatták társaiknak versenymunkáikat, másrészt levéltári foglalkozásokon vehettek részt és elkészíthették az Ifjúsági Európai Levéltárak időkapszuláját. Ez az időkapszula az egyik olyan designer képzőművészeti termék, amelyet Kövér Dóra Rea készített az EDT-projekt számára.⁴⁰

³⁸ Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp3-working-with-new-target-audiences/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

³⁹ A pályázati honlap: <https://www.youngdigitaltreasures.com/> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

⁴⁰ A kapszula és további designtervei megalkotásáról Reával 2021. őszén készítettem interjút. Angol

Kövér Dóra Rea időkapszula-terve és a megvalósított, becsomagolt prototípus (Fotó: Szabó Dorottya)

A fiatal filmesek számára meghirdetett pályázat, a Treasures in Archives (Kincsek a levéltárakban)⁴¹ pedig olyan professzionális filmkészítőket, produkciós irodákat, pályakezdő alkotókat, filmművészeti iskolai hallgatóit kívánt elérni, akik rövid dokumentumfilm vagy animációs rövidfilm elkészítését vállalták. Az inspirációul szolgáló iratanyagválogatás itt is az Európa megteremtése című transzmédia kiállítás kibővített anyaga volt. A pályázóknak rövid videót kellett készíteniük a projektről, amelyben az egyes dokumentumok kiválasztásának főbb indokait és az általuk alkalmazni kívánt kreatív megközelítést mutatták be. Emellé kellett küldeniük egy rövid rendezői videót is, amelyben a készítő bemutatja a saját projektjét. A pályázat nyertesei szerződést nyertek a film forgatásának lebonyolítására, amelynek bemutatására 2022 őszén kerül sor az ICARUS éves konferenciáján szervezett kiállításon. Emellett részt vettek az írországi, corki székhelyű Munster Műszaki Egyetem nemzetközi konferenciáján 2022 áprilisában. A konferencia során a résztvevőknek lehetőségük lesz a nyertes projektjeik bemutatására, valamint szakmai eszmecsérére versenytársaikkal és az MTU kollégáival.

Míthogy a versenyek számos szálon kapcsolódnak a Munster Műszaki Egyetem munkájához, ezek lebonyolítását és megelőzően a pályázati honlapok kialakítását és tartalmi feltöltését az ír kollégák végezték. A korábban Corki Műszaki Intézet névre hallgató felsőoktatási intézmény egyik szervezeti egysége, a Department of Technology

változata az alábbi linken olvasható: <https://www.digitaltreasures.eu/designer-products-interview-with-dora-rea-kover-designer-from-hungary/> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

⁴¹ A pályázati honlap: <https://www.treasuresinarchives.com/> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

Enhanced Learning (Technológia-alapú tanulásért felelős tanszék) volt az EDT partnere. Technológiával támogatott tanulás és e-learning tervezés és fejlesztés, valamint oktatástervezés terén kifejlesztett gyakorlatuk, tapasztalataik nem csak a két pályázat kiírásában volt hatalmas segítség, de például annak az Archival Literacy Online Course (Levéltári írástudás online tanfolyam) e-learning tananyagcsomagának is az elkészítésében is,⁴² amelynek három modulja a levéltárhasználat különböző rétegeibe kívánja bevezetni a felhasználót – tanárokat és diákokat egyaránt. Fel kellett ugyanis ismerni, hogy a levéltárakban őrzött iratok felkutatása és értelmezése olyan speciális ismereteket igényel az avatatlanok részéről, amelyek igénylik, hogy külön oktatás legyen elérhető a levéltári állományokban való kutatás alapjairól is. Erre a hagyományos előadások és iskolai bemutatók nem feltétlenül elegendők, ráadásul sok esetben az iskolák számára önmagában nehézséget okoz, hogy a levéltárak által kínált levéltár-pedagógiai lehetőségeket integrálják a feszített tempójú oktatásba és az amúgy is bőséges tananyagba.

Az 1. modul a levéltárak fontosságát és használatának alapjait mutatja be, erősen általános szempontrendszerből. A 2. modul már gyakorlatiasabb jellegű és arra fókuszál, hogy milyen személyes „irat-lábnyomot” hagyunk a világban, hogy alakul ki egy személyes hagyaték és mi tekinthető egy későbbi idősík perspektívájából nézve levéltári iratanyagának otthon őrzött személyes és családi iratainkból. A 3. modul hozza a leginkább kézzelfogható, konkrét példákat. Három témára – a pandémia és járványok, a gazdasági válságok és a migrációs hullámok – koncentrálna kínál forrásgyűjteményt a tanároknak, kifejezetten olyan iratokra alapozva, amelyek bemutatása integrálható a tanítási gyakorlatba. Ezeket a modulokat a levéltár által megbízott – angolul tanító – oktatók egy csoportjával tesztelték 2020–2021 során. A tananyaghoz spanyol nyelvű változat is készült.

Az EDT-projekt az aktív idősök elérését is kiemelt fontosságúnak tartja, akiket előbb egy olyan kérdőívvel interjúoltak meg a levéltárak, amelynek célja közös, páneurópai érdeklődési területek meghatározása volt e célcsoport egyedi igényeinek felmérésével együtt, mind a tartalom, mind a digitális írástudás tekintetében. Az MTU által koordinált, több mint 500 potenciális felhasználó körében végzett kutatás és felmérés a projekt első évében elkészült, s azon a magyar ezüstgeneráció tagjai is részt vettek. A beérkező válaszok kiértékelése volt a következő lépcsőfok a crowdsourcing – közösségi önkéntesség – fajtájának és témakörének megállapításában. A crowdsourcing egy olyan speciális forrástermelő modell, amelyben a részt vevő egyén vagy közösség hozzájárul egyes szolgáltatások, ötletek megvalósításához, nem kereskedelmi célú munka elvégzésével.⁴³ Hogy e közösségi önkéntességet az EDT-be éppúgy, mint a levéltári életbe általánosságban be lehet-e illeszteni, a projektvezetés az első munkaterület részfeladataiban megvizsgálta – és vizsgálata biztató eredménnyel zárult. Az új üzleti modell(ek) kidolgozása során egyértelművé vált, átgondolt pilot programokkal a levéltárak az ezüstgeneráció tagjait az önkéntességen keresztül „aktív felhasználókká” tehetik.

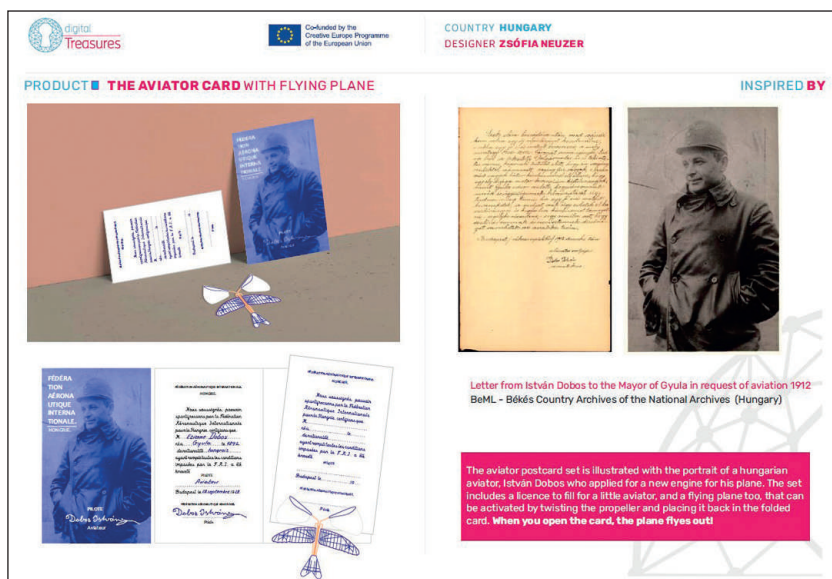
⁴² Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp3-working-with-new-target-audiences/archival-literacy-online-course1/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁴³ Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/crowdsourcing-bringing-together-archives-and-their-users/> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

E program keretében 2021 nyarán minden levéltári partner kiválasztott egy olyan iratanyagot a saját állományából, amelyet önkéntesek munkájának bevonásával kezdett el feldolgozni. A Norvég Nemzeti Levéltár az I. világháború előtt írt oslói anyakönyvi kartonokat, a Máltai Nemzeti Levéltár egy 1905–1966 közötti bevándorlási nyilvántartást, a Spanyol Állami Levéltár a Buenos Aires-i spanyol konzulátus 1930-as évekből származó útlevél-nyilvántartó könyveit, a portugál Torre do Tombo Nemzeti Levéltár kegyeleti nyilvántartást, az MNL pedig az 1828-as országos népszámlálást választotta.

Az önkéntesek toborzása 2021 őszén zajlott, ami olyan értelemben első alkalom volt az MNL életében, hogy az intézmény először ekkor hirdetett paleográfiai-átírói munkalehetőséget önkéntesek számára. Természetesen a levéltár olyan jelentkezőket várt, akik már jártasak voltak a családtörténet-kutatásban és nem okozott nekik gondot a korabeli írással lejegyzett személynevek értő elolvasása. Az önkéntesek feladata az volt, hogy algoritmusok segítségével megalkotott névfelismeréseket⁴⁴ pontosítsanak, ezzel tanítva a szoftvert a további pontosságra és az automatikus szövegfelismerésre. Az ehhez kiválasztott iratanyag magyar részről tehát az 1828-as országos adóalap-összeírás volt, azon belül pedig a szabad királyi városok névjegyzékei. (A témáról és a folyamatról, amely az iratanyag kiválasztásától az útmutató megalkotásán át⁴⁵ az önkéntesek toborzásáig, támogatásukig és a pilot sikeres lezárásáig tartott, az átíró önkéntesek koordinátora, Szerényi Ildikó főlevéltáros kollégám átfogó összefoglalója olvasható a Levéltári Szemle

Neuzer Zsófia aviator képeslap-terve

⁴⁴ Ezeket a Valenciái Műszaki Egyetem által továbbfejlesztett szoftver, a TranSkriptorium algoritmusai alkotta meg.

⁴⁵ Az útmutató anyaga elérhető itt: https://mnl.gov.hu/sites/default/files/orszagos_leveltari_paleografiai_peldatar_friss.pdf (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

jelen számában.) Annyit azonban összefoglalóul meg lehet állapítani, hogy a levéltár az átíró önkéntesek segítségével elvégezte a korábbi, algoritmus által végzett automatikus átírás felülvizsgálatát. E munka révén javult a szoftver kézírás-felismerő képessége, a végeredmény pedig pontosabbá vált. Az átíró önkéntesek munkájának eredményeképpen minden reményünk megvan arra, hogy az MNL a pontosított algoritmus eredményeit felhasználva a teljes 1828-as összeírás névjegyzék-anyagát átírja és a közeljövőben adatbázisba rendezve közreadja. Sőt. Az arra vállalkozó átíró önkénteseknek 2022-ben az MNL új feladattal készül, ezúttal nem egy algoritmus által automatikusan átírt szöveg javításával, hanem egy-az egyben átírással.

A crowdsourcing tevékenységhez a projekt több személyes találkozáson alapuló workshopot, vagy esemény is tervezett, de a COVID-helyzet ezeket a találkozókat is az online térbe szorította zömmel. A bevezető rendezvény – két pandémiás hullám között – megvalósulhatott 2021 őszén, ahogy az átíró önkéntesek munkáját megköszönő exkluzív kiállításvezetés is személyes alkalom. A megtekintendő kiállítás természetesen az éppen aktuális, a Várkert Bazárban látogatható *Európai felfedezések* EDT-kiállítás. A projekt többi eleméhez nem csak a kiállítás-látogatással kapcsolódunk, de például az önkéntesek számára adott egyedi ajándékkal is, mely a Neuzer Zsófia tervezte aviatikus levelezőlap.⁴⁶ Ez is egy módja annak, hogy egy szerteágazó projekt egyes, látszólag nem feltétlenül összetartozó elemeit mégis össze lehessen kapcsolni.

IV. Kommunikáció és információterjesztés

A Kommunikáció és információterjesztés munkaterület a fent meghatározott, szerteágazó tevékenységek mind több platformot érintő bemutatását vállalta az online térben.⁴⁷ A projektnek egyértelmű kommunikációs célja van, hiszen nemcsak új üzleti modellek meghatározására és új célcsoportokkal való együttműködésre irányul, hanem arra is, hogy felkeltse az érdeklődést a levéltári partnerintézmények digitalizálási és állományvédelmi munkái iránt. Ezért a projekttevékenységek egy részét úgy tervezték meg, hogy stratégiaileg mind a már meglévő kutatói bázist meg tudja szólítani, mind az új célközönség figyelmét fel tudja kelteni, különösen a második (kiállítások) és a harmadik (fiatalokkal és idősebb célközönséggel végzett munka) munkaterülettel kapcsolatban.

Az EDT-projekt céljainak és eredményeinek széleskörű és hatékony népszerűsítése érdekében konkrét, célzott és strukturált kommunikációs stratégiát követ, amely számos, a nagyközönség elérésére irányuló üzenetet tartalmaz. A kommunikációs stratégia a SMART-célkitűzéseket⁴⁸ szem előtt tartva valósul meg: specifikus, mérhető, elérhető, releváns és időszerű kritériumokat követ.

⁴⁶ Cikk a levelezőlapról az ihletést adó irat pátriájából, Gyuláról: <https://kultura.hu/leveltari-dokumentum-ihletett-meg-egy-magyar-designert/> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

⁴⁷ Bővebben lásd: <https://www.digitaltreasures.eu/activities/treasures-archives/> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁴⁸ A témával kapcsolatban például az alábbi, angol nyelvű blogbejegyzést ajánlom: <https://www.margotnote.com/blog/2019/01/14/developing-goals> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

Záró gondolatok

Egy még folyamatban lévő, le nem zárt projektről összegzést írni kockázatos vállalkozás, hiszen European Digital Treasures egyes eredményei még 2022 második felében, vagy a következő években érnek be.

Az EDT alapjául szolgáló transzmédia kiállítások tematikája húsba vágóan aktuális – még a tervezettnél is inkább –, és a vállalkozást a pandémia minden olyan ponton érintette, amely személyes interakciókra, találkozásokra épített. A sok nem várt módosítás az egész projekt utóéletét befolyásolhatja. Reményre ad azonban okot, hogy a vállalkozás alapja a digitális világ felé való nyitás, és mivel az EDT-projekt konkrét, megosztható tudást, tartalmakat, eszközöket és tárgyakat is kidolgozott a levéltári szektor számára, ezek fenntarthatósága megadja a lehetőségét annak, hogy a projekt eredményeit hosszabb távon is fel lehessen használni.

Kulcslinkek gyűjteménye⁴⁹

Partnerintézmények

<https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/archivos/portada.html>
<https://www.arkivverket.no/>
<https://nationalarchives.gov.uk/>
<https://antt.dglab.gov.pt/>
<https://www.icar-us.eu/>
<https://www.mtu.ie/courses/cork>
<https://mnl.gov.hu/>

Pályázati oldalak

<https://www.youngdigitaltreasures.com/>
<https://www.treasuresinarchives.com/>

Egyéb említett weboldalak

<https://www.archivesportaleurope.net/hu>
<https://www.europeana.eu/hu>
<https://www.monasterium.net/mom/home>
<https://adatbazisokonline.hu/adatkezeles>
<https://kezai.hu/>
<https://www.margotnote.com/blog/2019/01/14/developing-goals>

A projekt oldala

<https://www.digitaltreasures.eu/>
<https://www.digitaltreasures.eu/news/>
<https://www.digitaltreasures.eu/new-business-models-workshop/>
<https://www.digitaltreasures.eu/exhibition-materials/>
<https://www.digitaltreasures.eu/activities/exhibitions/>
<https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp-1-new-business-models-for-european-archives-in-the-xxi-century/>
<https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp-1-new-business-models-for-european-archives-in-the-xxi-century/artistic-residencies/>
<https://www.digitaltreasures.eu/activities/wp3-working-with-new-target-audiences/>
<https://www.digitaltreasures.eu/archival-literacy-online-course-webinar/>
<https://www.digitaltreasures.eu/crowdsourcing-bringing-together-archives-and-their-users/>
<https://www.digitaltreasures.eu/activities/treasures-archives/>

⁴⁹ A letöltések időpontja: 2022. március 31. – 2022. április 1.

Szerényi Ildikó

Az 1828. évi országos összeírás feldolgozása mesterséges intelligencia támogatásával és önkéntesek segítségével

2021 folyamán a Magyar Nemzeti Levéltár a European Digital Treasures (Európa Digitális Kincsei) nemzetközi projekt keretén belül nagyszabású, innovatív önkéntes programot valósított meg. A programra jelentkezők eddig egyedülálló módon vállalhattak részt a levéltár szakmai munkájában, az 1828-as országos összeírás kézírásfelismerés alapján kereshetővé tett adatbázisának előkészítésében, értékes és pótolhatatlan támogatást nyújtva egy állami kulturális intézménynek.

Az önkéntesek feladata az 1828-as országos összeírásból készülő, névre kereshető adatbázis közzétételének előkészítésében való részvétel volt. Mivel az önkéntes program által megvalósított társadalmi innováció szorosan kötődik az újító informatikai fejlesztésekhez (mesterséges intelligencia alapú kézírás-felismerő szoftver használata), ezért a projektleírásban először a projekt innovatív jellegének technológiai, ezt követően pedig társadalmi aspektusait ismertetem.

A projekt háttere

A családtörténet-kutatások az elmúlt időszakban – elsősorban a feldolgozást segítő technológiai lehetőségek fejlődésének köszönhetően – új lendületet vettek, a felhasználók többsége szerte a világon genealógiai tartalmakért keresi fel a levéltárakat. Az intézmények a megnövekedett társadalmi igényt csak újszerű megoldásokkal tudják hatékonyan kiszolgálni, részben az automatikus feldolgozási lehetőségek jobb kihasználásával, részben új munkavégzési formák alkalmazásával.

A Magyar Nemzeti Levéltár az elmúlt tíz évben igen nagy tapasztalatot szerzett a digitalizált levéltári iratok optikai karakterfelismeréssel (OCR = optical character recognition) kereshetővé tett publikálásában. Az újabb és újabb informatikai újítások megjelenésével ma már a gépi kézírás-felismerés (HTR = hand-written text recognition) jelenti a legújabb kihívást – és lehetőséget – a levéltári szakma számára itthon és külföldön egyaránt. A levéltári iratok jelentős része hazánkban kézírással keletkezett, mivel Magyarországon az állami hivatalokban az írógéphasználat csak a 20. század elején vált elterjedtté. Jogosan merül fel tehát az igény a kutatói társadalom részéről a gépi kézírás-felismerés és az ebből fakadó előny, a kutatást sokszorosán megkönnyítő kereshetőségi funkció iránt. A gépi kézírás-felismerés gyakorlati levéltári alkalmazásához a European Digital Treasures nevű nemzetközi projekt biztosította a keretet.

2021 nyarán a Valenciái Műszaki Egyetem egy átírási algoritmust dolgozott ki a Transkribus kézírás-felismerő szoftver segítségével, a projektben részt vevő levéltárak egy-egy

homogén irategyüttesére alapozva. A nemzetközi projektben közreműködő levéltárak a Magyar Nemzeti Levéltár mellett Málta, Norvégia, Spanyolország és Portugália nemzeti levéltárai voltak. A résztvevők feladata az volt, hogy egy előzetesen feldolgozott iratanyag gépi tanulással felismertetett verzióját további tanítással tökéletesítsék.

A mesterséges intelligencia közgyűjteményi környezetben történő használata hazánkban már nem számít teljes egészében újdonságnak, hiszen azt a Magyar Nemzeti Levéltár a Szovjet táborok magyar foglyai elnevezésű adatbázis indexelésénél is igénybe vette már. A Transkribus kézírás-felismerő program tesztelését Magyarországon közgyűjteményi területen először a Petőfi Irodalmi Múzeum Digitális Bölcsészeti Központja¹ kezdte meg.

A felhasznált iratanyag

Az előkészítés során a projektben részt vevő minden nemzeti levéltár maga döntött arról, hogy mely családtörténeti vonatkozású iratanyag digitális másolatát dolgozzák fel egységes szempontok alapján. Az egységes szerkezetű, egységes időkörrrel és a lehetőségekhez képest egységes kézírással keletkezett levéltári irategyüttesek feldolgozásra való kiválasztása segítette a gépi kézírás-felismerés hatékonyságát, ám természetesen fontos szempont volt még a kiválasztott iratanyagok iránti kutatói figyelem is. E szempontrendszer alapján a levéltáros kollégák és az egyes országok önkéntesei Máltán kivándorlási nyilvántartásokat, Norvégiában lakcímnnyilvántartásokat, Portugáliában kegyelmi kérvényeket, Spanyolországban pedig útlevél-nyilvántartásokat dolgoztak fel.

A Magyar Nemzeti Levéltárnak egy 2020-as kormányhatározat² értelmében kiemelt szakmai feladata lett a családtörténeti források feltárása és digitalizálása, az eredeti iratok digitális másolataihoz való elektronikus hozzáférés elősegítése, a családtörténeti kutatásokat elősegítő tartalom- és szolgáltatásfejlesztések megvalósítása, mindezek élmenyszerű bemutatása, valamint a családtörténeti kutatások módszertani támogatásának díjmentes szolgáltatásként történő ellátása. Az intézményhez érkező kutatói kérések igen nagy részét családfakutatási tárgyú megkeresések teszik ki, ezért a feldolgozandó iratanyag kiválasztásánál annak családtörténet-kutatási hasznosíthatósága kiemelkedően fontos szempont volt. Így esett a választás a család- és helytörténészek által igen gyakran kutatott, de eddig digitális másolatban még közzé nem tett 1828-as országos összeírásra.³ A 190 ezer képfájlból álló teljes irategyüttesben mintegy száz különböző kancelláriai kézírás ismerhető fel, ezért a kézírás-felismerő szoftver eredményeinek pontosításához nélkülözhetetlen volt az önkéntesek által hozzáadott humán erőforrás, az algoritmus által automatizáltan felismert és átírt nevek jóváhagyása vagy javítása.

Az 1828-as összeírásból internetes adatbázis készül, amelynek szakmai előzményei közé tartozik a 2010-es évek elején közzétett 1715-ös és 1720-as összeírás. Utóbbiak a Magyar Nemzeti Levéltár által kezelt Adatbázisok Online felületen érhetők el és

¹ Az említett szervezeti egységet azóta az Országos Széchényi Könyvtárba integrálták.

² Magyar Közlöny, 2020/288. szám, p. 10718.

³ HU-MNL-OL-N 26

a kutatók körében igen népszerűek. Ezekben az adatbázisokban a neveket levéltárosok gyűjtötték ki és rendezték adatbázisba, hagyományos módon, többévi munkával. Ahogy az említett 18. századi összeírások esetében, úgy az 1828. évi összeírást is a lakosság adóképességének felmérése céljából készítették. Az összeírás neveket és gazdasági adatokat tartalmaz a történelmi Magyarország teljes területére vonatkozóan, amely 53 közigazgatási egységet (jellemzően a vármegyéket) és a külön egységbe rendezett szabad királyi városokat öleli fel. Az összeírást egy adott időpontban állították össze, így szerkezetileg egységes képet mutat. Terjedelme és országos kiterjedése folytán összesen mintegy száz különböző összeíró kézírásával készült ívek találhatók az iratanyagban. A dokumentum olyan történelmi korszakban készült, amikor még nem léteztek a mai egységesen kidolgozott helyesírási szabályok és irányelvek. Az összeírást végző hivatalnokok ugyanakkor egy bizonyos kézírásai módszert sajátítottak el, és munkájuk során többnyire törekedtek a jól olvasható, helyenként kalligrafikusnak is nevezhető íráskép használatára.

Adatbázis-szerkesztés önkéntesekkel – crowdsourcing

A közösségi jellegű adatbázis-szerkesztési projekt elsődleges célja a potenciális adóalanyok neveinek kigyűjtése, az összeírás személynévre kereshető digitális forráskiadás formájában történő közzététele volt. Családtörténet-kutatási szempontból ugyanis az adót fizető alattvalók személynevei a legfontosabb adatok, az egyes nevekhez és személyekhez tartozó vagyoni, gazdasági és egyéb adatokat a munka jelen fázisában másodlagos fontosságúnak ítéltük, ezeket későbbi levéltári digitalizációs projektek keretében lehet feldolgozni. Mivel az adatbázis publikálásakor nem csupán a megtalált és közzétett névadatokat, de az iratok digitalizált képeit is publikálja majd a levéltár, az adatbázis által kiadott találatok ellenőrizhetők lesznek, az adóalanyok neve mellett megjelenő gazdasági és egyéb adatokat a kutatók az iratokból elolvashatják, így módon pedig ezek a kiegészítő információk is hozzáférhetővé és értelmezhetővé válnak.

A kézírás egyéni vonalvezetést, egyedi stílusjegyeket tartalmazó betűkép, ennek megfelelően az emberi szem számára is körülményesebben olvasható a nyomtatott vagy írógéppel írt szövegnél. Ez a nehezebben olvasható jelleg a mesterséges intelligencia segítségével felismertetett szövegek esetében is érvényesül. A kézírás-felismerő szoftver tanulás útján sajátítja el a kézzel írott szöveg felismerését. Mivel minden irategyüttes eltérő írásképpel rendelkezik, ezért a különböző levéltári iratokhoz különböző tanító modellt kellett létrehozni az algoritmus számára.

A Magyar Nemzeti Levéltár a projektben az új technológiát innovatív módon a crowdsourcing megoldással kombinálta, amellyel egyidejűleg szolgált több társadalmi célt. A crowdsourcing során a hagyományos esetben saját munkatársak által elvégzett feladatokat a szervezettől független személyek nagy csoportja végzi, önkéntes alapon, többnyire online formában. Az ilyen típusú munkavégzés során általában a crowd⁴ minden tagja csupán egy kis részlettel járul hozzá a teljes feladat elvégzéséhez. A crowdsourcing

⁴ angolul: tömeg

alkalmazására Európában mind üzleti jellegű, mind közhasznú, nonprofit felhasználás területén vannak pozitív példák és a felhőalapú online szolgáltatások előretörése mellett az internet egyik legerősebb trendjévé vált az elmúlt években. A száz százalékig online és otthonról végezhető önkéntes feladat teljes mértékben illeszkedett a crowdsourcing koncepcióhoz, amely közgyűteményi-kulturális területen Magyarországon újdonságnak számított. Emellett a projektet útjára indító intézmény maga sem tudhatta előre, hogy az általa megszervezett feladatra szám szerint hány, illetve milyen kompetenciával rendelkező személy fog jelentkezni.

Az önkéntesek 2021 szeptemberében indított toborzása minden várakozást felülmúlóan sikeresnek bizonyult: az első két nap alatt százan jelentkeztek, s ezzel be is telt a létszám.⁵ A feladatra az ország minden tájáról, sőt a határon túlról, Svédországból, az Egyesült Királyságból és a határon túli magyar területekről is jelentkeztek. A programban végül közel hetvenen vettek aktívan részt, jelentős részük az idősebb korosztályhoz tartozott. A levéltár ezzel tudatosan kiemelt társadalmi célt is támogatott: a nyugdíjas korú generáció nagyobb társadalmi szerepvállalását, aktivitását ösztönözte, ami nem csupán elvégzendő feladatot, de valóban izgalmas programot is kínált a történelem iránt érdeklődő önkéntesek számára.

A koronavírus világjárvány miatti korlátozó intézkedések, az alacsonyabb létszámmal megtartott, vagy elmaradó kulturális rendezvények, illetve a közintézmények hosszú zárva tartása idején amúgy is különösen fontos szempont volt akár a fiatalabb, de még inkább az idősebb korosztály elszigeteltség-érzésének csökkentése. A teljes egészében számítógépről, otthonról végezhető, ám mégis folyamatos online kommunikációt igénylő, erős közösségépítő jelleggel bíró önkéntes feladat egyúttal azt is megmutatta, mennyire sikeres lehet egy olyan, gyakran a személyes találkozásokon, jelenléten nyugvó szolgáltatásokat nyújtó kulturális intézmény, mint a levéltár, a virtuális térben, mennyire erős közösségi jelenlétet képes produkálni, és mennyire képes innovatív módon alkalmazkodni a világjárvány okozta váratlan kihíváshoz. Az elvégzendő munka ugyanis nem csupán az önkénteseket toborzó és munkájuk eredményét felhasználó közgyűtemény számára járt haszonnal, de maguk az önkéntesek számára is kétségtelenül élvezetes, szellemi kihívást jelentő feladatnak bizonyult, amelyet leginkább a rejtvényfejtéshez lehet hasonlítani.

A projekt lebonyolítása

Toborzás

Az önkéntesek toborzása elsődlegesen a közösségi médiában, a Magyar Nemzeti Levéltár Facebook-oldalán kezdődött, onnan pedig megosztásokkal gyorsan elterjedt az interneten. Mire az intézmény a saját honlapján és a sajtóban is közzétette volna a felhívást, addigra már körülbelül száz érdeklődő jelentkezett a feladatra. Emiatt az intézmény

---

⁵ A résztvevő országok közül Magyarország koordinálta a legtöbb közreműködőt.

a jelentkezést ekkor már le is zárta. A Magyar Nemzeti Levéltár alapvetően nem válogatott az önkéntesek között, minden jelentkezőnek lehetőséget biztosított a projektben való részvételre, ugyanakkor a feladatra vállalkozóknak lehetőségük volt a saját kompetenciáikat tesztelni egy játékos kvíz formájában, amelynek keretében felmérhették, hogy mennyire helyesen tudják elolvasni az egyes személyneveket. Az előzetes regisztráció keretében kitöltötték egy kérdőívet is, amely során arra vonatkozó kérdésekre is válaszoltak, hogy van-e szövegátírási tapasztalatuk és foglalkoztak-e már korábban családfakutatással. Így összességében többnyire valóban olyan személyeket sikerült megszólítani, akik a levéltári kutatás területén már rendelkeztek tapasztalatokkal. A jelentkezők iskolai végzettségére vonatkozó követelmény nem szerepelt a felhívásban, ám elsősorban kvalifikáltabb, idegennyelv-tudással is rendelkező személyek jelentkeztek.

Projektindítás és munkafolyamat

A toborzás lezárulása után az önkéntes program nyitóeseményére 2021. október 1-jén került sor Szabó Dorottya főlevéltáros, osztályvezető moderálásával a Magyar Nemzeti Levéltár Bécsi kapu téri főépületében. Az elsősorban az idősebb generáció tagjaiból álló, eredetileg 79 regisztrált önkéntes közül mintegy harmincan vettek részt személyesen az eseményen – a járványhelyzet és az érvényben lévő szabályozások ekkor éppen megengedték a rendezvény mérsékelt személyes jelenléttel történő megtartását –, a többiek pedig telekonferencia segítségével követhették élőben az előadásokat, amelyeket később visszaneézhettek egy link segítségével. Az előadások tartalma kapcsolódott a projekt tárgyához, előkészítette és bevezette azt a tudásanyagot, amelyre az önkénteseknek alapszinten szükségük volt, nemcsak munkájuk pontosabb elvégzéséhez, de ahhoz is, hogy tisztában legyenek annak jelentőségével, valamint azzal, hogy egy-egy kis „mozaik”, egy-egy adat milyen fontos szerepet tölthet be az ismerethalmazban, amely végül összefüggések és következtetések során át vezet a múlt jobb megismeréséhez és az eredményes kutatáshoz. Szatucsek Zoltán a Magyar Nemzeti Levéltár Innovációs és Informatikai Igazgatóságának vezetője köszöntötte az önkénteseket, ezt követően az összeírásokról mint levéltári irattípusról hangzott el előadást Szirtes Zsófia főlevéltárostól, majd H. Németh István főosztályvezető a szabad királyi városok történetéről beszélt, mivel a projektben résztvevők e települések névanyagának átírására és ellenőrzésére vállalkoztak. Szerényi Ildikó főlevéltáros, a projekt önkéntesekért felelős koordinátora ismertette részletesen az elvégzendő feladatot és a kezelőfelületet, amelyen a munkavégzés zajlott.

Bizonyára sokakban felmerül a kérdés, hogy miért pont a szabad királyi városok összeírási ívei szolgáltatták az önkéntesek által ellenőrzendő iratanyag jelentős részét. A szabad királyi városokra vonatkozó összeírási ívek a teljes iratanyag reprezentatív részét képezik, ugyanis a történelmi Magyarország teljes területét lefedik, íráskéjük pedig kellően változatos ahhoz, hogy a teljes iratanyagra vonatkozóan mintául szolgáljanak. A Civitates sorozat az N 26 állag utólagos rendezésének eredményeként jött létre, eredetileg minden város összeírási íve annak a vármegyének az iratanyagához tartozott, amelyen belül a város található volt. Az önkénteseknek lehetőségük nyílt az általuk el-

lenőrizni kívánt települések kiválasztására, ez pedig kifejezetten lelkesítette őket. A családtörténet-kutatók ugyanis többnyire szorosan kötődnek saját szülőhelyükhöz és szűkebb pátriájukhoz, illetve igen gyakran jól ismerik saját földrajzi régiójuk névanyagát. Az önkéntesek az eredeti iratanyag struktúráját tükröző mappaszerkezetben navigáltak és dolgoztak, a levéltár pedig legalább részben mindenkinek biztosított legalább egy, az általa választott településeken előforduló személynevek ellenőrzésére irányuló munkát. A szabad királyi városokon anyagán túl azonban végül egyes vármegyék összeírási íveinek részleges ellenőrzésére is sor került, köszönhetően egyes önkéntesek kiemelkedő lelkesedésének, akik az 50 oldalas alapanyag elvégzése után további feladatot kértek és kaptak. Többletmunkát jellemzően a nagyobb gyakorlattal rendelkező kutatók vállaltak.

A feldolgozandó városok összeírási ívei képanyagának kiosztásában elsősorban Kántás Balázs főlevéltáros működött közre, a projekt résztvevői pedig 2021. október 4-én kezdhették meg az érdemi munkát. Az önkéntesek részére a Magyar Nemzeti Levéltár a Transzkribus kézírás-felismerő szoftver alapján fejlesztett, ám annál jóval egyszerűbben kezelhető, felhasználóbarát kezelőfelületet biztosított, amelynek használatát a kevésbé gyakorlottak is gyorsan és könnyedén elsajátíthatták. Az önkéntesek munkáját koordináló levéltárosok paleográfiai példatárát, egy mintegy 80 oldal terjedelmű, közérthető bevezetőt és számos illusztrációt tartalmazó segédanyagot szerkesztettek és tettek közzé elektronikusan a levéltár honlapján,⁶ valamint egy levelezőlistát és interaktív Facebook-csoportot is létrehozta,⁷ amelyen keresztül a résztvevők egymás között megbeszélhették az indexelt iratanyag átírása és ellenőrzése során felmerülő kérdéseiket, illetve bizonytalanságuk esetén a levéltárosokkal is bármikor konzultálhattak.

A crowdsourcing alapú, önkéntes, közösségi adatbázis-építési projekt záróeseményére 2021. december 13-án került sor, amelynek keretében a nemzeti kultúra és történelem iránt elkötelezett résztvevők között a Magyar Nemzeti Levéltár nyereményeket sorsolt ki. Az elvégzett munka eredményét az intézmény a mindenki által szabadon kutatható Adatbázisok Online felületén teszi közzé előreláthatólag 2022. szeptember 26-án, így a projekt mind társadalmi és közösségépítési, mind pedig közgyűjtemény-szakmai és családtörténet-kutatási szempontból jelentős, innovatív eredményeket lesz képes felmutatni.

Tapasztalatok

Mint minden pilot jellegű projekt során, természetesen az 1828-as országos összeírás önkéntesek segítségével történő indexelése közben is felmerültek bizonyos nehézségek. A pandémiás helyzet alapján véve kihívást jelentett, hiszen alig volt lehetőség személyes, sokkal inkább csak virtuális kommunikációra. Alapvetően egymás számára teljesen ismeretlen emberekből kellett csapatot formálni, a személyes kontaktus hiánya pedig az emberi kapcsolatok kialakulását jelentősen megnehezítette. A közösségi média ugyanakkor nagyon komoly segítséget jelentett a projekt lebonyolításában.

⁶ https://mnl.gov.hu/onkentes_projekt

⁷ Ez egy zárt Facebook-csoport, amelynek csak a tagok láthatják a tartalmát.

Az egyes településekhez tartozó képfájlok ellenőrzése során nem tartozott minden egyes felhasználóhoz saját fiók és jelszó, így minden felhasználó minden oldalhoz hozzáfért. Ezen a helyzeten csak informatikai fejlesztés révén lehetett volna változtatni, ami további költségeket idézett volna elő. A munka során szerzett tapasztalat azt mutatja, hogy egyes önkéntesek igényelték volna, hogy a számukra kiosztott iratanyaghoz kizárólagos hozzáféréssel rendelkezzenek, és más ne tudjon beleszerkeszteni akár véletlenül a munkájukba, így a jövőbeli projektek során a levéltár átgondolja majd ennek megvalósítását.

A European Digital Treasures projekt keretében az egyes részt vevő országok intézményei eredetileg 20–25 önkéntest kívántak foglalkoztatni, és ehhez mérten állapították meg a projektben közreműködő szakemberek létszámát, viszont a Magyar Nemzeti Levéltár egyedülként igen gyorsan nagy és váratlan túljelentkezéssel szembesült. A két-három nap alatt jelentkezett mintegy 100 ember közül közel 70 fő végig is vitte a programot. Az intézmény minden jelentkezőnek lehetőséget biztosított a közreműködésre, és bár a vártnál nagyobb számú önkéntes jelentkezése örömteli volt, fontos tény az is, hogy koordinációjuk a levéltárosok számára is többletfeladatot jelentett.

A magyar részről tapasztalható érdeklődést a genealógia magyarországi népszerűsége is magyarázza. A Magyar Nemzeti Levéltár sok-sok évi áldozatos munkával, a család-történet-kutatási érdekek szem előtt tartásával fejleszti adatbázisait és szolgáltatásait, építi kapcsolatait a nagyközönséggel, szervez számukra workshopokat, rendezvényeket és tart előadásokat országos szinten, gondoljunk csak a Hetediziglen projektre és a különféle kutatószolgálati rendezvényekre. Az évek alatt megszerzett tapasztalatokra való támaszkodás, az érdeklődőkkel kialakított, az önkéntes munkát messzemenően megbecsülő viszonyulás is hozzájárult ahhoz, hogy az önkéntesek lelkesen a program teljes időtartama alatt végig dolgoztak a projekten.

Eredményesség, társadalmi hatások

Az átírási feladatokat az önkéntesek október 1-jétől november 15-ig végezték, az eredetileg elvárt mennyiség 50 oldal javítása lett volna, azonban – mint már szó volt róla – ezt sokan túlteljesítették. Az aktívan közreműködő 70 önkéntes összesen 6787 oldalt dolgozott fel, 135 740 nevet vizsgált meg és javított ki, betanítva ezzel a mesterséges intelligencia algoritmusát.

A rangidős résztvevő egy hetvennyolc éves hölgy volt, aki egymaga 309 oldalt nézett át. Bár – mint említettük –, az önkéntesek között nagy arányban szerepeltek az idősebb generáció tagjai, a résztvevők között természetesen előfordultak olyan fiatalabb személyek is, akik mindennapi munkavégzésük mellett szakítottak időt a feladatra. A különböző korosztályok tagjai együtt, egymást segítve, egymás munkáját önzetlenül támogatva dolgozhattak, így az önkéntes program áttételesen az idősebb generáció digitális kompetenciáinak fejlesztése, motivációja terén is eredményeket ért el. Az egyes résztvevők utólagos visszajelzései alapján valódi, összetartó, egymást messzemenően segítő és támogató közösség alakult ki az önkéntes csoport tagjaiból, akiknek hasznos munkájára a visszajelzések alapján Magyar Nemzeti Levéltár előreláthatólag a továbbiakban is számíthat.

A közreműködői elégedettségről készített anonim kérdőívre ötvenen válaszoltak, a program összesített értékelése 4,87 pontot, a kommunikáció és segítségnyújtás értékelése 4,47 pontot kapott – mindkettő ötös skálán.

A projektben az esélyegyenlőségi szempontok is érvényesültek, hiszen az otthonról, számítógépről végezhető feladatot, amelyhez gyakorlatilag csupán aktív internetkapcsolatra volt szükség, bárki bárhol, mennyiségi és időbeli megkötések nélkül teljesíthette. A többnyire a szenior korosztályból kikerülő önkéntesek között több mozgásában akadályozott és egy hallássérült személy is volt, aki az online közzétett, részletes tájékoztató anyagoknak, valamint a folyamatosan működő virtuális kommunikációs csatornának (levelezőlista, Facebook-csoport, chat) köszönhetően a csoport teljes értékű tagjaként kommunikálhatott és dolgozhatott.

Az önkéntes projekt ugyan eredetileg országos társadalmi kezdeményezés volt, ám végül az országhatárokon is túllépett, ugyanis számos határon túli, illetve tartósan külföldön élő magyar állampolgár is részt vett benne. Elmondhatjuk tehát, hogy a magyar nemzeti kultúra és történelem iránti szeretet, illetve a közös múlt megőrzésének, és e célért valamiféle hasznos közösségi tevékenység végzésének vágya embereket életkortól és földrajzi helytől függetlenül összekötött, így a program végére nem csupán egy kulturális-történelmi szempontból fontos eredmény, hanem valódi, egymás támogatásán alapuló, a társadalmi kohéziót erősítő emberi közösség is létrejött, amelynek együttműködése a jövőben is várható.

Fenntarthatóság

A projekt fenntarthatósága több szempontból jelentős. A megvalósult közvetlen társadalmi eredmény – az 1828. évi országos összeírás kereshető adatbázisa – beépül a Magyar Nemzeti Levéltár szolgáltatásai közé, amelyet korábbi adatállományai mellett folyamatosan szolgáltató. Az önkéntesekkel való kapcsolat fenntarthatóságát biztosítja a záróeseményt követő kapcsolattartás – az önkéntesek meghívót kapnak az ünnepélyes bemutatóra és dedikált tárlatvezetésen vehetnek részt a European Digital Treasures projekt kiállításain. A crowdsourcing tevékenység fenntarthatóságát, a hosszú távú társadalmi eredményességet a szervezeti keretek kialakítása biztosítja a Magyar Nemzeti Levéltárban, aminek eredményeként előkészítettük a soron következő közösségi segédletépítési projekteket és megteremtettük azok infrastruktúráját. Az egymást követő projektek eredményeként a felhasználói közösség számára növekvő számban lesznek elérhetők a genealógiai tárgyú adatbázisok.

ANONIM KÉRDŐÍV SEGÍTSÉGÉVEL BEGYŰJTÖTT ÁLLAMPOLGÁRI VISSZAJELZÉSEK

A kérdőív kérdései

- Kérjük, összességében értékelje a programot!
- Csatlakozott a Facebook csoporthoz?
  - Ha IGEN, kérjük, értékelje, mennyire érezte hasznosnak az ott kapott segítségeket, a diskurzust!
  - Ha NEM csatlakozott a csoporthoz, kérjük, írja le a tapasztalatait az önkéntességgel kapcsolatban.
- Írja le nekünk, mi az, ami kevésbé tetszett, amiben fejlődhetnénk még.
- Szívesen venne részt a jövőben is hasonló önkéntes programban?
- Előreláthatólag részt venne-e a november 29-i eseményen személyesen?
- Bármi egyéb megjegyzés az önkéntességgel kapcsolatban?

.....

Néhány a beküldött válaszok közül

„Örömmel hallgattam a záróeseményen elhangzottakat, a lezajlott munkánk értékelését. Köszönöm a nevem kiemelését, az elismerést. Remélem a jövőben is lesz módom hasonló feladatokban tevékenykedni. Mindenkinek jó egészséget, további sikereket kívánok!”

„Köszönöm a lehetőséget, hogy részt vehettem a programban. Szuper kis csapat jött össze a Facebook csoportban. Jól éreztem magam és szívesen részt vennék további hasonló programban.”

„Számomra különleges és megtisztelő volt az, hogy részt vehettem a határon túlról is. Köszönöm a lehetőséget.”

„Szerintem az önkéntesség nagyon hasznos, jó célt szolgálunk vele. A levéltár esetében hasonló önkéntességben szívesen részt vennék. Sokat kutattam az Országos Levéltárban és némely tagintézményében, nagyon sok segítséget kaptam a kutatáshoz, az önkéntességgel tudok valamint viszonzni.”

„Mivel hallássérült vagyok, ezért nincs értelme személyesen részt vennem az egyes eseményeken. Ezért viszont számomra nagyon jó volt az eseményekről készült videó, illetve az írásos tájékoztató.”

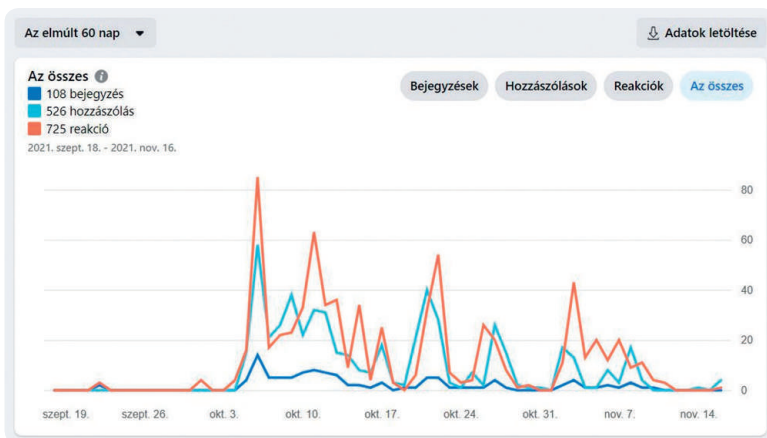
„Tetszett a feladat, az önkéntességre saját magammal szemben vagyok büszke. Különösen azért is tetszett, mivel friss nyugdíjasként terveztem, de jó lenne valami hasznos önkéntes munkát végezni! Ilyen kis faluban, ahol élek a lehetőségek korlátozottak vagy nincsenek.”

„Felemelő érzés volt ennyi önzetlen ember együttműködést látni! Köszönöm a lehetőséget, hálás vagyok mindenért, igazán kitűnő szakemberektől tanulni kétszeres haszon: szakmai és emberi!”

„Szerintem ez egy nagyon szép feladat és sokat lehet tanulni is.”

„Bízom benne, hogy ez a projekt csak első volt a sorban, és minél több forrás kerül indexelésre!”

„Tetszett a program, a munkatársak segítőkészsége, gyorsasága. A diskurzus, ami a csoporton belül volt, többször alakult szinte versennyé, ki tud hamarabb elkészülni a kapott munkával. Egyébként az egymás segítése itt is jó volt.”

Az 1828-as összeírás önkéntesei

Észtergom Megyei Önkéntesek
2021. október 27. · 🌐

A segítségüket kérem. A 7 számú név véleménye...

👍 Kántás Balázs és további 1 ember 10 hozzászólás

👍 Tetszik

Az előző 2 válasz megtekintése

Észtergom Megyei Önkéntesek
Én is annak olvasom...
Tetszik Válasz 18 hete

Észtergom Megyei Önkéntesek Szerző
Köszönöm szépen a segítséget.
Tetszik Válasz 18 hete

Az 1828-as összeírás önkéntesei

TÍZ PERC SZÜNET.
Kedves Önkéntesek!

Ismét készültünk egy kis játékkal. Ezúttal az alábbi, **Ildikó Szerényi** által kiválasztott, 1856-os Kassa térképét rakhatják ki online puzzle-ként a linkre kattintva.
<https://im-a-puzzle.com/...>
Jó szórakozást kívánunk!

👍 11 11 hozzászólás 67 ember látta

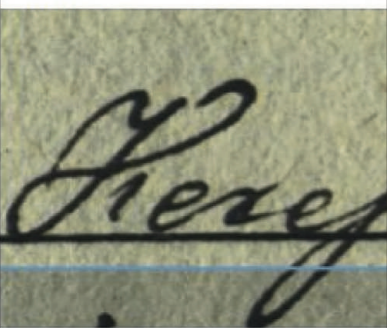
👍 Tetszik

🗨️ Hozzászólás

Képernyőfelvételek Az 1828-as összeírás önkéntesei nevű zárt körű Facebook-csoporton belüli aktivitásról

2021. november 6. · 🌐

Milyen keresztnév lehet ez?

1 7

Tetszik

Talán Keresztély
Tetszik Válasz 17 hete

Keresztel
Tetszik Válasz 17 hete

Szerző
én is Keresztelnek látom, szerintetek mit írjak be? Keresztel-t vagy Keresztély-t?
Tetszik Válasz 17 hete

Szerző
Szabály szerint: ami írva van. Ilyen alapon kijavíthattuk volna a mappák felét.
Tetszik Válasz 17 hete

2
Keresztel
Tetszik Válasz 17 hete

Szerző
Köszönöm szépen!
Tetszik Válasz 17 hete

1
Keresztel utónévről nem tudok, viszont a Keresztély a Krisztián régi megfelelője. Sok esetben az ékezetet elfelejtették odatenni. A Keresztél már sokkal jobban hasonlítana A Keresztélyre. A megoldás ilyenkor, ha ideje van valakinek akkor a születési akv...
Tetszik Válasz 17 hete

Az 1828-as összeírás önkéntesei

Szerző
2021. október 22. · 🌐

A mostani mappámban a keresztnevek magyarul vannak, a program simán felismeri. Egy kivétel a József név, mivel több alakban fordul elő (Josef, Joseff, Jóseff, Jósef). GT-ként Józsefet írjak? Vagy ahogyan eredetileg szerepel? Hiszen a program tökéletesen felismerte a betűket.

4 hozzászólás 58 ember látta

Tetszik Hozzászólás

Az előző 2 válasz megtekintése Az összes hozzászólás ▾

Szerző
Éppen ezzel a dilemmával állok szemben, így kíváncsian várom a választ én is. 😊
Tetszik Válasz 19 hete

Ildikó Szerényi Adminisztrátor
Lehet nyugodtan Józsefet írni, hiszen a mappára a magyar név jellemző. Az algoritmus nagyon ügyesen ezeket a névváltozatokat mind egy kalap alá veszi, gyakori nevek esetében ezt már jól megtanulta. Ha kereséskor Józsefet, Josephust írunk be, ki fogja h...
Továbbiak
Tetszik Válasz 19 hete

MEGHÍVÓ
AZ 1828. ÉVI ÖSSZEÍRÁS
ÖNKÉNTES PROGRAMJÁNAK
NYITŐESEMÉNYÉRE

2021. október 1.
1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2-4.
14.00 óra

Köszöntő - Szatucsek Zoltán
14.00-14.10

Az összeírások jelentősége - Dr. Szirtes Zsófia
14.10-14.25

A szabad királyi városok története - Dr. Németh István
14.30-14.45

Szünet

Feladatismertető - Szerényi Ildikó
15.00-15.20

További tájékoztató, zárás - EDT csapat
15.25-16.00

A személyes és az online részvétel is regisztrációhoz kötött.
A regisztrációs felületet és az online részvételhez szükséges
linket hamarosan a [honlapon](#) közzéteszük.
Erről email-ben értesítjük Önöket.

Személyes részvétel esetén a maszkviselés ajánlott.

A Magyar Nemzeti Levéltár önkéntes projektjének nyitórendezvénye, 2021. október 1.

A projektben részt vevő minden önkéntes részére kiosztott névre szóló oklevél, mely az adott önkéntes által végzett munkát is pontosan megjelöli

A projektben részt vevő, legjobban teljesítő önkéntesek között különdíjként kiosztott ajándécsomag

Az önkéntes projekt online záróeseményének meghívója, és egy csoportkép az eseményről, 2021. december 13.

MEGHÍVÓ

**AZ 1828. ÉVI ÖSSZEÍRÁS
ÖNKÉNTES PROGRAMJÁNAK
ONLINE ZÁRÓESEMÉNYÉRE**

Köszöntő: *Szatucsek Zoltán*
14.00-14.20

Összegzés az önkétesek munkájáról:
Szerényi Ildikó
14.20-14.50

Díjak sorsolása: *EDT csapat*
14.50-16.00

2021. NOVEMBER 29.
ZOOM TALÁLKOZÓ

Recording...

Szemeredy's iPhone (2)	Fejér	Slaud Márta	Wágner Krisztián	Andrea Pasztor
Blanka Miklósvári	Minkó-Miskovics Mariann	Eva	Pakozdy Judit	Géza Csóka
Szakács Annamária	Tamas Gherdan	Karina	Köles Ágnes	aril
Gertrud	Espresso	Bernáth Ildikó	Android Bluedr...	Szőrös Zsolt
Péntek Éva	Jácint Zsuzsanna	Dávid Szűcs	Mónika iPadje	Kaszás Ottó (Ka...

A fegyverszünetről a Lausanne-i békéig. Az I. világháborút lezáró békerendezés forrásai történelmi és levéltárosi szemmel

Richefort, Isabelle – Nathan, Isabelle (szerk.): Sorties de guerre de l'armistice au traité de Lausanne, 1918–1923. [A fegyverszünetről a Lausanne-i békéig, 1918–1923] État des sources. Acte de colloque 4 et 5 décembre 2018.

Centre des Archives diplomatiques/Musée de l'Armée. Collection „Diplomatie et Histoire”. Direction des Archives. Ministère des Affaires étrangères et européennes et le CTHS, Paris. 2021. p. 275. ISBN 978-2-7355-0922-5

A francia Külügyminisztérium Levéltára és a francia Hadtörténelmi Múzeum 2018. december 4–5-én Párizsban közös konferenciát szervezett az I. világháborút lezáró békerendezésről, a két intézmény levéltári forrásaira vonatkozóan. A konferencián Magyarországot e recenzió készítője képviselte. A tanácskozás a korszakra és a témára vonatkozó források feltárására és a tudományos munkák eredményeinek ismertetésére fókuszált, az elhangzott előadások írott változatainak közzétételével. A tanulmánykötet hét tematikus fejezetre oszlik. Az első fejezetben a szerzők az I. világháborúban megkötött békeszerződések háború utáni sorsát mutatják be. *Vincent Laniol* a versailles-i szerződés történetét ismerteti: a szerződést 1940-ben a németek elvitték, mivel abban a megaláztatásuk szimbólumát látták, ám a dokumentum a háború alatt elveszett. *Séverine Blenner-Michel* tanulmánya a békeszerződések levéltári iratainak a két háború közötti, valamint a II. világháború alatti és utáni sorsát ismerteti, illetve a levéltári iratok rendezését, digitalizálását mutatja be. *Sylvie Brodziak* a Clemenceau-iratok sorsát tárgyalja. A „Tigris” eredetileg meg kívánta semmisíteni személyes levelezését, de közeli barátai lebeszéltek erről. A szerző leírja a fond tartalmát és a segédletet. *Jean-Marc Delaunay*, Clemenceau külügyminisztere, *Stéphane Pichon* iratainak sorsát ismerteti. A fejezet tanulmányai tanúsítják arról, hogy a békeszerződésekre vonatkozó források rendezése komoly szakmai feladatot jelentett, és az I. világháború utáni békerendezés iratainak egy része háborús pusztulás áldozata lett.

A második fejezet a békekonferencia eddig nem nyilvános levéltári dokumentumait és ismeretlen szereplőinek iratait tárja az olvasók elé. *Henri Laurens* a Párizsban tartózkodó szíriai delegáció kevésbé ismert történetét mutatja be, részben a szíriai küldöttség személyes dokumentumain keresztül. *Pierre Chanceler* a katonai iratok helyzetéről, azok feldolgozásáról és történelmi értékéről ír. Franciaországban a háború alatt a polgári és a katonai közigazgatás párhuzamosan működött, és a békerendezés során a hadsereg fontos és meghatározó szerepet töltött be, ezért a tanulmány külön kitér Foch marsall,

a hadsereg főparancsnokának irataira. Ezek egy részét – mivel a németek elvitték, majd a szovjetek hadizsákmánya lett belőlük – a kilencvenes években Moszkvából szállították vissza a francia Hadügyminisztérium Levéltárába.

A harmadik fejezet a békeszerződések aláírása és azok hatályba lépése közötti időszakokkal foglalkozik. *Jean-Philippe Dumas* Millerand politikáját mutatja be az 1920 és 1924 közötti időszakban. A tanulmány részletesen ismerteti a Millerand és Briand közötti rivalizálást, az eltéréseket és hasonlóságokat – az utóbbi elsősorban abban mutatkozott meg, hogy a háború utáni status quo megtartásában milyen diplomáciai eszközöket tartottak követendőnek. *Anne Liskenne* tanulmánya a győztesek közötti ellentéteket és a levéltári iratok elhelyezésének nehézségeit foglalja össze. A fejezet külön érdekessége, hogy két tanulmány a Törökországgal 1920-ban, a trianoni szerződéshez hasonló feltételekkel Sèvres-ben (*Claire Mouradian*), illetve Lausanne-ban 1923-ban megkötött szerződések történetét tárgyalja (*Alexandre Toumarkine*). Mindkét tanulmány történelmi érzékenységet jelzi, hogy a konferencián a résztvevők között heves vita alakult ki az események megítélésében, elsősorban az örményekkel és a görögökkel szembeni török politikai és katonai viszonyulás vonatkozásában.

A tanulmánykötet negyedik fejezetében a határok megállapítása kapcsán kiírt népszavazások történetét ismertető tanulmányok, illetve egy, a jóvátételi kérdésekkel foglalkozó írás található. *Pierre Gombert*nek a Felső-Szilézia sorsára vonatkozó tanulmánya elsősorban Henri Ponsot diplomata levéltári irataira alapoz, de nemcsak az I. világháború utáni időszakra fókuszál, hiszen ismerteti a II. világháború utáni kitelepítéseket és a német polgári lakosság ellen elkövetett atrocitásokat is. Szintén a német határokra vonatkozó népszavazások levéltári iratait mutatja be *Samuel Gibiat* tanulmánya. A fejezet hiányossága, hogy a nyugat-magyarországi népszavazás még csak említés szintjén sem jelenik meg. *Roseline Salmon* tanulmánya a Versailles-ban, Saint-Germain-en-Laye-ban, Neuillyben és Trianonban megkötött békeszerződések jóvátételre vonatkozó részeivel, azok levéltári iratainak sorsával foglalkozik.

Az ötödik fejezetben a háború utáni békerendezésekhez készült térképekkel ismerkedhetünk meg, illetve *Isabelle Davion* hosszú tanulmányában azokkal a francia szakértőkkel, akik a békeszerződéshez háttéranyagokat és térképeket készítettek. *Jean-Paul Amat* és *Michel Georges* a francia levéltárakban található térképek és rajzok gyűjteményét mutatják be, a balkáni országokra fókuszálva. *Agnès Chablat-Beylot* a kelet-európai és a levantei térség határainak sorsát eldöntő területrendező bizottságoknak a francia külügyi levéltár nantes-i levéltárában található levéltári iratait ismerteti.

A hatodik fejezetben *Robert Frank* professzor a Documents Diplomatiques Français 2013-ban megjelent új köteteit tárgyalja, amelyekben az 1918 és 1920 közötti időszakra vonatkozóan publikáltak forrásokat. Noha ezek részben már megjelentek, de a forráskiadvány tartalmaz olyan dokumentumokat is, amelyeket eddig nem publikáltak. *François Lagrange* a Hadtörténelmi Múzeum kiállítását ismerteti meg az olvasókkal. *Elke von Boeselager* a német Külügyminisztérium Levéltárában az I. világháborút lezáró békeszerződésekre vonatkozó német levéltári fondokat mutatja be.

A hetedik fejezetben kaptak helyet a külföldi (görög, magyar és török) levéltárak ismertetésével foglalkozó tanulmányok, ahova valójában a német külügyi levéltári iratokra vonatkozó tanulmány is tartozna. *Georgios Polydorakis* a görög külügyi levéltárban az I. világháborúra és az azt követő békerendezésekre vonatkozó levéltári iratokat tárgyalja, de hangsúlyozza, hogy görög szemszögből nézve a háború nem fejeződött be 1917–1918-ban, így a százéves évfordulóra vonatkozó megemlékezések valójában 2022–2023-ban lesznek. *Garadnai Zoltán* tanulmánya a magyar levéltári források ismertetésére és a háború százéves évfordulójára vonatkozó magyar megemlékezések, illetve a háború emlékezetének magyar szempontú értékelésére fókuszál, elsősorban levéltárosi szemszögből. Tanulmányának fő mondanivalója, hogy magyar szempontból nézve az I. világháború emlékezete sajátos ívet mutat, mivel vesztes országgként a magyarok számára a 20. század tragédiáinak kezdetét jelentette. Ugyanakkor forrástani szempontból különlegességet jelent, hogy Magyarországon a polgári közigazgatás nem rendelődött alá a katonai igazgatásnak, így a hétköznapok életére vonatkozóan nagyon gazdag forrásanyag áll a kutatók rendelkezésére, és azoknak eddig alig 10%-a feldolgozott. *Ahmet Kuyas* tanulmánya a török levéltárakat ismerteti, részben a levéltári források születésének körülményeire vonatkozóan, ami jól mutatja, hogy a törökök számára az I. világháború szintén meghatározó élményt jelentett.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a 2018-as konferencia sikeresnek értékelhető, az előadásokat a YouTube videómegosztón meg lehet hallgatni, így a tanácskozáson elhangzott előadások és a konferenciakötetben megjelent tanulmányok közötti eltérések és hasonlóságok is megismerhetők. Magyar szempontból öröndetesnek értékelhető, hogy a történelmi tanulmányok (elsődlegesen Ablonczy Bálint és Ferwágner Péter munkássága) mellett a magyar levéltári szakma is felkerülhetett a Rajnán túli világ térképére. Azt ugyan nem tartom valószínűnek, hogy a franciák irányából látványosan megnövekedne az érdeklődés hazánk és Kelet-Európa háború utáni története iránt, de francia részről az I. világháború utáni békerendezés jelentőségét az 1989–1990-es európai átalakulással állítják párhuzamba, amit *Jean-Yves Le Drian* külügyminiszter a tanulmánykötetbe írt ajánlásában, illetve *Georges-Henri Soutou* professzor a kötet végén megjelent összegzésében egyaránt megfogalmaz.

Garadnai Zoltán

Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből*

Pest, Buda és Óbuda egyesítésének, Budapest főváros létrejöttének 146. évfordulója alkalmából 2019-ben **Budapest Főváros Levéltára** új rovatot indított Levéltári Mozaikok címmel, amely 2021. május 1-jétől *Budapesti Levéltári Mozaikok* néven, június 1-jétől pedig *bejegyzett online folyóiratként* jelenik meg.

A **Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára** Görgey család iratai (HU-MNL-OL-P 295) B sorozatában őrzött *Görgey Artúr iratai* 2021-ben eddig ismeretlen *magánlevelekkel gyarapodott*, amelyeket a Magyar Nemzeti Levéltár saját forrásból vásárolt meg 2021 októberében. Az 1892–1903 között kelt levelezésből tanulmányozható, kikkel tartotta Görgey élete vége felé a kapcsolatot, és milyen ügyekben levelezett.

2021-ben két jeles egyetemi tanár, *Süpek Ottó és Szerdahelyi István hagyatékával* bővült az **ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár** iratállománya. Süpek Ottó (1928–1995) irodalomtörténész, a Romanisztikai Intézet egykori oktatója és tanszékvezetője munkásságának központjában François Villon életműve állt. Szerdahelyi István (1924–1987) eszperantistaként és nyelvészként szerzett hírnevet. 1966-ban megbízást kapott az eszperantó nyelv oktatásának megszervezésére az egyetemen.

A **Magyar Nemzeti Levéltár** 2021. november 24-én sajtótájékoztatón jelentette be, hogy kutatóintézetet – *MNL Gulag- és Gupvikutató Intézet* – hoz létre a Szovjetunióba elhurcoltak adatbázisának feldolgozására. A közel hétszáz ezer magyar fogoly kartonját tartalmazó gyűjtemény feltárására és kiegészítésére a Gulag- és Gupvikutatók Nemzetközi Társaságát kérték fel.

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület 2021-ben *Urbancsok Zsoltnak*, az **MNL Csongrád-Csanád Megyei Levéltára** Makói Fióklevéltára főlevéltárosának ítélte oda a Várhegyi Györgyről elnevezett *Magyar Zsidó Oktatásért Díjat*. Urbancsok Zsolt hosszú évek óta dolgozik különböző pedagógiai projekteken, amelyek főként a makói zsidóság és a holokauszt eseményeivel foglalkoznak.

* Hírösszeállításunk a 2021. 4. szám lapzártája utáni 2021. év végéig történt eseményeket is tartalmazza.

2021. december 17-én, Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzatának Széchenyi téri dísztermében került sor a „Zalaegerszegért” díjak ünnepélyes átadására. A tíz díjazott között volt *Őriné dr. Bilkei Irén nyugalmazott főlevéltáros*, a **Zala Megyei Levéltár** címzetes igazgatója, aki „a Zala megyei, zalaegerszegi történeti kutatás területén végzett kiemelkedő munkássága, a Zala Megyei Levéltár életében betöltött meghatározó szerepe, valamint a tudományos ismeretek megosztásában vállalt áldozatos tevékenysége elismeréseként” vehette át a díjat jelképező plakettet és oklevelet.

A **Magyar Nemzeti Levéltár** 2022. január 1-jétől minden kutatótermében bevezette az *online beiratkozást*. Ettől az időponttól kezdve a hagyományos, papíralapú beiratkozás lehetősége megszűnt.

Győr Megyei Jogú Város közgyűlése 2022. január 1-jei hatállyal **Győr Megyei Jogú Város Levéltára** igazgatójának dr. *Bagi Zoltán Pétert* nevezte ki.

Az **MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára új oktatóvideó-sorozat**ot indított *kutatóknak* az intézmény YouTube csatornáján. A sorozat célja, hogy az érdeklődők számára bemutassa azokat a levéltári fogalmakat, amelyekkel bár gyakran találkozhat a kutató, ám nem feltétlenül köztudott azok pontos jelentése.

Tovább bővült az **MNL Országos Levéltára** hódoltságkori gazdaság-, társadalom-, had- és helytörténeti kutatások számára egyaránt gazdag forrásanyagot szolgáltató *Oszmán összeírások gyűjteménye* című *adatbázisa*. Az elfoglalt területről felvett török nyelvű jegyzékek (szandzsákösszeírások, tímárjegyzékek, fejadó-összeírások, birtokadományozási naplók) feldolgozása a hatvani, füleki, mohácsi, pécsi, görögali és szigetvári szandzsák után most a *koppányi, szekszárdi, szekcsői és szegedi szandzsákokhoz tartozó települések* népesedési és adózási viszonyaira, valamint oszmán birtokosaira *vonatkozó adatokkal egészült ki*.

2021 decemberében egy igen kivételes gyűjteménnyel, *Chochol Károly fotóművész* egyedülálló *fotóanyagával gazdagodott Budapest Főváros Levéltára*. Az 1300 darab, többnyire kiállításra készült előhívott fotóból, a megközelítően 10 000 digitális képből és 30 000 fotónegatívból álló gyűjtemény óriási fotó- és társadalomtörténeti értékkel bír.

A **Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár e-kutatási felülete új anyagokkal bővült.** A felkerült sorozat az egyházmegye plébániáira vonatkozó iratokat tartalmazza espereskerületek, azon belül pedig a plébániák rendjében. A sorozat az iktatókönyves irattári rend előtti időszak, vagyis a 18. század első harmadától a 19. század első harmadáig tartó periódus legfontosabb plébániatörténeti iratait tartalmazza.

2022. február 6-án elhunyt **Váczai Jenő, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának** egykori levéltárosa. Váczai Jenő hat éven keresztül volt az intézmény munkatársa.

Budapesten több mint 2200 olyan közterület található, amely valós vagy fiktív személyről kapta nevét, esetleg valamilyen keresztnevet visel. A névadási szokások sokat elárulnak arról, hogy az utókor kiket és miért tart emlékezésre méltónak. Az **ÁTLÓ és Budapest Főváros Levéltára** összefogásával készült legújabb *Nevek és terek – Budapest utcanevei* adatvizualizáció azt mutatja meg, hogy Budapesten kikről neveztek el köztereket és milyen emlékezetpolitikáról árulkodnak a közterek névadási szokásai.

Formabontó *videósorozat*ot indított útjára az **MNL Országos Levéltárának** kutatószolgálat, amely a *levéltári kutatás, a levéltári struktúra megismeréséhez* nyújt bárhonnán elérhető segítséget a *kezdő kutatók számára*. A 2022 februárjától minden héten új résszel jelentkező sorozatot a levéltár online felületein követhetik nyomon az érdeklődők.

Polniczky Lipót Győr-Moson-Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Győr szabad királyi város főispánja volt 1936 és 1943 között. Munkássága révén a korabeli helyi, illetve az országos közélet egyik elismert és tevékeny személyiségének tekinthető. *Irathagyatékát* fia, valamint unokája Polniczky József és Polniczky Zsolt 2022. február 15-én az **MNL Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának** *adományozták*.

Rangos nemzetközi elismerést vehetett át az **MNL Országos Levéltárának** munkatársa, **Garadnai Zoltán** főlevéltáros. A francia–magyar kapcsolatok kutatása érdekében végzett áldozatos munkáját az *Akadémiai Pálmarenddel* tüntették ki 2022. február 16-án.

Levéltári egypercesek címmel új sorozatot indít útjára **Budapest Főváros Levéltára** Facebook és Instagram oldalán, amelyben az őrizetükben levő ismert és kevésbé ismert iratokat, fotókat mutatják be tudományos-ismeretterjesztő jelleggel.

Hagyományteremtő céllal *konferenciasorozat*ot indított útjára a **Magyar Nemzeti Levéltár**, lehetőséget teremtve ezzel a külföldi levéltári *hungarika feltárások eredményeinek széleskörű bemutatására*, a jövőbeli feltárások tervezésére, összehangolására, a kutatók közötti tapasztalatcserére. A tervek szerint évente jelentkező tudományos tanácskozásra első alkalommal 2022. március 7-én került sor az MNL Országos Levéltára Bécsi kapu téri épületében.

2022. február 22-én életének 84. évében elhunyt *Mónus Imre* (1939), a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár **Hajdúböszörményi Fióklevéltára** volt igazgatója. Mónus Imre pályafutását tanítóként kezdte. 1976-tól a hajdúnánási Művelődési Ház igazgatója lett, majd 1984 és 1991 között a Sillye Gábor Művelődési Központot vezette. Aktív élete utolsó szakaszához érve a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárának igazgatójaként tevékenykedett 2004-es nyugdíjba vonulásáig.

Ljudmila Deniszova, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának korábbi emberjogi biztosa jelentette be a hírt, amely szerint a **Csernyihivi Állambiztonsági Levéltárban őrzött iratanyag megsemmisült**. Közel tizenháromezer ügyirat és az állambiztonsági szolgálat egyéb dokumentumai, különböző parancsok, levelezések, ügynöki jelentések váltak a tűz martalékává. A szovjethatalom részéről elkövetett megtorlások áldozataira vonatkozó iratok pusztulásával elveszett annak a lehetősége, hogy a leszármazottak megtudják, mi történt rokonaikkal, családtagjaikkal.

Magyarország négy országos múzeumi, illetve közgyűjteményi szakmai szervezetének – **Országos Közgyűjtemények Szövetsége, Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, ICOM Magyarország, Magyar Vidéki Múzeumok Szövetsége** – elnöke 2022. március 3-i egyeztetésén mély aggodalmát fejezte ki a 2022. február 24-én Ukrajna ellen megindított katonai támadás és az azóta is folyó kiterjedt, a civil lakosságot is súlyosan érintő hadi cselekmények miatt. A szervezetek határozottan sürgetik Oroszországot, hogy tartsa tiszteletben az 1954-es Hágai Egyezményt, a kulturális javak fegyveres konfliktusok esetén történő védelméről szóló UNESCO-egyezményt, amelyet Oroszország is ratifikált. Emellett felhívták a muzeális értékeket őrző intézményeket, vezetőiket és munkatársaikat, hogy a saját eszközeikkel és lehetőségeikkel mindent tegyenek meg *az ukrainai múzeumok, közgyűjtemények, könyvtárak, levéltárak, kulturális örökség helyszínek értékmegtartásáért*, beleértve a gyűjteményeket és az azokra vonatkozó digitális tartalmakat, valamint az intézményekben dolgozó szakembereket is.

2022. március 7-én *együttműködési megállapodást* kötött a **Magyar Nemzeti Levéltár** és a **mantovai Állami Levéltár (ASMn)**. Az aláírásra az első Hungarika Workshop ke-

retében került sor a levéltár Bécsi kapu téri palotájában. Az együttműködés célja a két intézményben folyó tudományos kutatás összehangolása, az ASMn és az MNL európai kultúrában betöltött szerepének erősítése, a kölcsönös támogatás és egymás szakmai feladatainak segítése.

Az **MNL Országos Levéltára** érdekében már húsz éve, magas színvonalon végzett munkájáért *Tóth Zoltánné* levéltári kezelő, az 1945 előtti Kormányservek Osztályának munkatársa kapta 2021-ban a *Pro Archivio Regni díjat*. *Török Enikő*, a Magánlevéltárak és Gyűjtemények Osztályának főlevéltárosa szintén kiemelkedő munkájával érdemelte ki a 2021-es *Ember Győző-díjat*. A díj átvételét követően a hagyományoknak megfelelően a kitüntetett bemutatta szűkebb kutatási területét, amely az úrbéri és kataszteri térképek összehasonlítására fókuszál.

2022. március 15-én Győr Megyei Jogú Város Önkormányzatának Közgyűlése *Bana József*, a **Győr Megyei Jogú Város Levéltára** nyugalmazott igazgatója részére a levéltárosként, intézményvezetőként és kutatóként végzett több évtizedes, kiváló szakmai munkája, valamint magas színvonalú publikációs tevékenysége elismeréseként *Győr Megyei Jogú Város Díszpolgára kitüntetett* címet adományozott.

2022. március 29-én került sor az *Év Kutatóhelye Díj* ünnepélyes átadására a *Magyar Családtörténet-kutató Egyesület* szervezésében. Németh József, a díj alapítója ismertette a díj történetét, illetve felolvasta a kitüntetett intézmények laudációját. A belföldi kategória díjazottja **Budapest Főváros Levéltára** (2021), az internetes kategória díjazottjai pedig az **Arcanum Digitális Tudománytár** (2021), valamint a **Pécsi Egyházmegyei Levéltár** elektronikus adatbázisa (2020) lett. A díjakat a kutatók szavazatai alapján ítélték oda.

2022. április 15-én elhunyt *Molnár Piroska*, a **Magyar Országos Levéltár** egykori munkatársa, aki a Magyar Országos Levéltár Központi Könyvtárában dolgozott 1996 és 2010 között.

2022. április 22-én a **Magyar Nemzeti Levéltár** Bécsi kapu téri épületében rendezett nagyszabású konferencia nyitotta meg az intézmény által szervezett *Aranybulla 800 emlékévet*. Az esemény időpontja illeszkedett a magyar államiság szempontjából kiemelkedően fontos dokumentum kiadási időpontjához, mivel jelenlegi ismereteink szerint II. András a függő aranypecséttel ellátott oklevelét 1222 tavaszán, de még május előtt adta ki. A konferencián a témában jártas történészek számoltak be az Aranybullával kapcsolatos kutatásaik legfrissebb eredményeiről.

2022. április 24-én, 67 éves korában elhunyt *Havetta Lászlóné Kurucz Éva* levéltári kezelő, a **Komárom-Esztergom Megyei Levéltára** egykori munkatársa. 1975-től egészen nyugdíjba vonulásáig (2011) dolgozott a Komárom Megyei-, 1990-től Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltárában. A magyar levéltárügyben végzett több évtizedes eredményes munkájáért a Magyar Levéltárosok Egyesülete 2001-ben „Levéltárért” kitüntetésben részesítette.

Elérhetőek a **Magyar Nemzeti Levéltár** honlapján a *Vatikáni Államtitkárság Történeti Levéltárának inventáriumai*. Az inventárium nemcsak az egyháztörténet kutatóinak nyújt felbecsülhetetlen értékű segítséget, hanem mindazoknak, akik az 1902–1948 közötti időszak magyar történelmét kutatják, és vizsgálódásaikba szentszéki források bevonását is tervezik.

A **Magyar Levéltárosok Egyesülete** 2021-ben az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának* ítélte az *Év Levéltára díjat*. Az elismerést április 29-én dr. Kenyeres István, a Magyar Levéltárosok Egyesületének elnöke adta át dr. Cseh Gergő Bendegúz főigazgatónak.

2022 tavaszán újabb *kilencvenháromezer képfelvétellel bővült a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár Historia-online szolgáltatásának állománya*. A kutathatóvá tett digitális tartalmak egyfelől a főegyházmegye plébániáinak építés- és művészettörténeti kutatásaihoz szolgálnak értékes adalékokkal, másfelől 45 plébánia 1867–1945 közötti iratait ölelik fel.

2021 novemberében ünnepelte alapításának fél évszázados jubileumát a **Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltárának Kőszegi Fióklevéltára**, amelynek története 2022. május 2-án véget ért. Az addig állami fenntartásban működő fióklevéltár *a továbbiakban önkormányzati intézményként létezik tovább, a Kőszegi Városi Múzeum, Könyvtár és Levéltár részeként*. Épületét, kulcsait és 405 folyóméternyi iratanyagát Kőszeg város polgármestere, Básthy Béla jelenlétében a városi kulturális intézmény igazgatója, Révész József vette át. Söptei Imre és Kákossy Nóra levéltárosok a városi levéltár kötelékében folytatják munkájukat. Feladataikhoz és az újonnan létrejött önkormányzati levéltár működéséhez sok sikert kívánunk!

Az **Európai Levéltári Portál** (Archives Portal Europe) weboldala *megújulás előtt áll*. A portál olyan új funkciókat fog tartalmazni – crowdsourcing, kutatási eszközök –, amelyek segítségével a világ minden tájáról érkező kutatók és levéltárosok léphetnek kapcsolatba egymással és az Archives Portal Europe által összegyűjtött örökséggel.

Interneten is elérhetővé vált **Budapest Főváros Levéltára Interaktív tártörténelmi** elnevezésű számítógépes játék, amelynek keretein belül jelenleg három játékot lehet végigjátszani. A program felfedezése során be lehet jutni a levéltári raktárakba is.

A *Baranjski Glasnik (Baranyai Közlöny) című politikai hetilap* 1919. október 30. és 1921. augusztus 14. között jelent meg Pécsen. A *Pécs-Baranyai Szerb Egyesület* kezdeményezésére a **Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának** munkatársai az újság digitális másolatát átadták az újvidéki Matica Srpska szerb kulturális intézetnek, ezzel is erősítve a két intézmény, de ezen keresztül a két állam és közelebről a két kulturális főváros együttműködését. A látogatás egyúttal lehetőséget biztosított arra is, hogy a levéltári küldöttség tárgyalásokat folytasson az *Újvidéki Levéltár* vezetőjével, Petar Durdevvel a jövőbeli szakmai együttműködés lehetséges formáiról.

30 órás, távolléti kapcsolattartással megvalósuló *képzést indít pedagógusoknak* a **Magyar Nemzeti Levéltár**. A program célja, hogy a pedagógusok közelebb kerüljenek a levéltárhoz és az ott őrzött elsődleges forrásokhoz, valamint szakmai módszereket, ötleteket kapjanak azok digitális oktatási környezetben történő pedagógiai alkalmazásához. A cél, hogy a résztvevők képessé váljanak a levéltár gyűjteményére épülő digitális tartalmak készítésére és a magyar történelem hiteles forrásokból történő megismertetésére. A képzés 2022. szeptember 27-én indul és november 29-én zárul, 3 alkalommal 8 tanóra és 1 alkalommal 6 tanóra elosztásban.

Dr. Kiss Márton, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Levéltár főlevéltárosa több mint 30 éven át végzett kiemelkedően precíz, elhivatott és folyamatosan magas színvonalú munkájáért *vehette át* a Budapesti Műszaki Egyetem által alapított *Sztoczek József Emlékérmét*.

Világi Dávid

Az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása és az Osváth Lajos-díj átadása

2022. április 6-án Budapest Főváros Levéltára adott otthont annak a kettős rendezvénynek, amelynek keretében egyfelől az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása 2021 díjak, másfelől a tavalyi esztendőben alapított Osváth Lajos-díj átadására került sor.

Az elmúlt évekhez hasonlóan az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása díjak elnyerésére a Magyar Levéltárosok Egyesülete írt ki pályázatot magyarországi közlevéltárak, a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményei, nyilvános magánlevéltárak, valamint határon túli magyar vonatkozású iratanyagot őrző egyházi levéltárak számára. A díj elsődleges célja a levéltárak kultúramegőrző, kultúrateremtő szerepének, tudományos eredményeinek bemutatása, ismertetése, népszerűsítése, a levéltári intézmények szellemi műhelyeiből kikerülő kiadványok középpontba állításával. Az eseményen összesen négy kategóriában ítélték oda a helyezéseket. Az adott év legszínvonalasabb kiadványainak és kiállításainak járó 2021. évi díjakat a Covid-járvány miatt 2022. április 6-án adták át Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében.

A győztesekről, helyezettekről az egyesület által felkért kuratórium döntött, amelynek tagjai dr. Cseh Gergő Bendegúz főlevéltáros, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára főigazgatója, dr. Csorba László történész, egyetemi tanár, dr. Tyekvicska Árpád főlevéltáros, az egyesület korábbi elnöke, és dr. Kocsis András, a Kossuth Könyvkiadó korábbi vezérigazgatója voltak.

A kuratórium döntését, a „nagyszerű verseny eredményét” Csorba László ismertette a publikumnak. Hangsúlyozta, hogy a levéltárosok nemcsak a történettudományi szak tudásnak felelnek meg, hanem az államigazgatás keretében működve közösségük életét is aktívan segítik. Professzionális levéltárosként jó történésznek és jó hivatalnoknak is lenni – ez az állandó feszültség, belső dinamika, a többféle nézőpont együttes megléte kiemelkedően segíti a produktivitást. Ez jelent meg abban is, hogy a kiadványok választéka bámulatosan gazdag lett, kiemelkedő teljesítmények születtek, köszönhetően „a mélyfúrást a panorámával egyesítő” történész-levéltárosi szemlélettel. A hagyományos módon megjelentetett szakmai kiadványok kategória első helyezettje a *Miniszter a frontvonalban – Zsindely Ferenc naplója* lett. Kiváló forráskiadvány, történeti kutatást segítő alapkunika egy okos, szélsőségektől mentes, humanista emberről, aki megpróbált életben maradni a 20. század szinte reménytelen veszedelmei közepette. Ez a forráscsoport még nem szerepel a köztudatban – emelte ki Csorba –, ami külön pozitívuma a kiadványnak. Második lett az *Összetört emlékezet. Veszprém első világháborús veszteségei levéltári források tükrében*, harmadik pedig a *Magyarnak maradni Erdélyben*.

A levéltárosok között kiváló, a „mesterség és művészet összehangolását értő” történészek is dolgoznak, erre bizonyítékuul szolgálnak a kategória műremekei: monográfiák, tanulmánykötetek és egyéb kiadványok. Az élen Fabó Beáta album-szépségű munkája végzett: *Budapest katolikus templomépítészete a két világháború között*. Okos minitanulmányokból építkezik a mű, nem is tudja letenni az ember – fűzte hozzá Csorba László. A könyv csodás panorámája a templomépítészet prosperitásának a kor formanyelvén és bibliográfiája is kiemelendő. Az ezüstérmet Hende Fanni *Politikai reprezentáció a magyar országgyűlésen 1687–1765* című műve szerezte meg, a harmadik helyet pedig *A veszprémi püspökség a középkorban*, Karlinszky Balázs szerkesztésében, amely a Veszprémi Főegyházmegeyi Levéltár által kezelt gyönyörű iratanyag egy részét mutatta be.

Csorba László végül a hagyományos és online módon megrendezett kiállítások helyezettjeiről tájékoztatta a hallgatóságot. Emlékeztetett rá, hogy a kiállítás műfaja alkalmas a levéltárak kultúrateremtő, tudományos munkát megalkotó tevékenységének további népszerűsítésére. A verseny kiélezettségét jól mutatja a megosztott első hely. Az ÁBTL *Egy diktatúra hagyatéka – Állambiztonsági iratok és történetek* és a BFL *Bor mindenkor! Szőlő- és borkultúra a fővárosban a 17. századtól napjainkig* kiállítása egyaránt győztes lett. A harmadik helyezést a *Túlélni a tragédiát – A trianoni békediktátum következményei Vas vármegyében* című kiállítás nyerte, amelyet az MNL Vas Megyei Levéltára mutatott be, vonzó és fontos információk közvetítésével.

Az online publikációk, adatbázisok kategória eredményét Cseh Gergő Bendegúz vázolta.

A végeredményt a szakmai színvonal és érték mellett a teljesítmény nagysága, a ráfordított források hasznosulása döntötte el. Szempont volt az is, mennyire korszerű, fenntartható, konvertálható a végeredmény és hogy az mennyire felel meg a levéltári szabványoknak. Az első helyet a Magyar Nemzeti Levéltár által készített, az AdatbázisokOnline-on közzétett *Szovjet táborok magyar foglyai* adatbázis nyerte el. A több mint 600 ezer hadifogolykarton feldolgozásának társadalmi hatása óriási, a letöltési, keresési statisztikák alapján minden magyar állampolgár letöltött legalább egy oldalt. Ez érthető, hiszen a témában majdnem minden magyar család érintett. A levéltárosok munkáját számos nehézség is kísérte az eredeti orosz források nehézkes értelmezése miatt. Cseh Gergő Bendegúz egy konkrét példát is említett: „képzelnék csak el, hogy egy csecsen nemzetiségű ör oroszul próbálja leírni, hogy Celldömölk!”

Második lett a *Főfotó adatbázis*. A Főfotó Vállalat 160 ezer fényképének digitalizálását és Hungaricana portálon való közzétételét a BFL levéltárosai végezték.

Az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása nyertesei három Arcanum-előfizetést és 100 000 Ft értékű könyvutalványt, a 2. és 3. helyezettek 50 000, illetve 25 000 Ft értékű könyvutalványt vihettek haza.

AZ ÉV LEVÉLTÁRI KIADVÁNYA ÉS KIÁLLÍTÁSA 2021 DÍJAZOTTAI

I. Online publikációk: adatbázisok, online kiállítások kategóriában

1. *Szovjet táborok magyar foglyai* (Magyar Nemzeti Levéltár)
2. *A Főfotó-gyűjtemény* (Budapest Főváros Levéltára)

II. Szakmai kiadványok: hagyományos, print változatban megjelentetett forráskiadványok, kronológiák, archontológiák, levéltári segédletek, regesztakötetek kategóriában

1. *Miniszter a frontvonalban – Zsindely Ferenc naplója. 1941. február 25. – 1946. március 9.* Szerkesztette Szekér Nóra. Kronosz Kiadó, Budapest, 2021.
2. *Összetört emlékezet. Veszprém első világháborús veszteségei levéltári források tükrében* (szerk. Karika Tímea), Veszprém, 2021. A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 42.)
3. *Magyarnak maradni Erdélyben.* Szerkesztette Mikó Zsuzsanna és Szabó Csaba. Iskola Alapítvány Kiadó, Kolozsvár, 2021; Magyar Nemzeti Levéltár–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2021.

III. Monográfiák, tanulmánykötetek és egyéb kiadványok: hagyományos, print változatban megjelentetett monográfiák, tanulmánykötetek (levéltári évkönyvek, önálló kötetek, tanulmány- és konferenciakötetek, almanach, kiállítási katalógus stb.) kategóriában

1. Fabó Beáta: *Budapest, katolikus templomépítészete a két világháború között.* Budapest, 2021.
2. Hende Fanni: *Politikai reprezentáció a magyar országgyűléseken 1687 és 1765 között.* Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2021.
3. „*Capella reginalis*”. *A veszprémi püspökség a középkorban.* Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Kiadja a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár. (A veszprémi egyházmegye múltjából.)

IV. A Kiállítások hagyományos és on-line módon rendezett levéltári kiállítások kategóriában a bíráló bizottság döntése alapján két első díjazott is van

1. *Egy diktatúra hagyatéka – Állambiztonsági iratok és történetek* (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára)
2. *Bor mindenkor! Szőlő- és borkultúra a fővárosban a 17. századtól napjainkig* (Budapest Főváros Levéltára)
3. *Túlélni a tragédiát - A trianoni békediktátum következményei Vas vármegyében emlékkiállítás* (MNL Vas Megyei Levéltára)

Az Osváth Lajos-díj

Osváth Lajos munkásságának és emlékének megőrzésére a család 2021-ben díjat alapított, amelyet a Magyar Levéltárosok Egyesülete gondoz. Mivel a díj alapítása kettős célt szolgál, ezért átadására kétéves ciklusban kerül sor. Az egyik esztendőben jelöléses alapon a levéltáros egyesületi munka elismeréseként, míg a másik esztendőben pályázati alapon a levéltári forrásfeltáráson alapuló történettudományi kutatások előmozdításáért ítélik oda. Az Osváth Lajos-díj az elismerés részeként 100 000 forint pénzjutalmat is tartalmaz.

A díjat első ízben – kiemelkedő egyesületi munkájának elismeréseként, még 2021-es díjazottként – dr. Takács Edit, Budapest Főváros Levéltárának nyugalmazott főlevéltárosa vehette át, aki 2000–2008 között átlagon felüli szorgalommal zökkenőmentesen vezette az egyesületi adminisztrációt. A díjalapítók nevében dr. Barabás Lajos, Osváth Lajos főlevéltáros leszármazottja reményét fejezte ki, hogy a díjra a jövőben is lesznek arra érdemes levéltárosok.

Az Osváth Lajos-díj 2021. évi díjazottjának laudációja:

Dr. Takács Edit

Takács Edit 1952. december 22-én született Szentesen. 1974. augusztus 1-jétől a Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fióklevéltárának segédlevéltárosa, 1978-tól levéltárosa, tudományos munkatársa volt. Bölcsészdoktori értekezését 1982-ben védte meg.

A levéltáros mesterséget tapasztalat és önképzés útján sajátította el. Szentesen más munkák közt a tanácsi fondok rendezése fűződik nevéhez. Szerzője volt a szentesi várostörténeti monográfiának, valamint írt a Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből I. és II. kötetekbe is. A szentesi és csongrádi levéltárakhoz tartozó gyűjtőterület felügyelete is a kezében összpontosult, az ott szerzett tapasztalatait később, Budapest Főváros Levéltárában a felszámolt, végelszámolt gazdálkodó szervek iratbegyűjtései, sok esetben iratmentései során kiválóan kamatoztatta. 1999-ben munkája elismeréseképpen tanácsosi címet kapott.

2000. szeptember 1-jétől Budapest Főváros Levéltára munkatársa lett. A levéltár I., később II. főosztályán főlevéltárosként az iratrendezések, feldolgozó munka mellett a gyűjtőterület maradt a kedvenc terepe. Az ott szerzett tapasztalatairól a Levéltári Szemle hasábjain több alkalommal beszámolt. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától 2005-ben szakértői engedélyt nyert levéltári és irattári szakterületre.

2006-ban a BFL-ben a gazdasági iratokkal kapcsolatos feladatok ellátására önálló osztály jött létre, melynek főosztályvezető-helyettesi feladatait látta el. Ugyanezen évben elnyerte a Pauler Gyula-díjat. Takács Edit részt vett a második nemzetközi levéltári szabvány, ISAAR (CPF) magyar nyelvre történő fordításában, hazai meghonosításában is.

Budapest Főváros Levéltárából vonult nyugállományba 2015. június 23-án, 41 évnyi közalkalmazotti jogviszonyt követően.

Dr. Takács Edit, az Osváth Lajos-díj
2021. évi díjazottja

Takács Edit 2000–2008 között volt a Magyar Levéltárosok Egyesületének titkára. Átlagon felüli szorgalommal és igyekezettel törekedett egyensúlyt teremteni a munkahelyi szakmai követelmények és az egyesületi titkári tevékenységek között. Minden kérdésben napra készen tájékozott volt. Általános megelégedésre szervezte a vándorgyűléseket, szakmai napok rendezvényeit. Jó érzékkel kommunikált minden vele kapcsolatba kerülő személlyel, lett legyen az levéltáros vagy egyéb munkatárs. Lelkiismeretesen látta el a titkári feladatait, nem kis részben neki köszönhető az MLE zökkenőmentes, profi adminisztrációjának megalapozása és működtetése. Pályafutása alatt mindvégig jellemzője volt a kiemelkedően nagy munkabírás, mely a legnehezebb fizikai munkák – melyek a levéltárban gyakran előfordulnak – elvállalásában is megmutatkozott. „Kiemelten mondom köszönetet Takács Edit titkárunknak, akit csak a fáradhatatlan jellemzővel lehet legjobban jellemezni, és aki a szó szoros értelmében esetenként éjjel és nappal szorgoskodott az egyesület ügyeinek intézésében.” – írta róla 2004-ben az Egyesület akkori elnöke, dr. Szőgi László.

Az Osváth Lajos-díj közel egy évtizednyi egyesületi titkári tevékenységének méltó elismerése.

Szívből gratulálunk a rendezvény díjazottjainak!

Török Ádám – Világi Dávid

Nyulásziné dr. Straub Éva

1946–2022

2022. április 15-én hunyt el Nyulásziné dr. Straub Éva, aki hosszú éveken át nem csak munkatársam, felettesem volt közös munkahelyünkön, a Magyar Országos Levéltárban, de jó baráti kapcsolatba is kerültünk az együtt töltött évek alatt. Éppen emiatt sok emlék kavarg bennem, munkanapok, órák, percek képei, s a hosszú telefonbeszélgetések már nyugdíjas korunkból. Nem tudom a sok együtt töltött időt egy rövid emlékezésbe sűríteni, inkább csak képek villannak fel, és előrebocsátom, hogy Éva életútja ismertetésén túl ez egy nagyon szubjektív búcsú egy szeretett, régi kollégától és baráttól.

Éva 1946. szeptember 11-én született Szegeden, értelmiségi családban. Gyermekkor – Mária nevű nővérével együtt – Budapesten telt. Édesapjuk az ismert tudós, akadémikus Straub F. Brúnó, 1985–1990 között országgyűlési képviselő és a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának utolsó elnöke (1988–1989) volt.

Straub Éva 1961-ben kezdte meg tanulmányait az Eötvös József Gimnáziumban, majd érettségi után nyolc hónapot az Országos levéltárban töltött mint kisegítő levéltáros. 1966 és 1971 között az ELTE BTK hallgatója volt. Tanulmányait német és történelem szakon kezdte meg, majd a németet elhagyva hároméves levéltár szakot végzett. Egyetemi tanulmányai után megkezdte a munkát az Országos Levéltárban. Doktori fokozatát summa cum laude minősítéssel 1977-ben szerezte meg szintén az ELTE-n. Közben családot alapított, 1973 januárjában kötött házasságot Nyulászi Gáborral, két gyermekük született. 1981-től tanított az ELTE levéltár szakán, 1984-től pedig levéltári szakfelügyelőként is tevékenykedett.

Munkahelyén 1980-tól a Feudalizmus kori osztály megbízott, majd 1985-től kinevezett osztályvezető-helyettese volt, és a Nagykutató is hozzá tartozott. Vezetői feladatai mellett az 1526 utáni gyűjtemény referense volt. Később, 1992-től a Magyar Országos Levéltár akkor újonnan szervezett III. osztályát, a Családi levéltárak és gyűjtemények osztályát (ma Magánlevéltárak és gyűjtemények osztálya) vezette mint főosztályvezető. Korábbi szervezeti egységét is segítette, vezetőtársa távollétében kétszer is irányította pár hónapig az I. (Feudalizmus kori) osztályt (1993, 1999).

2006-ban vonult nyugdíjba, de 2008. július 31-ig még tovább dolgozott főosztályvezetői feladatait is ellátva. 2009. március 31-én vonult vissza végleg a napi aktív levéltári munkától, de tagja maradt a Kulturális Javak Bizottságának (KJB), annak a kilenctagú szakmai tanácsadó testületnek, amely a kulturális javakkal kapcsolatos egyes elsőfokú hatósági, illetve egyéb szakmai döntések előkészítésében működött közre, s a kulturális javak, közte a levéltári anyagok védetté nyilvánítását készítette elő.

Éva a levéltári tevékenység mellett a Turul történeti segédtudományi folyóirat főszerkesztője is volt 1992 és 2010 között. Több egyesület munkájában vett részt: a Magyar

Történelmi Társulat tagja volt (1972-től), s a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság újrualakulásakor ő is ott volt az alapítók között. Egy időben alelnöke is volt a Társaságnak.

A hivatali munka mellett számos publikáció is fűződik a nevéhez, de legtöbbször talán az Öt évszázad címerei az Országos levéltár címereslevelein című kötetről emlékezhetünk rá. (E kötet alapul szolgált később a Magyar Nemzeti Levéltár Címereslevél-adatbázisához.) Szakmai munkáját több alkalommal is elismerték, a Pauler Gyula-díjat 2002-ben, a Széchényi Ferenc-díjat 2007-ben nyerte el.

A levéltárnak Éva életében meghatározó szerepe volt. Rengeteg tudást szívott magába az egyetemi tanulmányok során, ugyanakkor a levéltárban is kutatott és tanult. A régi kollégák, akik már évtizedek óta dolgoztak előtte a MOL-ban, érdeklődését látva adták át neki tudásukat. Emlékszem arra is, hogy a „nagy öregek” mindig tisztelettel és kedvesen beszéltek róla. Érdeklődése, történelemszeretettel párosulva a levéltári anyag egészét könnyen megközelíthetővé, érdekessé tette számára. Természetesen, volt azért kedvenc témája, amelyről sokat beszélgettünk, és a címereslevelekről tőle tanultam meg mindent, ami a saját munkámhoz szükséges volt. Magyarázataihoz, levéltári óráihoz címerrajzokat készített, ami nem biztos, hogy levéltáros feladat, nagyon precízen és pontosan minden fontos információt feltüntetett. Sokan fordultak hozzá tanácsért címertervezéssel kapcsolatban, például települési címerek esetében is.

Különféle nehéz munkaszervezési kérdések, kollégák emberi problémáinak megnyugtató módon történő segítése, valamint a sok tudományos szintű eldöntendő kérdés határidős megválaszolása mind-mind nyugodtan, határozottan és tárgyilagosan megoldott feladattá vált, ha ő foglalkozott vele. Csodáltam a munkabírását. Saját munkaterülete, valamint kutatási területe mellett a levéltári vezetők és dolgozók munkáját is maximálisan segítette. Ez sajnos azzal járt, hogy soha nem járt ebédelni, még ezt az időt is hivatalos dolgokra fordította.

Nem csak az irodájában ülő levéltáros volt. Sokat járt a raktárakba, minden anyagot ismert, nemcsak a hozzá tartozókat, hanem más osztályok iratait is. A levéltárban kiállításokat is szervezett, különböző közművelődési feladatokat látott el a napi munka mellett, mivel akkor még nem volt külön osztály e feladatra. A kiállításokhoz katalógust is kellett készíteni, amelynek szerkesztési feladatait is szívesen végezte. Mindig nyugodt és udvarias volt – időséssel fiatalokkal egyaránt – még akkor is, amikor az utolsó percben készült el valaki a munkájával. Kérései határozottak voltak, pontosan fogalmazta meg az elvégzendő feladatokat, ugyanakkor nem marasztalt el senkit. A levéltáros hallgatónak szóló óráin túl, amelyekre mindig precízen felkészült, tartott épületbemutatót is; egy ilyen alkalomról színvonalas TV-felvétel is készült.

A levéltár gyakran küldte különféle problémás ügyekben tárgyalni az intézmény érdekében. Ezekre az alkalmakra is nagyon pontosan, minden részletre kiterjedően felkészült. Az én munkaterületemhez tartozó védetség indoklásoknál közvetlenül is megfigyelhettem, hogyan készült fel a bizottság (KJB) tagjainak meggyőzésére. Nem egyszer kemény harcot vívott a magyar történelem fontos dokumentumainak megmentéséért, amennyiben a MOL-nak nem volt lehetősége, hogy gyűjteményébe megvásárolja azokat.

Kiemelten figyelte a címereslevelek gyarapítását, valamint a középkori oklevelek magántulajdonostól és antikváriumoktól történő megvételét. Nehéz volt a felpörgő piaccal és árakkal versenyezni, mivel nem állt korlátlan lehetőség a levéltár rendelkezésére. E téren sokat dolgoztunk együtt, s én is tapasztalhattam, hogy Éva megbízott a munkatársaiban. Az éves tervekben meghatározott munkafolyamatainkat egyénien végeztük. Soha nem sürgetett senkit, mivel tudta, hogy melyik tevékenység milyen időráfordítást igényel.

A tervmunkán kívül számtalan váratlan feladattal is meg kellett birkóznia. Komoly nagy kihívást jelentett a levéltár életében például az évtizedeken keresztül csak csomókban lévő iratok savmentes dobozokba való helyezése. Ez a munkafolyamat is előretervezést igényelt, s mivel a levéltár egész anyagát ismerte, ő fogta össze ennek legnagyobb részét. Hasonló nagy szervezési és koordinálási feladat volt az osztályhoz tartozó raktárak felújítása, aminek lebonyolítását nagyon szakszerűen irányította.

A folyamatos értekezletek, munkamegbeszélések a kedvenc kutatási területétől vették el az időt, ezért nyugdíjas korára a félbemaradt munkák befejezését tervezte. Magánemberként a kutatás, írás mellett könnyedebb kikapcsolódást jelentett számára a kertészkedés és a kártyázás. Nyugdíjasként is dolgozott szinte minden nap, nem csak saját írásain, de édesapja hagyatékát is feldolgozta a Szegedi Egyetem kérésére. További terveit a súlyos, kegyetlen betegség akadályozta meg, de élete példaértékű lehet számunkra.

Az íróasztalnál ülve az elmaradhatatlan cigaretta a kezében és a kávé, ami csak félig fogyott el, mert jött egy telefon, vagy kopogtatott valaki, az akták hegyei, amelyek problémákat rejtegettek, megoldandó feladatokat, nem csak a konkrét levéltári iratok tekintetében. Így látom magam előtt Évát, ha közös levéltári napjainkra gondolok, és sajnálom, hogy a mai kollégák közül kevesen ismerhették már személyesen. Szeretettel megőrzöm emlékét!

Dr. Péntekné Unghváry Mária

Képek a Konkoly-Thege család irataiból
(Fotók: Lantos Zsuzsanna, MNL)

Kihirdettem a mi napon Budapest 1816. február hó 19. napján

72 sz. -

284

Másolat. Végrendelet. Halálom után atárandó az Pörnyéi Pál
I. hercegi közegyzének; ha esély Pörnyéi Pál akkor vagy más
éne vagy más nem lenne közegyző, úgy atárandó Pörnyéi Pál
Endréné közegyzőnek vagy bármely más közegyzőnek. Pörnyéi
Pál hercegnek. - Végrendelet.

Végrendelet, hogy ezen végrendeletem t. ep. elnevelés iránt, amit az
alulírott két gyákosok orra melletti és eljegye bizonyos, any-
nyival inkább, mert mindkettővel, jobbi parati viszonyban él,
személyes gondokhoz mindamat eljegye ismerik, saját kivál,
meg azt is kijelentem, miszerint elhatározásom tisztán, s eggy-
más papát akaratomból mindegy elfogadását minden társ állva tartom,
Bár jól tudom, hogy hozzá tartozásomnak ezen végrendelet elfogad-
sággal nem lesz kedvére, de feltéve, hogy, s ahannak remény-
len, hogy emlékeimnek annyit megterjed, sőt meg is érdemelné
tőlük, hogy utolsó elhatározásomban ne gáncsoljanak, s eljegye-
nek meg orral, s gáncsolással amellyel életemben részesítettem
mindannyiam.

1) Ezen végrendelettel egy régebben készült végrendeletem iránt
lenni való, annyival inkább, mert abban az O. Gyallai évi bir-
tokról is nem rendelkezem, amelyet áskoztam az államnak ad-
mágyarok, s ma már nem az egyéni.

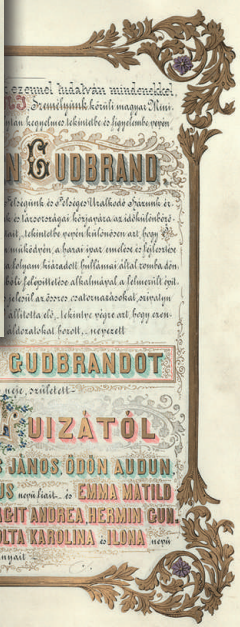
2) A Környei Komárom megye Tatabánya téli egy lakosságának fog-
lalt Nagy Tapolcai birtokom, mely ott a 145-ik szám alatt szerepel,
afelől bármely más számk fordulásának is ott áll, az ezen vég-
rendelet értelmében mit sem változtatam, mert a Tapolcai birtok-
kom kiadó és belsőleggekkel együtt csak egybe tartozik, - meg
a lakóházzal, kerttel - úgy mint van közel 100.000 székerez-
forintot a jelen állapotában, mivel ezidő szerint annál is
végrendeletet orra, a Tapolcai városban közösen utáni keres-
süket eszközölnék, s nem kéthetűnk papja, hogy fogadjak is ha-
lámi, ami is a birtoknak értékét legalább 30 százalékkal
emelné fogja. Ezen Tapolcai birtokomra egy boldogult

P 2378-1-1-28-18.

Főnök s k.
ermék s k.
év óta mint
s ezidő szerint
lejegyzhettem
egy kivál ep
személyes
magasabb
ho 9. em.
s k.
Pörnyéi Pál
hercegnek, de
ezze vele,
alkalmazá-
rosi meg
Pörnyéi Pál
s k. herceg
bizonyítom,
tinkt áll,
sam) intem
és fize
rege
mt legi
P. Gyallai
er. Pörnyéi
Miklós
3.

Konkoly-Thege Miklós csillagász végrendeletének másolata, 1902. (HU-MNL-OL-P 2378-1-1-28.-18.)

Ferenc József magyar nemességet, címet és a "saági" előnevet adományozó oklevele Gregersen Gudbrand részére, 1884. 09. 04. (HU-MNL-OL-P 2378-1-1.-32.-A-66.-1.)

A Levéltári Szemle szerzőinek figyelmébe!

A Levéltári Szemle aktuális közlési és hivatkozási szabályzata elérhető az archivportálon:

http://www.archivportal.hu/media/uploads/lasz_szerzoi_utmutato_2022.pdf

Kérjük jövőendő szerzőinket, hogy tanulmányuk elkészítésénél e szerzői útmutatót vegyék figyelembe!

A borítón:

II. Ferdinánd címerlevele Fodor Márton részére, 1634. 03. 25.
(Fotó: Lantos Zsuzsanna)

Illusztráció A Konkoly-Thege család iratanyaga című tanulmányhoz

450 Ft

WWW.ARCHIVPORTAL.HU/LEVELTARI-SZEMLE